

ENGLANNIN KIELEN OPETUSTILANTEIDEN TULKKAAMINEN
VIITTOMAKIELISILLE OPISKELIJOILLE

TURUN YLIOPISTO
Englannin kielen laitos
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2007
Eeva Pekanheimo

TURUN YLIOPISTO

Englannin kielen laitos

PEKANHEIMO, EEVA-LIISA:

Englannin kielen opetustilanteiden tulkkaaminen viittomakielisille opiskelijoille

Pro gradu -tutkielma, 91 sivua, yksi liite

Englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus

Syyskuu 2007

Tämän opinnäytetyön tavoite on kehittää englannin ja muiden vieraiden kielten opetustilanteiden tulkkausta viittomakielisille opiskelijoille. Työ tarjoaa tietoa muun muassa opiskelutulkkeina työskenteleville viittomakielen tulkeille ja kirjoitustulkeille, vieraiden kielten opettajille, vieraita kieliä opiskeleville viittomakielisille kuuroille sekä viittomakielen tulkkipalvelun tuottajille ja maksajille.

Tutkielmassa kuvataan kuulon ja kielen suhdetta, jäsennellään puhuttujen kielten tulkkaus, viittomakielen tulkkaus ja kirjoitustulkkaus yhden otsikon alle sekä tutustutaan viittomakielisen opiskelijan vieraiden kielten opiskelun tarpeellisuuteen ja tavoitteisiin. Tämän pohjalta tutkielmassa käydään läpi vieraiden kielten oppituntien tulkkauksen menetelmiä: viitottua tulkkausta, kirjoitustulkkausta ja näiden kahden yhdistelmää, joka on nimetty työssä yhdistelmätlukkaukseksi.

Tutkimusta varten tehtiin 16 teemahaastattelua. Lisäksi kaksi henkilöä vastasi sähköpostikyselyyn. Informantteihin kuului lukion ja kuurojen perusopetuksen vieraiden kielten opettajia, viittomakielisiä opiskelijoita sekä viittomakielen tulkkeja ja kirjoitustulkkeja. Tutkimuksen yhteydessä tehtiin myös kaksi yhdistelmätlukkauksoikeilua, joista ensimmäistä edelsi kaksi esihaastattelua.

Tutkimus antaa näyttöä siitä, että vieraiden kielten oppituntien perinteiset tulkkausmenetelmät ovat riittämättömät niin tulkkien kuin viittomakielisten opiskelijoiden näkökulmasta. Kielten tuntien viitottu tulkkaus tai kirjoitustulkkaus yksinään ei palvele viittomakielisen opiskelijan tasa-arvoista asemaa opiskelijana ja vieraiden kielten oppijana eikä anna tulkeille mahdollisuutta toteuttaa työnsä perusvaatimuksia. Tutkimus antaa viitettä siitä, että tilannetta voitaisiin parantaa sillä, että tulkkipalvelun tuottajat ja maksajat yleisesti soisivat mahdollisuuden paritulkkaukseen ja yhdistelmätlukkaukseen sekä tarvittaessa tulkin/tulkkien vaihtumiseen kielten oppituntien ajaksi.

Asiasanat: Tulkkaus, viittomakielen tulkkaus, kirjoitustulkkaus, opiskelutulkkaus, yhdistelmätlulkkaus, paritulkkaus, vieraan kielen opetus

1 JOHDANTO	
2 KUULO JA KIELI.....	6
2.1 Kuuro, kuuroutunut, huonokuuloinen, kuuleva.....	6
2.2 Viittomakieli ja viittomakieliset.....	7
2.2.1 Oralismi.....	9
2.3 Viitottu puhe ja tukiviittomat.....	10
2.4 Yhteenveto.....	10
3 TULKKAUS.....	12
3.1 Tulkkauksen määrittelyä.....	12
3.2 Tulkkausprosessi.....	13
3.3 Puhuttujen kielten tulkkaus.....	14
3.3.1 Puhuttujen kielten tulkkauksen lajeista ja menetelmistä.....	15
3.3.1.1 Asioimistulkkaus ja konferenssitulkkaus.....	15
3.3.1.2 Konsekutiivitulkkaus ja simultaanitulkkaus.....	16
3.3.2 Tulkin kielet.....	16
3.3.3 Puhuttujen kielten tulkin työn lähtökohdat ja koulutus.....	17
3.4 Viittomakielen tulkkaus.....	17
3.4.1 Viittomakielen tulkkauksen lajeista ja menetelmistä.....	18
3.4.1.1 Asioimistulkkaus ja konferenssitulkkaus.....	18
3.4.1.2 Konsekutiivitulkkaus ja simultaanitulkkaus.....	19
3.4.1.3 Opiskelutulkkaus.....	20
3.4.1.4 Vapaa-ajan tulkkaus.....	21
3.4.2 Viittomakielen tulkin kielet.....	21
3.4.3 Viittomakielen tulkin työn lähtökohdat ja koulutus.....	21
3.5 Viitotun puheen tulkkaus.....	23
3.6 Kirjoitustulkkaus.....	23
3.6.1 Kirjoitustulkin työn lähtökohdat ja tulkkipäätös.....	25
3.7 Kuurosokeille tulkkaus.....	25
3.8 Tulkin ammattietiikka.....	26
3.9 Tulkkaus ja teknologia.....	27
3.10 Yhteenveto.....	28
4 ENGLANNIN KIELEN OPETUSTILANTEIDEN TULKKAUS VIITTOMAKIELISELLE OPISKELIJALLE.....	30
4.1 Viittomakielinen opiskelija suomenkielisessä lukiossa tai korkeakoulussa.....	30
4.2 Viittomakielisen opiskelijan kieliopintojen tarpeellisuus ja tavoitteet.....	31
4.3 Viittomakielen tulkkaus ja sen toimivuus englannin kielen oppitunneilla.....	32
4.4 Kirjoitustulkkaus ja sen toimivuus englannin kielen oppitunneilla.....	36
4.4.1 Kirjoitustulkkauksen uutuus.....	37

4.5 Yhdistelmätulkkaus ja sen toimivuus englannin kielen oppitunneilla.....	38
4.6 Tulkkipula	39
4.6.1 Kuuron tulkinkäyttäjän näkökulma	39
4.7 Tulkilta vaadittavat ominaisuudet	41
4.7.1 Kuuron tulkinkäyttäjän näkökulma	41
4.8 Paritulkkaus.....	43
4.9 Yhteenveto	44
5 TUTKIMUSHAASTATTELU VIERAAN KIELEN OPETUKSEN TULKKAUKSESTA	46
5.1 Haastateltavien valinta	46
5.2 Haastattelutyön tavoitteet.....	47
5.3 Haastattelujen pohjustus.....	49
5.3.1 Esihaastattelut.....	49
5.3.2 Yhdistelmätulkkauksoikeilu	50
5.4 Haastattelujen toteutus pikaviestiohjelmalla	51
6 HAASTATTELUJEN TULOKSET JA NIIDEN ANALYSOINTI.....	54
6.1 Opettajien näkemyksiä vieraiden kielten opettamisesta kuuroille.....	55
6.1 Vieraiden kielten opetustilanteiden viitottu tulkkaus	58
6.1.1 Vierasmaalaisten viittomakielten käyttö vieraiden kielten opetuksessa ja tulkkauksessa	62
6.2 Vieraiden kielten opetustilanteiden kirjoitustulkkaus	64
6.3 Yhdistelmätulkkaus vieraiden kielten opetustilanteissa	67
6.4 Suomen kielen oppituntien tulkkaus	70
6.5 Toivomuksia ja parannusehdotuksia	71
6.5.1 Tulkkauksen järjestämiseen liittyvät toiveet	71
6.5.2 Toiveita tulkeille.....	72
6.5.3 Toiveita opettajille.....	73
6.5.4 Toiveita viittomakielisille opiskelijoille	74
6.6 Opettajan, tulkin ja opiskelijan yhteistyö.....	75
6.7 Yhteenveto	76
7 POHDINTA.....	79
SUMMARY IN ENGLISH	82

LÄHDELUETTELO

LIITTEET

1 JOHDANTO

Tulkkaus jaetaan perinteisesti asioimis- eli viranomaistulkkaukseen sekä konferenssi-tulkkaukseen. Viittomakielen tulkkauksen sekä kirjoitustulkkauksen aloilla puhutaan asioimis- ja konferenssitulkkauksen lisäksi myös vapaa-ajan tulkkauksesta sekä opiskelutulkkauksesta. Opiskelutulkausta tarvitaan, kun kuuro, kuuroutunut tai huonokuuloinen henkilö opiskelee esimerkiksi kuulevalle valtaväestölle tarkoitettussa lukiossa tai yliopistossa. Tämä tutkielma keskittyy opiskelutulkkauksen osa-alueista vieraiden kielten oppituntien ja luentojen tulkkaukseen kuuroille, viittomakielisille opiskelijoille. Koska englanti on myös kuurojen opiskelijoiden yleisimmin opiskelema vieras kieli, keskittyy tutkimus erityisesti englannin kielen opetustilanteiden tulkkaukseen.

Viittomakielisen opiskelijan opiskelutulkki tulkaa kaiken oppitunneilla tai luennoilla puhutun viittomakielelle sekä kaiken viitotun puhutulle suomen kielelle. Englannin – kuten muidenkaan vieraiden kielten – tunneilla, tilanne ei kuitenkaan ole tulkkauksellisesti samanlainen kuin esimerkiksi reaaliaineiden tunneilla, sillä tulkilla on työstettävänä kahden kielen sijasta kolme: suomi, viittomakieli ja englanti.

Viittomakielen tulkilla on perinteisesti ollut vaihtoehtoisia tapoja tulkata opettajan/muiden oppilaiden englanninkielinen puhe. Tulkki voi tulkata opettajan englanninkielisen puheen opiskelijan äidinkielelle eli suomalaiselle viittomakielelle. Tällöin viittomakielinen opiskelija ei ole tasa-arvoisessa asemassa muiden, kuulevien opiskelijoiden kanssa. Koska viittomakielinen opiskelija vastaanottaa opettajan tuottamat englanninkielisen lauseet omalla äidinkielellään, hän yleensä ”ymmärtää” ne muita opiskelijoita paremmin. Toisaalta viittomakielinen opiskelija on oppijana muita heikommassa asemassa, sillä hän ei muiden opiskelijoiden tavoin altistu oppimistilanteissa englannin kielelle eikä joudu itse pohtimaan lauseiden merkitystä.

Viittomakielen sijaan tulkki voi myös tulkata englanninkielisen puheen englannin kielen sanajärjestyttä mukailevalle viitotulle puheelle englannin kielellä ääneti artikuloiden eli englanninkielisin huulioin. Tällöin tulkin on käytettävä keinotekoisia, opiskelijan kanssa sovittuja viittomia sellaisille sanoille, joille ei suomalaisessa viittomakielessä ole

viittomaa (esim. artikkelit). Metodi on tulkille raskas, sillä hän koodaa lähtökieltä eli englantia visuaaliseen muotoon toisen kielen leksikon eli viittomakielen viittomien avulla. Toisin sanoen hän välittää opiskelijalle lähtökielen sisällön lisäksi sen muodon. Tässäkin vaihtoehdossa viittomakielinen opiskelija vastaanottaa englannin kieltä omalla äidinkielellään, nyt tosin vain leksikon osalta, eikä siis muiden tavoin saa englanninkielistä kielikylpyä.

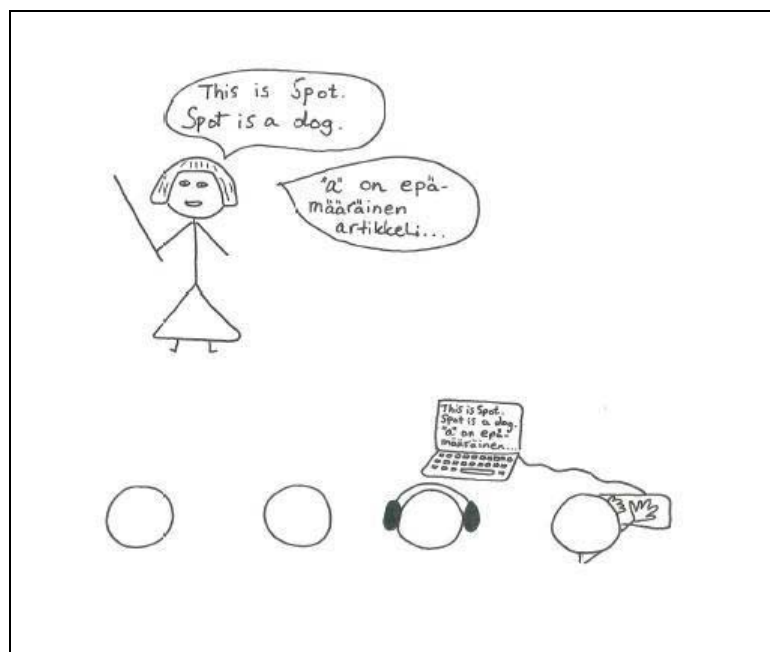
Kuva 1: Englannin kielen oppitunnin viittottu tulkkaus. Viittomakielen tulkin viittomakuplassa tikkukirjaimin kirjoitetut sanaavat kuvaavat viittomakielen viittomia. Välivivoin erotetut kirjaimet kuvaavat sormiaakkosia. Muut merkit kuvaavat viittomakieleen kuulumattomia, tulkin ja opiskelijan yhdessä luomia, keinotekoisia viittomia. ϵ-merkki tarkoittaa tässä toteavaa olla-verbiä eli kopulaa, jota ei viittomakielessä ole. ϵ-merkki taas tarkoittaa tässä englannin kielen epämääräiselle artikkelille soveltua viittomaa. Kuvassa kuulosuojaimin merkitty opiskelija on kuuro.

Tulkki voi muuttaa englannin kielen sanat visuaaliseen muotoon myös viittomalla ne kirjain kirjaimelta sormiaakkosin eli sormittamalla. Sormitus on kuitenkin metodina hidas, minkä vuoksi tulkin on vaikea pysyä mukana puheen tahdissa. Sanoista voidaan myös sormittaa pelkät alkukirjaimet. Kummassakin tapauksessa tulkki käyttää sormituksen tukena selkeää, englanninkielistä huuliota. Metodi on vastaanottajalle raskas, sillä sekä sormituksen seuraaminen että huulilta lukeminen vaatii katsojalta keskittymistä ja rasittaa silmiä.

Kuva 2: Lause *Spot is a dog* sormitettuna. (Kuvat: Viittomakielen alkeita –sivusto 20.7.2007)

Tulkkausmetodi, johon kielten opetuksen osalta ollaankin vähitellen oltu siirtymässä, on kirjoitustulkkaus. Kirjoitustulkki kirjoittaa kaiken oppitunnilla puhutun kannettavalla tietokoneella, jonka näytöltä opiskelija voi lukea kaiken tilanteessa puhutun. Kirjoitustulkkauksen hyvä puoli on, että se mahdollistaa kielikylyyn myös kuurolle opiskelijalle: nyt englannin kielinen puhe tulkataan kirjoitetulle englannille. Kirjoitustulkkauksen huono puoli on kuitenkin se, että opettajan tai opiskelijatovereiden puhuessa suomea viittomakielinen opiskelija ei saa tulkkausta omalla äidinkielellään, viittomakielellä, eikä hänellä myöskään ole mahdollisuutta kysyä asioita viittomakielellä.

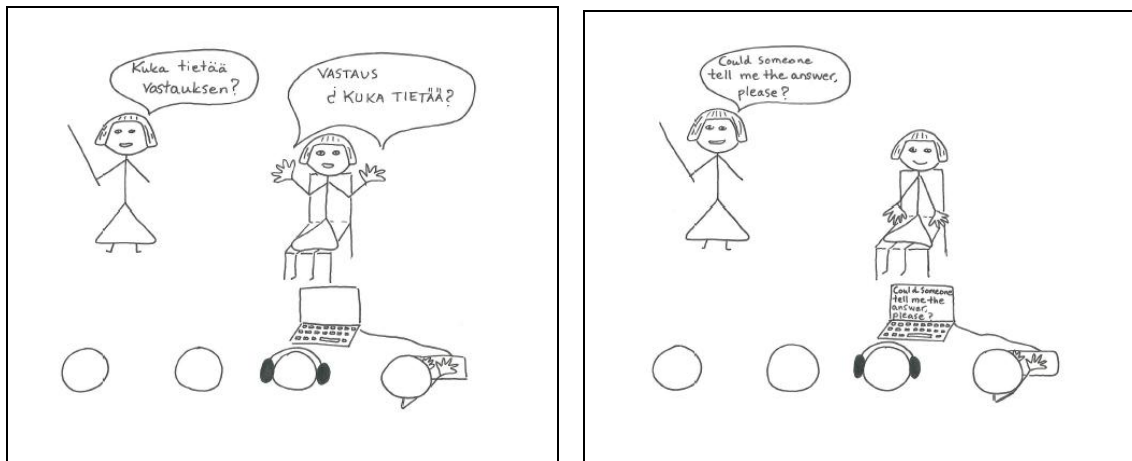

Kuva 3: Englannin kielen oppitunnin kirjoitustulkkaus.

Pro gradu -tutkielmani tarkoitus on tutkia ja mahdollisuuksien mukaan kehittää englannin ja muiden vieraiden kielen opetustilanteiden tulkkausta viittomakielisille opiskelijoille. Tutkielmaa varten olen haastatellut viittomakielen tulkkeja, kirjoitustulkkeja, lukion ja kuurojen perusopetuksen vieraiden kielten opettajia ja viittomakielen tulkin välityksellä opiskelevia/opiskelleita lukiolaisia sekä ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opiskelijoita. Haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluja, ja niitä tehtiin yhteensä 16. Lisäksi kaksi informanttia vastasi sähköpostikyselyyn. Haastattelujen avulla sain tietoa englannin kielen opetustilanteissa käytetyistä tulkkausmetodeista sekä niiden toimivuudesta ja keräsin tulkkaustilanteen

eri osapuolten kokemuksia, näkemyksiä sekä toiveita, joiden avulla tätä opiskelutulkkauksen osa-aluetta voitaisiin kehittää.

Yhdeksi ratkaisuksi sekakielisten kielten tuntien tulkkaukseen tarjoutuikin viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin parityöskentely, joka tässä tutkielmassa on nimetty *yhdistelmätlkkaukseksi*. Siinä kirjoitustulkki tulkaa kaiken englanniksi puhutun ja viittomakielen tulkki kaiken suomen kielellä puhutun. Tämän metodin avulla tulkit voisivat toteuttaa työnsä perusvaatimuksen välittää kaikki tilanteessa puhuttu vastaanottajalle tarkoituksenmukaisesti, ja kuuro opiskelija voisi saavuttaa tasa-arvoisen aseman kielenoppijana.

Kuva 4: Englannin kielen oppituntin yhdistelmätlkkkaus. Vrt. kuvat 1 ja 2. Viittomakielen tulkin viittomakuplan tikkukirjaimin kirjoitetut sanat kuvaavat viittomakielen viittomia. Sanajärjestys on viittomakielen mukainen.

Tämän pro gradu -tutkielman toisessa luvussa tutustutaan kuulon ja kielen suhteeseen sekä kuurouteen ja viittomakieleen. Kolmannessa luvussa luodaan siltaa osaltaan puhuttujen kielten tulkkauksen ja viittomakielen tulkkauksen välille ja osaltaan viittomakielen tulkkauksen ja kirjoitustulkkauksen välille tuomalla kaikki nämä tulkkauksen osa-alueet yhteisen otsikon alle. Neljännessä luvussa käydään läpi viittomakielisen opiskelijan vieraiden kielten opiskelun tarpeita ja tavoitteita sekä perehdytään vieraiden kielten oppituntien tulkkaukseen eri metodeineen ja ongelmineen. Pääpaino on englannin kielen oppituntien tulkkauksessa, sillä se on myös kuurojen opiskelijoiden yleisimmin opiskelema vieras kieli.

Viidennessä luvussa kuvataan teemahaastattelua tutkimusmetodina, haastateltavien valintaa, haastatteluiden pääteemat ja tavoitteet sekä haastatteluiden toteuttaminen pikaviestiohjelmalla. Yhdessä luvut 4 ja 5 pohjustavat luvuissa 5 ja 6 esiteltyä teemahaastattelututkimusta. Kuudennessa luvussa eritellään opiskelijoiden, tulkkien ja opettajien haastatteluista saadut tutkimustulokset. Luvussa käydään läpi haastateltujen näkemyksiä luvussa neljä esitellyistä aiheista, kuten tulkkauksien toimivuudesta kielten tunneilla, tulkkipulan vaikutuksesta kuurojen kielenopiskeluun ja tulkkien työhön sekä tulkilta vaadittavista ominaisuuksista ja paritulkkauksesta. Seitsemännessä luvussa tehdään yhteenveto tutkielman sisällöistä ja pohditaan saavutettuja tutkimustuloksia sekä niiden merkitystä.

2 KUULO JA KIELI

Se, milloin henkilö menettää kuulonsa, määrittää yleensä sen, mitä kieltä ja kommunikointitapaa hän käyttää. Vaikka kuuro, kuuroutunut ja huonokuuloiset saattavat maallikolle tarkoittaa yhtä ja samaa asiaa, kuulon ja kielen parissa työskentelevät tietävät, että kyseessä on kolme eri tavoin kommunikoivaa ryhmää. Tässä luvussa kuvaillaan jakoa kuuroihin, kuuroutuneisiin ja huonokuuloisiin sekä tarkastellaan näiden ryhmien käyttämiä kielellisiä kommunikaatiotapoja, pääasiassa viittomakieltä ja viitottua puhetta.

2.1 Kuuro, kuuroutunut, huonokuuloiset, kuulevat

Kuurolla tarkoitetaan henkilöä, joka on joko syntynyt kuurona tai menettänyt kuulonsa varhaislapsuudessa ennen kielen oppimista (Virpiranta-Salo 2000). Kuuroja yhdistää viittomakielen käyttö vuorovaikutuskielenä (Eronen et al. 1997, 7), ja monelle viittomakieliselle henkilölle puhuttu kieli, esimerkiksi suomi tai ruotsi, tuottaa vaikeuksia (esim. Pimiä 1987). Viittomakielisissä perheissä lapset – niin kuulevat kuin kuurotkin – omaksuvat viittomakielen vanhemmiltaan luonnollisella tavalla, ja tällöin viittomakieli on lapsen äidinkieli. Syntyvä kuuro lapsi sitten kuuroille tai kuuleville vanhemmille, viittomakieli on hänen ainoa mahdollisuutensa omaksua kieli vaivatta, ilman muodollista opetusta. (Malm & Östman 2000, 17.) Aiemmin kuuroutta pidettiin sairautena tai vammana, minkä vuoksi kuuroille suunnatut palvelut määritetään vammaispalvelulainsäädännössä. Nykyisin kuurojen yhteisö nähdään omana kieli- ja kulttuuriryhmänään. (Eronen et al. 1997, 7.)

Kuuroutuneella tarkoitetaan henkilöä, joka on menettänyt kuulonsa sen jälkeen, kun hän on jo oppinut puhutun kielen (Viita et al. 1998, 7). Kuuroutuneen äidinkieli on siis puhuttu kieli, kuten suomi tai ruotsi. Puheen vastaanottaminen pelkän huulioluvun avulla on kuitenkin vaikeaa kenelle tahansa, ja monet kuuroutuneet käyttävätkin kommunikoinnin apuvälineenä viitottua puhetta. Viitottu puhe on menetelmä, jossa ääneen tai ääneti artikuloituja sanoja varmennetaan viittomin, jotta huulioluku helpottuisi (Laurén 2002, 9). Toisin sanoen viitottu puhe on suomen kielen sanajärjestyksen mukaista viittomista, jolla tuetaan selkeää huuliota.

Huonokuuloisella tarkoitetaan henkilöä, jonka kuulo on alentunut mutta jolla on kuulonjäännettä, jota hän voi hyödyntää kommunikoidessaan. Huonokuuloinen henkilö hyötyy kuulon apuvälineistä, esimerkiksi korvantauskojeesta, toisin kuin kuurot ja kuuroutuneet. (Laurén 2002, 19). Siinä missä viittomakieliset nähdään kielivähemmistönä, kuuroutuneet ja huonokuuloiset määritellään usein vammaisryhmäksi. Monet kuuroutuneet ja huonokuuloiset käyttävät kuitenkin äidin-, ensi- tai käyttökielenään viittomakieltä ja samastuvat ennemminkin kuurojen viittomakieliseen ryhmään kuin ”huonokuuloisten ryhmään” ja kokevat olevansa identiteetiltään kuuroja, viittomakielisiä tai viittomakielisiä huonokuuloisia. Osa taas samastuu kuulevaan valtaväestöön eikä juurikaan käsitteeseen huonokuuloinen. Jäljelle jäävä osa määrittelee itsensä nimenomaan huonokuuloisiksi, ja he samastuvat käsitteeseen kuulovammainen ja käyttävät sitä vaivatta. (Kalela 2006, 76.)

Kuulevan valtaväestön edustajan on usein vaikea mieltää kuuroa väestönosaa oman kulttuurinsa omaavaksi yhteisöksi tai viittomakieltä luonnolliseksi kieleksi. Yleisiä väärinkäsityksiä ovat muun muassa, että viittomakieli on kansainvälinen, keinotekoinen kieli ja että kaikkien suomalaisten kuurojen äidinkieli on suomi.

2.2 Viittomakieli ja viittomakieliset

Viittomakielet ovat kuurojen yhteisöissä eri puolilla maailmaa syntyneitä kieliä. Viittomakielet ovat eläviä kieliä omine kielioppeineen ja omine idiomaattisine ilmaisuineen sekä murteineen ja rekisterivaihteluineen. Viittomakielet täyttävät luonnollisen kielen kriteerit (Rissanen, T. 1985, 6–9): Viittomakieli on produktiivista ja diskreettiä, ja viittomat voidaan jakaa pienemmiksi osiksi samoin kuin puhuttujen kielten sanat. Viittomat ovat arbitraarisia, vaikka viittomakieli onkin ikonisempaa kuin puhuttu kieli. Viittomakieltä käyttävät natiivit viittomakieliset kielenkäyttäjät, joiden äidinkieli viittomakieli on, ja viittomakieliä käytetään samalla tavoin kuin puhuttuja kieliä. Viittomakieltä voidaan myös koodata kirjoitettuun muotoon, mutta kirjoitus ei ole yleisessä käytössä (esim. Rissanen, N. 2003). Usein maailman kielten lukumääräksi ilmoitetaan noin viisituhatta (esim. Laine et al. 2004, 184). Lukumäärä kuitenkin kasvaa merkittävästi, kun mukaan lasketaan eri maissa käytettävät viittomakielet.

Suomessa on noin 5 000 kuuroa viittomakielenkäyttäjää (Huvio 2004, 13), ja heidän kielelliset oikeutensa turvataan Suomen perustuslain (731/1999) toisen luvun pykälässä 17. Kaiken kaikkiaan suomalaisia viittomakielen käyttäjiä, niin kuuroja kuin kuulevia, on yhteensä noin 30 000 (Huvio 2004, 13). Suomessa, kuten muuallakin maailmassa, kuurot muodostavat oman kulttuurisen vähemmistönsä, jonka kulttuuri perustuu yhteisön visuaaliseen kieleen, jolla he kommunikoivat vaivatta (Jokinen 2000, 95).

Nykyään termin *kuuro* rinnalla tai sen sijaan käytetään yhä useammin termiä *viittomakielinen*. Yhteiskunnan ja sen asenteiden muuttuessa muuttuvat myös asioista ja ilmiöistä käytettävät nimitykset. Kuurot viittaavat itseensä ja oman ryhmänsä jäseniin sanalla *kuuro*. Aiemmin kuuroja on kutsuttu nimellä *kuuromykkä* (vrt. ruotsin *dövstum* ja englannin *deaf and dumb*). Kuurot kuitenkin kokevat tämän ilmaisun loukkaavaksi, sillä viittomakielisillä kuuroilla on käytössään ilmaisultaan rikas kieli, viittomakieli. (Malm & Östman 2000, 10–11.)

Myös ilmaisu *kuulovammainen* koetaan usein kuurojen keskuudessa loukkaavaksi, sillä kuuro voi elää täysipainoista elämää, johon kuurous ei aseta esteitä (Malm & Östman 2000, 10–11). Toisaalta termiä *kuulovammainen* on käytetty myös yläkäsitteenä, joka kattaa niin kuurot, kuuroutuneet kuin huonokuuloiset (ks. esim. Takala & Lehtomäki 2002).

Nimitykset *kuuro* ja *viittomakielinen* ovat viittomakielisen yhteisön itsestään käyttämät ja hyväksymät termit. Viittomakieliset ovat oma ryhmänsä käyttämänsä kielen ja elämäkokemustensa perusteella eivätkä kuulovamman asteen perusteella. Kuurous tarkoittaa siis kuulumista kieli- ja kulttuurivähemmistöön. Englannin kielellä viittomakielisistä käytetäänkin usein termiä *Deaf*, isolla D-kirjaimella. (Malm & Östman 2000, 11.) Tämä ilmaisu viittaa siis kieleltään ja kulttuuriltaan viittomakieliseen, kuuroon henkilöön ja heijastaa kielelliskulttuurista näkemystä kuurouteen. Pienellä kirjoitettu *deaf* taas tarkoittaa henkilöä, joka ei kuule, ja heijastaa vammaisnäkökulmaa tai lääketieteellistä näkemystä kuurouteen. Markku Jokisen (2000, 79) mukaan

sellaisia termejä kuin kuuromykkä, kuuro, viittomakielinen, kuulovikainen, kuulovammainen, huonokuuloinen jne. tarkemmin tarkastelemalla päästään melko hyvin selville siitä, miten kuuroutta on ymmärretty ja miten siihen on suhtauduttu.

Tällä on ollut syvälekkäviä ja kauaskantoisia vaikutuksia kuurojen elämään, koska muun muassa koulutus- ja sosiaalipoliittiset ratkaisut ovat olleet pitkälle riippuvaisia siitä, onko kuurot nähty lääketieteellisestä vai vammaisnäkökulmasta vaiko kielellis-kulttuurisista näkökohdista käsin.

Termillä *viittomakielinen* ei kuitenkaan viitata ainoastaan kuuroihin, kuuroutuneisiin tai huonokuuloisiin henkilöihin, joiden äidinkieli tai ensikieli on suomalainen viittomakieli. Myös kuuleva henkilö, esimerkiksi viittomakielisten vanhempien kuuleva lapsi, voi olla viittomakielinen. Viittomakielinen henkilö on ”oppinut viittomakielen ensimmäisenä kielenään, se on hänen parhaiten hallitsemansa ja/tai jokapäiväisessä elämässä eniten käyttämänsä kieli, ja hän itse samaistuu sen käyttäjäksi” (Jokinen 2000, 79–80).

2.2.1 Oralismi

Kuurot näkevät yhteisönsä kielellisenä vähemmistönä, jota on historian aikana diskriminoitu eri tavoin: vielä 1900-luvulla kuuroja on Suomessa estetty menemästä naimisiin ja muualla maailmassa jopa steriloitu (Wallvik 2001, 278–283). 1900-luvun ensimmäiset viisi tai kuusi vuosikymmentä tunnetaan kuurojen historiassa läpi koko läntisen maailman oralismin aikakautena: tällöin viittomakielen käyttö oli kielletty useissa maissa, ja esimerkiksi koulussa kuurot oppilaat eivät saaneet viittoa, vaan heidät pakotettiin puhumaan, ja viittomakielen käytöstä rangaistiin (Wallvik 2001, 154). Nykypäivän Suomessa viittomakieli on kuitenkin jälleen kuurojen yhteisön ja kuurojen koulujen kieli. Suomalainen viittomakieli mainitaan Suomen perustuslaissa yhtenä Suomen vähemmistökielistä saamen ja romanin rinnalla: kuuroilla on oikeus käyttää omaa kieltään, ja mahdollisuus tulkkipalveluun on turvattu lailla (Lappi 2000, 72). Se, että viittomakieli hyväksytään jälleen ja että siitä on tullut taas kuurojen koulujen ja jopa yliopistojen kieli, on ollut kuurojen yhteisölle äärimmäisen tärkeää.

Viime vuosikymmenten aikana kuurojen yhteisö on tullut tietoiseksi itsestään, kielestään ja oikeuksistaan, ja tämä tietoisuus on tuonut mukanaan mm. negatiivisen suhtautumisen kuulon apuvälineisiin, kuten esimerkiksi sisäkorvaistutteeseen eli kuuloiimplanttiin. Kuurojen yhteisö on nähnyt kuuloiimplantin tulemisen eräänlaisena oralismin aikakauden paluuna: siinä missä kuuroja yritettiin oralismin aikana muuttaa kuulevien kaltaisiksi pakottamalla heidät puhumaan, yritetään kuuroista implanttien

avulla tehdä konkreettisesti kuulevia. Tosiasia on, että toistaiseksi implantointi ei vielä palauta kuuloa, vaan kuurosta tulee huonokuuloinen (Virpiranta-Salo 2000), ja kuten aiemmin mainittiin, huonokuuloiset kokevat itsensä vammaisryhmäksi toisin kuin viittomakieliset henkilöt.

2.3 Viitottu puhe ja tukiviittomat

Viittomakieltä luullaan usein kuulovammaisia varten kehitetyksi kommunikaation apukeinoksi. Kuten edellä todettiin, viittomakielet syntyvät samalla tavalla kuin muutkin luonnolliset kielet, mutta asiaan vihkiytymätön saattaa sekoittaa viittomakielen viitottuun puheeseen tai viittomin tuettuun puheeseen, jotka ovat siis kuuroutuneille ja huonokuuloisille kehitettyjä kommunikaatiotapoja, joissa huuliolukua helpotetaan viittomin.

Viitotussa puheessa sanat artikuloidaan joko ääneen tai ääneti ja jokaista artikuloitua sanaa vastaa käsillä tuotettu viittoma, joka tukee huuliolukua (Kuurojen Liitto ry 2006, 7). Viittomat siis tuotetaan suomen kielen sanajärjestyksen mukaan. Viitottu puhe on perinteisesti nähty kommunikaation apuvälineenä, mutta viitotun puheen käyttäjien lukumäärän kasvaessa viitottu puhe saattaa kehittyä luonnollisen kielen suuntaan, ja se voitaisiin mahdollisesti katsoa nyt tai tulevaisuudessa ns. kontakti- tai välikieleksi (Suomen Kuurosokeat ry:n verkkosivut. 7.1.2006a).

Viitotun puheen ja viittomin tuetun puheen ero on se, että viittomin tuetussa puheessa vain oleellisiksi katsotut sanat tai lauseiden avainsanat viitotaan. Tällöin kyseessä ovat niin sanotut tukiviittomat. (Kuurojen Liitto ry 2006, 8.) Tosin viitotussa puheessakaan ei viitota kaikkia sanoja, vaan vain ymmärtämisen kannalta tärkeimmät. Esimerkiksi toteavaa olla-verbiä ei viitota lainkaan, vaan se artikuloidaan vain huuliolla. (Viitotun puheen työryhmän suositus 2003.)

2.4 Yhteenveto

Kuulo, kieli ja kommunikaatio kulkevat käsi kädessä, ja ihmiset voidaan luokitella kuuroihin, kuuroutuneisiin, huonokuuloisiin sekä kuuleviin. On kuitenkin muistettava, että näiden ryhmien väliset rajat ovat liukuvat ja että ihminen voi elämänsä aikana

siirtyä yhdestä ryhmästä toiseen: kuuro voi implantin saatuaan muuttua huonokuuloiseksi, kuuleva voi kuuroutua ja viittomakieltä taitava huonokuuloinen voi kokea kuuluvansa kuurojen yhteisöön. Ryhmät voidaan myös määritellä eri näkökulmista, esimerkiksi lääketieteellisestä näkökulmasta, jossa korostuu esimerkiksi kuulon aleneman aste sekä kuurouden näkeminen vammaana tai sairautena, sekä kielellis-kulttuurisesta tai sosiokulttuurisesta näkökulmasta, joissa ratkaisevinta lienee se, mitä kieltä ja kommunikaatiotapaa henkilö käyttää ja mihin ryhmään hän itse kokee kuuluvansa.

On myös muistettava, että termejä voidaan eri yhteyksissä käyttää tarkoittamaan eri asioita: Termiä *viittomakielinen* voidaan käyttää synonyymisesti sanan *kuuro* kanssa, mutta toisaalta myös kuuleva henkilö voi olla viittomakielinen. Termiä *kuulovammainen* käytetään usein yläkäsitteenä termeille *kuuro*, *kuuroutunut* ja *huonokuuloinen*, mutta toisaalta kulttuuristaan ja kielestään tietoinen kuuro, viittomakielinen henkilö voi kokea termin loukkaavana. Termit myös muuttuvat aikojen saatossa.

3 TULKKAUS

Tässä luvussa esitellään tulkkauksen peruskäsitteitä. Luvun alkuosassa määritellään tulkkauksen käsite lähinnä kääntämisen teorian pohjalta sekä esitellään lyhyesti tulkkausprosessia. Luvussa käsitellään sekä kahden kielen välistä tulkkausta (puhuttujen kielten tulkkaus, viittomakielen tulkkaus) että kielen sisäistä tulkkausta (viitotun puheen tulkkaus, kirjoitustulkkaus). Lisäksi luvussa esitellään lyhyesti tulkkauksen päälajeja ja -menetelmiä sekä tulkkien koulutusta ja ammattietiikkaa. Lopuksi esitetään katsaus alan teknologisiin innovaatioihin.

3.1 Tulkkauksen määrittelyä

Tulkkaus voidaan määritellä reaaliajassa tapahtuvaksi kääntämiseksi. Kääntämisellä taas tarkoitetaan lähtökielisen viestin ilmaisemista kohdekielellä (Ingo 1990, 23). Lähtökieli on kieli, josta käännetään, ja kohdekieli on kieli, jolle käännetään.

Kääntäminen ei ole vain sanojen korvaamista toisilla. Jotta kohdekielisen käännökseen ilmaisu ei kärsisi, on kääntäjän usein muokattava työstämäänsä tekstiä esimerkiksi poistamalla lähtökielisen tekstin sanoja tai toisaalta tarkentamalla alkuperäistä ilmaisua. (Bassnett 1995, 40, 43, 47–48). Oittisen (2000, 75, 80–81) mukaan mitään tekstiä ei voi kääntää sitä muokkaamatta, sillä tekstin muokkaaminen ja kääntäminen ovat vain eri tapoja tuottaa lähtöteksti uudelleen. Kääntäjä ei myöskään voi käsitellä tekstiä irrallaan kulttuurista (Bassnett 1995, 32). Vehmas-Lehdon (1999, 17–19) mukaan suurin osa kääntämisen ongelmista johtuukin juuri kulttuurieroista. Kääntäjän tulee myös pohtia, kenelle hän käännoästä tekee ja miksi, ja toimia sen mukaan. (Mäkinen 2001, 415.)

Käännettäessä on tärkeää, että kokonaisuus on uskottava. Tämä tarkoittaa sitä, että kääntäjän on oltava uskollinen sekä lähtö- että kohdekieliselle tekstille. Lähtökielisen tekstin sisällön ja merkityksien tulee välittyä kohdekieleen luonnollisella tavalla. Eugene A. Nidan (1964) muotoileman dynaamisen ekvivalenssin periaatteen mukaan kääntäjän tavoitteena on saada käännetyn tekstin lukijassa aikaan sama reaktio kuin lähtökielisen tekstin lukijassa. (Oittinen 2000, 9, 164–165.)

Tulkkaus eroaa kääntämisestä siinä, että tulkkaus tapahtuu tässä ja nyt ja tulkkaustuotos eli tulke on välittömästi vastaanottajan saatavilla. Tulkki ei pääse selaamaan lähdetekstiä kuten kääntäjä, eikä aikaa tuotoksen korjailuun ja hiomiseen ei juuri ole. Toisin sanoen tulkkaus on käännöstyön muoto, jossa lähdekielinen teksti käännetään kertakuuleman pohjalta lopulliseen kohdekieliseen muotoonsa. (Pöchhacker 2004, 10–11.)

Tulkkauksessa pyritään välittämään lähdekielisen viestin koko sisältö tarkasti ja lähdetekstille uskollisesti (Jones 1998, 5). Tulkin tehtävä on välittää alkuperäisen viestin pää- ja sivumerkitykset, sävyt sekä tyylit käyttämällä kohdekielen sanaston ja rakenteen keinoja. (Turun yliopisto 2007). Tulkkaus (kuten kääntäminenäkään) ei siis ole vain kielen – sanojen, lauseiden tai virkkeiden – kääntämistä, vaan merkitysten välittämistä kieleltä toiselle.

3.2 Tulkkausprosessi

Jotta tulkki voi välittää puhujan ajatukset selkeästi ja tehokkaasti, hänen on muodostettava niistä ensin itselleen selkeä käsitys. Selkeän käsityksen muodostaminen vaatii perustakseen kyvyn kuunnella ja analysoida viesti. Vasta sitten, kun tulkki on ymmärtänyt ja analysoinut lähdekielisen ilmaisun, hän voi tuottaa vastaavan kohdekielisen ilmaisun. (Jones 1998, 12, 71.)

Lähdekielisen viestin ymmärtämisellä tarkoitetaan ideoiden – ei yksittäisten sanojen – ymmärtämistä, sillä tulkin tehtävä on välittää merkityksiä. Tulkin on kuunneltava lähdekielistä tekstiä tarkasti ja aktiivisesti ja samalla pohdittava, mitä ajatuksia puhuja haluaa ilmaista kuulijoilleen. Jonesin (1998, 16) mukaan tällainen tapa kuunnella ei ole synnynnäinen ominaisuus tai lahja, vaan työkalu, jonka käyttöä pitää opetella ja harjoittaa. Tulkkaus vaatiikin tulkilta täydellistä keskittymistä ja henkistä läsnäoloa. (Jones 1998, 12–16).

Kuunneltuaan viestin tulkki siirtyy analysoimaan kuulemaansa: perusteleeko puhuja näkemystään, kuvaileeko hän jotakin ilmiötä, suostutteleeko hän kuulijoitaan – vaihtoehtoja on loputtomiin. Tulkin on ymmärrettävä puhujan tavoitteet, sillä näin

tulkin on mahdollista havaita puheen yksityiskohdat ja tuottaa lähtökieliselle viestille tyyllillisesti ja sisällöllisesti vastaava kohdekielinen vastine. (Jones 1998, 16–24.)

Jotta tulkki voi välittää puhujan ajatukset, hänen on erotettava puheesta sen pääkohdat. Tulkin on tiedettävä, mikä asiat puheessa ovat oleellista ja mitkä asiat tukevat puheen pääkohtia. Lisäksi tulkin on ymmärrettävä, kuinka puhuttujan esittämät asiat linkittyvät toisiinsa, jotta hän pystyy tuottamaan kuulijoille mahdollisimman selkeästi rakennetun ja helposti ymmärrettävän kokonaisuuden (Jones 1998, 24–33).

Kun tulkki on ymmärtänyt ja analysoinut lähtökielisen viestin, hänen on ilmaistava se kohdekielellä. Tulkki ei voi tulkata viestiä sana sanalta, vaan hänen on muotoiltava ilmaisut uudelleen. Tähän pakottavat paitsi tulkkauskielten kieliopilliset erot, mutta ennen kaikkea se, että tulkki ei tulkkaa vain kahden kielen välillä, vaan myös kahden eri kulttuurin välillä. Mitä paremmin tulkki pystyy omin sanoin muotoilemaan puhujan esittämiä ajatuksia, sitä parempi on tulkkauksen laatu. Mitä luovempi tulkki on, sitä uskollisempi hän voi olla lähtökieliselle tekstille ja sitä näkymättömämpi asiakkailleen. (Jones 1998, 38–42).

Kyetäkseen tulkkaamaan laadukkaasti tulkin on työstettävä työkieliään – mukaan lukien äidinkieltään – jatkuvasti. Tulkin on päivitettävä yleistietoaan ja sen myötä sanavarastoaan jatkuvasti, ja tulkin on myös pyrittävä kehittämään ilmaisuaan lukemalla erilaisia julkaisua ja seuraamalla eri medioita. Jotta tulkki voi ilmaista muiden ajatuksia tehokkaasti, selkeästi ja tyylikkäästi, hänellä on itsellään oltava valtavat kielelliset resurssit, joita hänen on myös osattava hyödyntää. (Jones 1998, 42).

3.3 Puhuttujen kielten tulkkaus

Yleensä termillä *tulkkaus* viitataan puhuttujen kielten, esimerkiksi suomen tai englannin väliseen tulkkaukseen. Myös ero kääntämisen ja tulkkauksen välille tehdään usein määrittelemällä tulkkaus kohdekielisen puheen tuotoksi ja kääntäminen kohdekielisen kirjoitetun tekstin tuotoksi (ks. esim. Phelan 2001, 6). Kun tulkkauksen kenttään lasketaan myös viittomakielen tulkkaus ja kirjoitustulkkaus, tulee tarpeelliseksi käyttää termiä puhuttujen kielten tulkkaus, sillä viittomakielelle tulkattaessa ei tuoteta puhetta ja toisaalta kirjoitustulkkauksessa tuotetaan tekstiä.

3.3.1 Puhuttujen kielten tulkkauksen lajeista ja menetelmistä

Yleensä tulkkauksen päälajeiksi katsotaan konferenssitulkkaukset ja asioimistulkkaukset ja päämenetelmiksi simultaanitulkkaukset ja konsekutiivitulkkaus. Sekä konferenssi- että asioimistulkkauksessa voidaan käyttää menetelminä niin konsekutiivi- kuin simultaanitulkkauksia (Turun yliopisto 2007). Muiksi tulkkauslajeiksi voidaan katsoa muiden muassa oikeustulkkaus (esim. Wadensjö 1992, 34) ja mediatulkkaus (esim. Sunnari 2004, 55) sekä muiksi menetelmiksi esimerkiksi prima vista -kääntäminen, jossa tulkki lukee asiakirjaa ja kääntää sitä samalla ääneen (Phelan 2001, 13) sekä simultaanitulkkauksen alalaji kuisketulkkaukset, jossa asiakkaan takana tai vieressä oleva tulkki tulkkaa kuulemansa hiljaisella äänellä (Sunnari 2004, 56).

3.3.1.1 Asioimistulkkaukset ja konferenssitulkkaus

Asioimistulkkauksia käytetään tilanteissa, joissa asiakas keskusteleekin toisen osapuolen (esim. lääkärin tai poliisin) kanssa tulkin välityksellä. Asioimistulkkaukset tapahtuvat joko paikan päällä tai etätulkkauksena puhelimen tai videoneuvottelulaitteiden avulla. Tulkki tulkkaa asioimistilanteissa käytetyt puheenvuorot. Tulkki ei toimi kummankaan asioimistilanteen osapuolen avustajana vai asiamiehenä. (Työministeriö 2004.) Asioimistulkkaukset ovat yleensä konsekutiivisia tulkkauslaajeita, joissa puhe ja tulkkaus vuorottelevat. (Sunnari 2004, 56.) Asioimistulkkauksesta kuulee joskus käytettävän nimitystä viranomaistulkkaukset, sillä suuri osa asioimistulkkausten toimeksiannoista tapahtuu viranomaisissa.

Konferenssitulkkaukset tarkoittavat tulkkauslaajeita esimerkiksi kokouksissa, seminaareissa ja muissa julkisissa tilaisuuksissa. Konferenssitulkkaukset ovat usein yksisuuntaista simultaanitulkkauslaajaa eli samanaikaistulkkauslaajaa, jossa tulkki tulkkaa vieraasta kielestä äidinkielelleen samaan aikaan, kun puhuja puhuu. Konferenssien yhteydessä esimerkiksi illallisilla ja tutustumiskäynneillä tehdään kuitenkin myös konsekutiivitulkkauslaajaa. (Sunnari 2004, 55–56.)

3.3.1.2 Konsekutiivitulkkaus ja simultaanitulkkaus

Konsekutiivitulkkaus tarkoittaa peräkkäistulkkausta, jossa puhujan ja tulkin puhejaksot vuorottelevat. Tulkki kuuntelee puhujaa ja tekee samalla muistiinpanoja. Kun puhuja lopettaa puheensa tai sen osan, tulkki tulkaa tämän (yleensä) äidinkielelleen. Tulkattavan jakson pituus vaihtelee yhdestä virkkeestä viiteentoista tai jopa kolmeenkymmeneen minuuttiin. Koska asiat kerrotaan kahteen kertaan, ensin yhdellä ja sitten toisella kielellä, tulkkausmetodi on aikaavievä, ja nykyään sitä käytetäänkin vain silloin, kun simultaanitulkkaukseen tarvittavia laitteita ei ole käytettävissä. Konsekutiivitulkkaus soveltuu esimerkiksi lehdistötilaisuuksiin ja juhlapäivällisiin. Vaikka konsekutiivitulkkausta tehdäänkin yhä harvemmin, sitä pidetään edelleen oleellisena osana konferenssitulkkien koulutusta. (Phelan 2001, 9.) Konsekutiivitulkkaus edellyttää harjaantunutta muistia, hyvää tiedonprosessointikykyä, toimivaa muistiinpanotekniikkaa ja hyvää esiintymistaitoa (Turun yliopisto 2007).

Puhuttujen kielten simultaanitulkkauksessa tulkki työskentelee yleensä tulkkikopissa apunaan kuulokkeet ja mikrofoni ja puhuu puhujan kanssa samanaikaisesti. Kokoussalissa yleisö kuulee tulkkauksen kuulokkeiden kautta. Simultaanitulkin on työstettävä kahta kieltä yhtäaikaan. Yleensä tulkkaus tuleekin pienellä viivellä, sillä tulkin on ensin kuunneltava riittävä pätkä puhetta voidakseen tehdä siitä tulkintansa. Taukoja tai epäröintiä tulkkeessa ei kuitenkaan tulisi olla. Tulkin työssä korostuu kiire – yksittäisten sanojen eksaktien vastineiden etsinnälle ei jää aikaa – sekä sen myötä merkityksien välittäminen. Tulkilla tulisi myös olla miellyttävä ääni ja puhetapa. (Phelan 2001, 6–7.)

3.3.2 Tulkin kielet

Tulkin työssään käyttämät kielet eli työkielet jaetaan aktiivi- ja passiivikieliin. Sellaiset tulkit, joilla on lähes äidinkielen (A-kielen) tasoinen taito parhaiten hallitsemassaan vieraassa kielessä (B-kielessä), tulkaavat näiden kielten välillä kumpaankin suuntaan. Äidinkielestä vieraalle kielelle tulkkausta kutsutaan retour-tulkkaukseksi. C-kielet taas ovat tulkin passiivikieliä, joilta tämä tulkaa äidinkieleensä päin. (Turun yliopisto

2007.) Yleisimpiä konferenssitulkin kieliyhdistelmiä ovat A–B, A–B–C tai A–C–C. Asioimistulkki tarvitsee yhdistelmää A–B. (Sunnari 2004, 55.)

3.3.3 Puhuttujen kielten tulkin työn lähtökohdat ja koulutus

Puhuttujen kielten asioimistulkit ovat kouluttautuneet ammattiinsa hankkimalla asioimistulkin ammattitutkinnon tai opiskelemalla tulkkausta yliopistossa. Asioimistulkilla on hyvä kielitaito tulkattavissa kielissä, hyvät viestintätaidot sekä kulttuurintuntemusta. (Työministeriö 2004.) Puhuttujen kielten asioimistulkin työn perustaksi voitaneen katsoa ihmisten liikkuminen maasta toiseen ja maahanmuutto.

Suomessa konferenssitulkin koulutus on tällä hetkellä kahdeksan kuukauden mittainen yliopistollinen jatkokoulutus, jonne pyritäessä perusvaatimuksena ovat ylempi korkeakoulututkinto, riittävä kielitaito sekä soveltuvuus tulkiksi (Turun yliopisto 2007). Puhuttujen kielten konferenssitulkin työn perustaksi voitaneen katsoa valtioiden, järjestöjen ja yritysten välinen kansainvälinen kanssakäynti.

3.4 Viittomakielen tulkkaus

Viittomakielen tulkkauksella tarkoitetaan yleensä viittomakielen ja puhutun kielen välistä tulkkausta, esimerkiksi viittomakieli–suomi–viittomakieli-tulkkausta. Kuten kahden puhutun kielen välisessä tulkkauksessa myös tässä on kyse lähtökielisen viestin ilmaisemisesta kohdekielellä. Suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen välinen tulkkaus on kahden eri kielen välillä tehtävää tulkkausta. Se on kuitenkin lisäksi kahden eri kielimodaliteetin välillä tehtävää tulkkausta: puhuttujen kielten välillä tulkattaessa tulkki vastaanottaa viestin kuuloaistillaan ja välittää sen kohdekieliselle puheelle. Viittomakielen tulkki vastaanottaa kuoron, viittomakielisen esiintyjän viittomaa kieltä näköaistillaan ja välittää sen kohdekieliselle puheelle. Toiseen suuntaan tulkatessaan viittomakielen tulkki vastaanottaa kuulevan puhujan kieltä kuuloaistillaan ja välittää sen viittomakielelle.

3.4.1 Viittomakielen tulkkauksen lajeista ja menetelmistä

Myös viittomakielen tulkkauksen alalajeiksi katsotaan konferenssitulkkaus ja asioimistulkkaus. Lisäksi viittomakielen tulkkauksen yhteydessä on tapana erotella omiksi lajeikseen opiskelutulkkaus ja vapaa-ajan tulkkaus. Viittomakielen tulkkaus on kuitenkin yleensä simultaanitulkkausta, eikä viittomakielen tulkkauksen alalla juuri tehdä konsekutiivitulkkausta. Myös viittomakielen tulkkauksen lajeihin kuuluvat muiden muassa oikeustulkkaus, mediatulkkaus sekä prima vista -kääntäminen. Erityiseksi viittomakielen alalajiksi voitaneen katsoa myös jumalanpalveluksissa ja hengellisissä tilaisuuksissa tapahtuva tulkkaus sekä musiikin tulkkaus, jossa tulkki välittää paitsi laululyriikkaa myös musiikkiesityksen rytmejä ja tunnelmia.

3.4.1.1 Asioimistulkkaus ja konferenssitulkkaus

Viittomakielistä asioimistulkkausta käytetään tilanteissa, joissa kuuro asiakas keskustelee viranomaisen tms. kanssa tulkin välityksellä. Myös viittomakielen asioimistulkkaus tapahtuu joko paikan päällä tai etätulkkauksena puhelimen tai videoneuvottelulaitteiden avulla. Viittomakielen asioimistulkilla on hyvä kielitaito suomen kielessä ja viittomakielessä, hyvät viestintätaidot sekä kuurojen kulttuurin tuntemusta.

Koska viittomakieli on gesturaalis-visuaalinen kieli (Rissanen T. 1985, 5), tulkin ja asiakkaan on oltava näköetäisyyden päässä toisistaan. Siinä missä puhutun kielen konferenssitulkki työskentelee tulkkauskopissa teknisten apuvälineiden turvin, viittomakielen tulkki tulkaa yleisön edessä, kun esitys pidetään puhutulla kielellä. Kun vuorossa on viittomakielinen esiintyjä, viittomakielen tulkki siirtyy esimerkiksi auditorion eturiviin istumaan ja tulkaa viittomakielisen puheenvuoron puheelle eli puhutulle kielelle eli ”spiikkaa” sen käyttämällä ainoaa työssään tarvitsemaansa teknistä apuvälinettä, mikrofonia.

3.4.1.2 Konsekutiivitulkkaus ja simultaanitulkkaus

Koska viittomakielen tulkin oma ääni ei tulkattavien kielten eri modaliteettien ansiosta ole häiritsemässä tulkin työskentelyä, on viittomakielen tulkkaus lähes poikkeuksetta simultaanitulkkausta. Viittomakieltä voidaan kuitenkin tulkata myös konsekutiivisti. Viittomakielen äänettömyyden vuoksi viittomakielen tulkin tulkkausprosessi saattaa olla jossakin määrin kevyempi kuin puhutun kielen tulkkauksessa, mutta ilmiötä ei liene tutkittu. Toisaalta viittomakielen tulkki joutuu työssään käyttämään useampaa kanavaa kuin puhutun kielen tulkki, mikä saattaa taas vastaavasti lisätä tulkkausprosessin raskautta: Puhutun kielen tulkki käyttää puheen tuottoon artikulaatioelimiään ja vastaanottaa puhetta kuuloaistin avulla. Viittomakielen tulkki käyttää artikulaatioelimiään paitsi suutaan myös käsiään, kasvojaan ja kehoaan sekä vastaanottaa toisaalta puhetta kuuloaistillaan ja toisaalta viittomakieltä näköaistillaan. Näitä käyttämiään viestikanavia viittomakielen tulkki vaihtaa sen mukaan, kummalle kielelle hän tulkkaa.

Huomautettakoon, että viittomakielen tulkkauksella voidaan tarkoittaa myös kahden eri viittomakielen välistä tulkkausta, esimerkiksi tulkkausta suomalaisen (FSL, Finnish Sign Language) ja brittiläisen (BSL, British Sign Language) viittomakielen välillä. Kahden viittomakielen välinen tulkkaus saattaakin ehkä olla helpommin rinnastettavissa kahden puhutun kielen väliseen tulkkaukseen, sillä kummassakaan näistä tulkin ei tarvitse vaihdella niitä kanavia, joiden kautta hän tuottaa ja vastaanottaa viestejä.

Kahden eri viittomakielen välistä ”suoraa” tulkkausta näkee kuitenkin harvoin, ja usein se toteutetaan yhden tai kahden välittäjätulkin avulla. Esimerkiksi englantilaisen kuuron pitäessä alustusta konferenssissa brittiläisellä viittomakielellä BSL:n tulkki tulkkaa alustuksen puhutulle englannin kielelle. Toisin sanoen BSL:n tulkki toimii reletulkkina: hän puhuu A-kieltään, englantia. Mikäli konferenssissa on puhuttujen kielten tulkkaus englannista suomeen, tulkkausketjuun kuuluu myös toinen, englannista suomen kieleen tulkaava reletulkki, jonka avulla suomalainen viittomakielen tulkki tulkkaa suomenkielisen tekstin suomalaiselle viittomakielelle. Muussa tapauksessa suomalainen viittomakielen tulkki tulkkaa alustuksen suoraan englannista suomalaiselle viittomakielelle.

3.4.1.3 Opiskelutulkkaus

Opiskelutulkkauksella tarkoitetaan oppilaitoksessa, kuten lukiossa, ammattikoulussa tai yliopistossa, tapahtuvaa tulkkausta. Opiskelutulkki istuu luokan etuosassa lähellä opettajaa sekä opettajan visuaalisia apuvälineitä (taulu, piirtoheitin), jotta asiakkaalla on mahdollisuus nähdä opettaja, tulkki ja visuaaliset opetusmateriaalit samaan aikaan. Opiskelutulkki viittoo kaiken oppitunneilla puhutun ja vastaavasti puhuu kaiken viitotun. Vammaispalvelulain mukaan opiskeluun liittyvät tulkkipalvelut tulee järjestää niin laajoina kuin opiskelija välttämättä tarvitsee selvityäkseen opinnoistaan (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/87, 8 a §).

Opiskelutulkki on kuurolle opiskelijalle välttämätön, jotta tämä voi selviytyä opinnoistaan. Opiskelija tarvitsee tulkkia myös sosiaalisten suhteiden luomiseen. Tulkkausta tarvitaan myös silloin, kun viittomakielinen opiskelija kommunikoi opiskelijatovereidensa kanssa. Opiskelutulkki ei kuitenkaan ole henkilökohtainen avustaja, vaan toimii tilanteessa kuin tilanteessa nimenomaan tulkkina. (Kuurojen Liitto ry 2006, 8.)

Yhä tavallisempaa on, että viittomakielisetkin opiskelijat jatkavat opintojaan korkeakouluissa ja yliopistoissa. Opiskelija saattaa käyttää tulkkia yli kymmenen vuoden ajan lukiosta jatko-opintoihin. Opiskelutulkkauksen tarve onkin moninkertaistunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana, minkä mukana on noussut myös tulkkauksen vaatimustaso. (Kuurojen Liitto ry 2006, 10.)

Viittomakielisen opiskelijan ei aina ole helppo saada opiskelutulkkausta. Mitä vaativampi opiskeltava ala ja mitä heikommät työsuhteen ehdot, sen vaikeampi on löytää tulkkia. Opiskelutulkkien saatavuudessa on myös alueellisia eroja. (Kuurojen Liitto ry 2006, 24.) Usein opiskelutulkki työskentelee yksin 6–8 tuntia päivässä suhteellisen huonolla palkalla asiakkaanaan yksi kuuro opiskelija. Työ on raskasta, ja tulkkien vaihtuvuus suurta. Työolosuhteita on yritetty parantaa paritulkkauksella, jossa kaksi tulkkia työskentelee 15–20 minuutin jaksoissa. Paritulkkauksen on huomattu selkeästi parantavan tulkkien työssäjaksamista ja tulkkauksen laatua. Tulkkipalvelun maksajien, kuntien, päätökset ovat kuitenkin usein olleet kielteisiä. (Kuurojen Liitto ry 2006, 11.) Tulkkipalveluiden siirtymisen valtiolle vuonna 2009 ennakoidaan kuitenkin

alueellisen tasa-arvon parantumisen lisäksi helpottavan myös opiskelutulkkausten toteuttamista (Rönöberg 2007).

3.4.1.4 Vapaa-ajan tulkkaus

Vapaa-ajan tulkkaus on esimerkiksi harrastus- ja virkistystoiminnassa tai perhe- ja ystäväpiirissä tapahtuvaa tulkkausta. Vapaa-ajan tulkkausta tarvitaan kaikenlaisessa sosiaalisessa kanssakäymisessä ja harrastamisessa. Vapaa-ajan tulkkausten piirissä tulkin toimeksiannot ovat hyvin vaihtelevia.

Äidinkieleltään suomenkielinen, kuuroutunut viittomakielen tulkin käyttäjä Merja Asumaa kertoo *Kuuloviesti*-lehden (6/06) artikkelissa *Harrastuksia tulkin avulla* (s. 28) käyttävänsä tulkkia muun muassa Pilates-jumpassa sekä harrastajateatterin näytelmäharjoituksissa. Asumaan (2006, 28) mukaan tulkkia voikin käyttää missä vain ja milloin vain:

Hyvä kriteeri on, missä on tärkeää saada osallistua ohjelmaan tasaveroisena. Se voi olla sukelluskurssi, tanssikurssi, vanhempainilta, kyläilta tai autokoulu. – – Ainoa paikka, jonne en ole vielä tilannut tulkkia, on treffit.

3.4.2 Viittomakielen tulkin kielet

Viittomakielen tulkkaus poikkeaa puhuttujen kielten tulkkauksesta siinä, että monet viittomakielen tulkit joutuvat huomattavan usein, kenties suurimman osan työstään, tulkkaamaan B-kieleensä eli viittomakieleen päin, sillä suurin osa viittomakielen tulkeista on äidinkieleltään suomenkielisiä (Roslöf ja Veitonen 2006, 164). Yhä enemmän näytetään tarvitsevan myös viittomakielen tulkkeja, jotka tulkkaavat englannin/ruotsin ja viittomakielen välillä. Tällöin tulkki joutuu sinnittelemään kahden vieraan kielen lisäksi kahden kielimodaliteetin välillä (Laine 2006, 228).

3.4.3 Viittomakielen tulkin työn lähtökohdat ja koulutus

Viittomakielen tulkkauspalvelut perustuvat lakiin (380/87) ja asetukseen (759/87) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista eli toisin sanoen vammaispalvelulakiin sekä kuuluvat vielä toistaiseksi kuntien erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin. Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) tiedotteen

(16.3.2007) mukaan tulkkipalveluita suunnitellaan siirrettäväksi valtion hoidettavaksi. Muutos tulisi voimaan vuonna 2009.

Mikäli tulkkipalvelut siirtyvät valtiolle, eivät tulkkipalvelut ainakaan STM:n mukaan huonontuisi. Muutos toisi eri kunnissa asuville tulkkipalvelujen käyttäjille tasa-arvoa, sillä tällä hetkellä palvelujen saaminen riippuu siitä, missä kunnassa asuu ja millainen kunnan taloudellinen tilanne on. Muutos voisi tarkoittaa sitä, että tulkkipalveluhakemukset lähetettäisiin kunnan sosiaalitoimiston sijasta valtiolle. Tällöin yksittäinen virkamies tai hänen asenteensa tai tietotasonsa ei enää voisi vaikuttaa palvelun saamiseen tai tulkkaustuntien määrään.

Vaikeasti kuulovammaisella henkilöllä tulee lain mukaan olla mahdollisuus saada vähintään 180 tulkkaustuntia ja vaikeasti kuulo- ja näkövammaisella henkilöllä 360 tulkkaustuntia kalenterivuoden aikana, mutta opiskeluun liittyvät tulkkipalvelut tulee kuitenkin järjestää niin laajoina kuin opiskelija välttämättä tarvitsee selviytyäkseen opinnoistaan (380/87, 8 a §). Viittomakielen tulkkipalvelut ovat käyttäjälleen ilmaisia, ja niihin kuuluu työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen tai muun sellaisen syyn vuoksi suoritettava tulkkaukset (Lappi 2000, 75).

Viittomakielen tulkkeja koulutetaan ammattikorkeakoulussa. Tutkinnon laajuus on 240 opintopistettä ja kesto neljä vuotta (Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkosivut. 22.11.2006a). Viittomakielen tulkkeja ei kouluteta erikseen konferenssi- tai asioimistulkeiksi, mutta koulutuksessa voi erikoistua muun muassa kuurosokeille ja kuuroutuneille tulkkaukseen tai viittomien opetukseen. Viittomakielen tulkkikoulutuksesta valmistuu myös kuuroja viittomakielen kääntäjiä. Toisin kuin puhutun kielen kääntäjä- ja tulkkikoulutuksessa, aiempaa kielitaitoa ei korkeakouluun pääsemiseksi vaadita, mutta tämä ei tarkoita, että viittomakieli olisi helpommin ja nopeammin opittavissa kuin muut kielet. Viittomakieltä voi opiskella myös yliopistoissa: esimerkiksi Turun yliopistossa voi suorittaa viittomakielen perusopinnot ja Jyväskylän yliopistossa maisteriopinnot. Viittomakielen kääntämistä ja tulkkausta voi kuitenkin opiskella vain Humanistisessa ammattikorkeakoulussa Kuopiossa ja Helsingissä sekä Diakonia-ammattikorkeakoulussa Turussa.

3.5 Viitotun puheen tulkkaus

Viitotun puheen tulkkausta eli vp-tulkkausta käyttävät lähinnä kuuroutuneet ja huonokuuloiset henkilöt, joiden äidinkieli on puhuttu kieli. Viitotun puheen tulkki artikuloi kaiken puhutun selkein huulioin ja tukee sanojen huulioita viittomin (Laurén 2005, 9). Viitotun puheen tulkkauksessa on tärkeintä suomen kielen mukaisuus ja selkeä huulio. *Huulio* tarkoittaa sanaa artikuloitaessa tapahtuvia, silmin erotettavissa olevia suun asentoja ja liikkeitä. Huulilta lukemalla eli huulioluvun avulla sanat voi hahmottaa puhujan huulilta niitä kuulematta. Viitotun puheen tulkki siis viittoo lauseet puhutun kielen sanajärjestyksen mukaan ja artikuloi sanat selkein suun liikkein. (Kuulokynnys 18.7.2007). Kuuroutunut on oppinut puhekielen kuulonsa avulla ja kommunikoi yleensä täysin ymmärrettävästi puheella (Laurén 2006a, 200). Näin ollen viitotun puheen tulkin ei yleensä tarvitse tulkata puhuttuun kieleen päin.

Viitotun puheen tulkkaus ei ole vain puheen toistamista selkein huulioin ja tämän tukemista viittomin. Viitotun puheen tulkin – kuten muidenkin tulkkien – on tehtävä lisäyksiä ja poisjättöjä ja muutettava esimerkiksi lauseenvastikkeita sivulauseiksi, jotta tulkkaustuotos eli tulke olisi helpommin ymmärrettävissä. Viitotun puheen tulkki tekee siis kielen sisäistä tulkkausta. (Laurén 2006a, 219.)

Viitotun puheen tulkkaukseen voi erikoistua viittomakielen tulkin koulutuksessa. Viitotun puheen tulkkauksessa on kaikki samat alalajit kuin viittomakielen tulkkauksessa: myös viitotun puheen tulkkeja käytetään opiskeluun, vapaa-ajan harrastuksissa, asioidessa ja konferensseissa.

3.6 Kirjoitustulkkaus

Mikäli kuuroutunut henkilö ei käytä viittomakommunikaatiota (eli viittomakieltä tai viitottua puhetta), on todennäköisimmin käytettävä tulkkaustapa kirjoitustulkkaus (Laurén 2005, 9). Kirjoitustulkki kirjoittaa tulkatessaan kaiken puhutun sana sanalta kannettavalla tietokoneella eli tulkaa puhutun tekstin kirjoitetulle kielelle. Tulkkauksen seuraajat lukevat tekstiä tietokoneen näytöltä, tietokoneeseen liitetystä TV-ruudulta tai valkokankaalta, jonne teksti heijastetaan videotykillä.

Kirjoitustulkkaus on siis ”tulkkaustapa, jossa tulkki kirjoittaa koneella puhujan suullisen viestin kirjoitukseksi” (Mäkiranta 2006, 7). Kirjoitustulkkaus on simultaanitulkkausta: tulkki kirjoittaa kuulemansa yhtäaikaan puhujan puhuessa. Koska kirjoitustulkilla on vain yksi työkieli, joka Suomessa on useimmiten suomi, on kyse kielen sisäisestä kääntämisestä. (Mäkiranta 2006, 10.)

Kuten muidenkin tulkkien myös kirjoitustulkin tavoite on perinteisesti ollut tulkata kaikki tilanteessa puhuttu. Koska puhevauhti on yleensä suurempi kuin kirjoitustulkin kirjoitusnopeus, on sanomaa kirjoitustulkkauksessa usein tiivistettävä lyhyempään ja nopeammin kirjoitettavaan muotoon. Mäkirannan (2006, 96) mukaan kirjoitustulkkauksessa olisikin syytä luopua ajatuksesta, että tulkin on kirjoitettava kaikki, sillä tavoite ei voi koskaan täysin toteutua. Mäkirannan tutkimus (2006, 97) kirjoitustulkkauksen asiasisältöjen välittymisestä osoittikin, että ”asiasisällöt välittyvät kirjoitustulkkauksessa hyvin mutta viestin välitystä voitaisiin huomattavasti tehostaa tiivistämisellä”. Kirjoitustulkausta tutkinut ja kirjoitustulkausta käsitteleviä pro gradu -töitä ohjaava professori Liisa Tiittula toteaaakin Kuuloviestin haastattelussa (Pihlmaa 2006, 13):

Puhuminen on aina nopeampaa kuin kirjoittaminen. Ongelmana on puheen ja tulkkeen eriaikaisuus; tekstiä syntyy viiveellä. Tulkin käyttäjälle tulisi jäädä aikaa katsoa puhujan ilmeitä ja eleitä. Jos hän näkee puhujan naurun, hän saa esityksestä enemmän irti. Jos kirjoitus on nopeata ja runsasta, vastaanottaja ei ehdi seurata puhujaa, vaan on vain tekstin varassa.

Samassa artikkelissa tyrmätään automaattinen puheentunnistus kirjoitustulkin korvikkeena:

Automaattinen puheentunnistus täyttäisi ruudun nopeasti sanojen virralla. Puhekielen täytesanat, toistot ja korjaukset voisivat tehdä tekstin vaikeasti ymmärrettäväksi. Tulkin tehtävä on välittää vastaanottajalle viesti; tarpeen mukaan tiivistää ja lisätä tekstiä sekä selittää tilannetta. (Pihlmaa 2006, 13.)

Kirjoitustulkkaus sisältää kaikki samat alalajit kuin viittomakielen tulkkaus: kirjoitustulkinakin toimeksiannot vaihtelevat konferenssitulkkauksesta asioimis-, opiskelu- ja vapaa-ajantulkkaukseen.

3.6.1 Kirjoitustulkin työn lähtökohdat ja tulkkikoulutus

Kirjoitustulkkkaus kuuluu saman lainsäädännön alle kuin viittomakielen tulkkkaus. Kirjoitustulkkeja on perinteisesti koulutettu huonokuuloisten ja kuuroutuneiden etujärjestön, Kuulonhuoltoliiton, järjestämällä, kaikille avoimilla kirjoitustulkkkaus-kursseilla (Laurén 2002, 6). Opinnot on voinut sisällyttää myös viittomakielen tulkin opintoihin. Vuodesta 2007 lähtien kirjoitustulkkikoulutuksen laajuus muuttuu viidestä opintopisteestä 20 opintopisteeksi. Aiemmin koulutus on antanut valmiudet kirjoitustulkata huonokuuloisille ja kuuroutuneille, mutta uusi koulutus antaa valmiudet kirjoitustulkata myös viittomakielisille ja kuulonäkövammaisille henkilöille. Koulutukseen pääsemiseksi vaaditaan riittävä konekirjoitusnopeus, hyvä suomen kielen taito, selkeä suullinen ilmaisu sekä hyvä kuulo. Kirjoitustulkkikursseja järjestävät viittomakielen tulkkeja kouluttavat ammattikorkeakoulut. (Käsillä kääntäjät 3/06, 29.)

Alunperin kirjoitustulkkaukskursseja järjestettiin vain suomen kielellä suomenkielistä kirjoitustulkkausta varten. Asiakaskunta tarvitsee kuitenkin yhä enemmän kirjoitustulkkeja vieraskielisiin tilanteisiin (esim. opiskelu, kansalaisjärjestöjen kansainvälinen toiminta), ja ensimmäinen englanninkielinen kirjoitustulkkaukskurssi järjestettiin vuonna 2005 (Kuurojen Liitto ry:n verkkosivut. 7.1.2006), ja sitä seurasi vuonna 2006 järjestetty 18 opintopisteen laajuinen ruotsinkielinen kirjoitustulkkaukskurssi (Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkosivut. 22.11.2006b).

3.7 Kuurosokeille tulkkkaus

Pohjoismaisen kuurosokeuden määritelmä tarkistettiin vuonna 2007. Määritelmästä ei tätä opinnäytetyötä tehtäessä ole ehditty tuottaa virallista suomenkielistä käännöstä. Määritelmän mukaan [käännös omani]

kuurosokeus on oma vammansa. Kuurosokeus on näkö- ja kuulovamman yhdistelmä. Se rajoittaa henkilön toimintaa sekä yhteiskunnallista osallistumista siinä määrin, että yhteiskunnan on järjestettävä kuurosokeille erityispalveluita, elinympäristön muutostöitä ja/tai teknisiä apuvälineitä. (Pohjoismaisen kuurosokeiden henkilöstön koulutuskeskuksen (NUD) verkkosivut 18.7.2007.)

Suomessa kuurosokeita on noin 750. Osa heistä on ensin menettänyt näköaistinsa, ja heidän ensikielensä on puhuttu kieli. Oman ryhmänsä kuurosokeista ovat ne

viittomakieliset kuurot, jotka ovat jossakin vaiheessa menettäneet näkönsä: heitä on kuurosokeista noin yksi kolmasosa. (Mesch 2000, 216.)

Viittomin kommunikoivalle eli joko viittomakieltä tai viitottua puhetta käyttävälle täysin kuurosokealle henkilölle viittomakieltä tulkataan taktiilisti eli kädestä käteen. Tulkkaustilanteessa viittomakielinen kuurosokea itse viittoo normaalisti vapaaseen tilaan eikä puheelle tulkkaus tältä osin juuri poikkea tavanomaisesta viittomakielen *spiikkauksesta*. Mikäli viittomin kommunikoivalla kuurosokealla henkilöllä on näköaistin jäänteitä, viittomakielen tulkkausta voidaan soveltaa asiakkaan näkökyvyn mukaan esimerkiksi viittomalla rajoittuneeseen näkökenttään viittoma-alaa supistamalla tai viittomalla lähietäisyydeltä. (Lahtinen 2006, 185.) Mikäli täysin kuurosokea henkilö ei hallitse viittomakieltä tai viitottua puhetta, hänelle voidaan sormittaa sanat kirjain kirjaimelta taktiilein sormiaakkosin tai piirtää hänelle suuraakkosia käteen (Lahtinen 2006, 183).

Kuurosokea henkilö voi käyttää myös kirjoitustulkkausta. Mikäli henkilöllä on riittävästi näönjäänteitä, hän voi seurata tulkin kirjoittamaa tekstiä näköaistinsa varassa. Jos näönjäänteitä ei ole riittävästi, tietokoneeseen liitetään erillinen pistenäyttö, joka muuttaa tekstin pistekirjoitukseksi.

Kuurosokeille tulkkaamiseen kuuluu kielellisen tulkkauksen lisäksi myös fyysisen ja visuaalisen ympäristön kuvailu sekä opastaminen paikasta toiseen (Lahtinen 2006, 184–185). Myös kuurosokeille tulkkaus sisältää kaikki samat alalajit asioimistulkkauksesta konferenssitulkkaukseen kuin viittomakielen tulkkaus. Kuurosokeille tulkkaukseen voi erikoistua viittomakielen tulkin koulutuksessa.

3.8 Tulkin ammattietiikka

Puhuttujen kielten asioimistulkeilla ja konferenssitulkeilla on omat ammattisäännöstönsä. Myös viittomakielen tulkeilla on oma ammattisäännöstönsä, ja sitä noudattavat myös kirjoitustulkit. Nämä kolme ammattisäännöstöä ovat kuitenkin sisällöltään hyvin yhtenevät, mitä selittää osaltaan eri tulkkien samankaltainen työ.

Tulkit valmistautuvat ennen toimeksiantojaan huolellisesti kunkin tulkkauksilanteen aihepiireihin. Tulkkien on pysyttävä kielellisen välittäjän roolissaan, eivätkä he voi toimia tulkattaviensa avustajina tai asiamiehinä. Tulkit ovat vaitiolovelvollisia eivätkä he käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta. Tulkit ovat puolueettomia. He ovat solidaarisia ammattikuntaansa kohtaan eivätkä ota vastaan toimeksiantoja, joista on haittaa ammattikunnalle tai jotka vähentävät sen arvostusta. Lisäksi tulkkien tulee kehittää ammattitaitoaan jatkuvasti. (Tulkin ammattisäännöstö 1994; Asioimistulkin ammattisäännöstö; Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö 1999.)

Kaikilta tulkeilta vaaditaan kielitaidon lisäksi hyvää yleissivistystä, sillä tulkattavat aiheet vaihtelevat suuresti, sekä soveltumista tulkin vaihtelevaan ammattiin.

3.9 Tulkkauksen ja teknologia

Tulkkauksen menetelmät kehittyvät tekniikan myötä. Nykyisenkaltainen simultaanitulkkauksen mahdollistui vasta tarvittavien äänensiirtolaitteiden kehityksen myötä (Pöchhacker 2004, 168), ja nykyään simultaanitulkit saattavat tuoda tulkkauksilanteeseen mukanaan omia pieniä ja kevyitä langattomia kuulokkeitaan, joihin ääni välittyy niiden kanssa yhteen sopivasta mikrofonista. Yhä useammin myös puhuttujen kielten simultaanitulkit käyttävät kannettavaa tietokonetta voidakseen nopeasti tarkistaa tarvitsemiaan termejä eri terminologiatietokannoista sekä verkkosanakirjoista (Phelan 2001, 8).

Kannettavat tietokoneet ovat mahdollistaneet myös kirjoitustulkkauksen nykyisessä muodossaan. Aiemmin kirjoitustulkkauksista tehtiin mm. käsin paperille tai piirtoheitinkalvolle kirjoitetaan. Käsinkirjoitusta käytetään edelleenkin tilanteissa, joissa tietokoneella kirjoittaminen on mahdotonta tai tekniikka on pettänyt. Perinteisistä kirjoituskoneista ei liene koskaan ollut hyötyä kirjoitustulkkauksessa niiden äänekkyuden vuoksi. Kannettavien tietokoneiden tultua kirjoitustulkkien käyttöön tulkin oli aiemmin yleistulkkauksista toteutettaessaan kytkettävä tietokone esimerkiksi isoon TV-ruutuun, jotta useampi henkilö saattoi kerralla seurata kirjoitustulkkauksista. Nykyään yhä useamman kirjoitustulkin vakiovarusteisiin kuuluu kannettavan tietokoneen lisäksi videotykki. Kirjoitustulkkauksista varten on myös kehitetty ohjelmia, jotka nopeuttavat kirjoitusta muistamalla aiemmin kirjoitetut sanat ja ehdottamalla niitä kirjoitustulkkille niiden esiintyessä tulkkauksessa uudelleen.

Videoneuvottelulaitteiden käyttö – jota kokeiltiin tulkkauksessa ensi kerran YK:ssa jo 1970-luvulla (Pöchhacker 2004, 168) – on mahdollistanut niin puhuttujen kielten kuin viittomakielen etätulkkauksen. Yhä useammalla viittomakielisellä, viittomakielen tulkilla, tulkikeskuksella ja julkisella palvelupisteellä on käytössä verkkokamera. Myös kirjoitustulkausta tehdään etätulkkauksena.

Viittomakielialalla uusinta etätulkausta on mobiilitulkaus, jossa etätulkkaukslaitteet ovat langattomia ja liikuteltavia: käytetään esimerkiksi videoyhteydellä varustettua matkapuhelinta, joka kulkee viittomakielisen asiakkaan mukana. Ensimmäiset kokeilut viittomakielen tulkkauksesta videopuhelimen kautta ovat olleet rohkaisevia ja sekä kuurojen että viittomakielen tulkkien mielipiteet myönteisiä (Veitonen 2006, 250).

Koska yleisesti käytössä olevaa viittomakielen kirjoitusjärjestelmää ei ole, ei televisiotekstityksien tekeminen viittomakielelle ole mahdollista. Uudet tekniikat ovat kuitenkin mahdollistaneet TV-ohjelmiin ja elokuvaan ns. tulkkiruudun. Elokuva Röllä ja Metsänhenki (MRP Matila Röhr Productions 2001; Viittomakielinen toteutus Prosign Oy) oli ensimmäinen suomalainen elokuva, jossa oli viittomakielinen käännös: elokuvaan on ruudun alaosaan lisätty elokuvan tyyliin pukeutunut viittoja, joka viittoaa kaiken elokuvassa puhutun elokuvassa käytetyn suomen kielen tyyliä mukaillen. Viittoja on elokuvan henkeen pukeutunut menninkäiseksi ja ilmestyy ruutuun visuaalisesti sopivaan paikkaan ruudun jompaankumpaan alanurkkaan.

Digitaaliseen televisioon siirryttäessä mahdollistuu myös tavallisten TV-ohjelmien viittomakielinen tulkkaus: ”Ohjelmien tulkkaus viittomakielelle tulee toteuttaa siten, että tulkkiruutu voidaan lähettää ohjelman mukana ja sen voi valita päälle halutessaan. Lisäksi tulkkiruudun kokoa ja paikkaa tulee voida säätää”, todetaan Liikenne- ja viestintäministeriön *Kohti esteetöntä viestintää* -toimenpideohjelman seurantaraportissa (2007).

3.10 Yhteenveto

Tulkkaus on reaaliajassa tapahtuvaa kielen kääntämistä joko kahden kielen välillä (puhuttujen kielten tulkkaus, viittomakielen tulkkaus) tai yhden kielen sisällä (viitotun

puheen tulkkaus, kirjoitustulkkaus). Tulkkauksen päämetodit ovat simultaanitulkkaus ja konsekutiivitulkkaus, joista viimeksi mainittua käytetään konferenssitulkkauksessa harvoin ja asioimistulkkauksessakin lähes ainoastaan puhuttujen kielten tulkkauksessa.

Puhuttujen kielten konferenssitulkeilla sekä asioimistulkeilla ja viittomakielen tulkeilla sekä kirjoitustulkeilla on kullakin omat koulutusohjelmansa. Sekä koulutuksen kesto että toteutus poikkeavat toisistaan paljon, vaikka eri tulkkien työ puolueettomina viestinvälittäjinä vaihtelevissa tilanteissa on luonteeltaan hyvin samanlaista. Myös eri ryhmien ammattisäännöt ovat suurelta osin lähes identtiset.

Koska tulkkien toimeksiannot ovat vaihtelevia, vaaditaan tulkeilta kieli- ja tulkkaustaidon lisäksi hyvää yleissivistystä ja jatkuvaa ammattitaidon kehittämistä. Teknologian kehitys taas tuo tulkkien työhön helpotusta sekä uusia tapoja toteuttaa tulkkaus.

4 ENGLANNIN KIELEN OPETUSTILANTEIDEN TULKKAUS VIITTOMAKIELISELLE OPISKELIJALLE

Edellisissä luvuissa olen käsitellyt yleisellä tasolla kuulon ja kielen suhdetta sekä tulkkausta. Tässä luvussa siirryn käsittelemään opinnäytetyön empiirisen tutkimuksen kohdetta, englannin kielen opetustilanteiden tulkkaamista kuuroille, viittomakielisille opiskelijoille, ja pohjustan yksityiskohtaisemmin aiheesta tekemääni teemahaastattelututkimusta (luvut 5 ja 6).

Käsittelen ensin viittomakielisen opiskelijan asemaa suomenkielisessä lukiossa ja korkeakoulussa. Sen jälkeen siirryn pohtimaan kuuron, viittomakielisen opiskelijan vieraiden kielten opiskelun tarpeellisuutta ja tavoitteita. Tämän jälkeen käyn läpi vieraiden kielten tuntien tulkkauksen menetelmiä: viitottua tulkkausta sekä toistaiseksi harvemmin käytettyjä kirjoitustulkkausta sekä viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin yhteistyötä, joka on tässä työssä nimetty yhdistelmätlukkaukseksi. Luvussa käydään läpi myös tulkkipulaa ja sen vaikutuksia kuuron opiskeluun, vieraiden kielten oppitunteja tulkkaavalta tulkilta vaadittavia ominaisuuksia sekä paritulkkauksen tarpeellisuutta.

4.1 Viittomakielinen opiskelija suomenkielisessä lukiossa tai korkeakoulussa

Kun suomalainen kuuro päättää peruskoulun pidennetyin, 11-vuotisen oppivelvollisuutensa jälkeen, hänellä ei ole samanlaista runsaudenpulaa opiskelupaikoista kuin kuulevilla nuorilla – ainakaan jos hän haluaa opiskella omalla äidinkielellään. Suomessa on pari kuulovammaisten ammattikoulua mutta vain yksi kuulovammaisten lukio, Mikkelissä sijaitseva Mikael-koulu. Vaihtoehtojen vähyysden vuoksi suurin osa niistä viittomakielisistä nuorista, jotka päättävät käydä lukion, käy sen kuulevan valtaväestön lukioissa viittomakielen tulkin välityksellä.

Yliopistotasolla Suomessa on kuitenkin kaksi maisteriohjelmaa, jotka on suunniteltu sekä kuuleville että kuuroille viittomakieltä käyttäville opiskelijoille, molemmat Jyväskylän yliopistossa. Toinen on viittomakielen maisteriohjelma, josta valmistuu ammattilaisia viittomakielen opetus- ja asiantuntijatehtäviin (Jyväskylän yliopiston

verkkosivut. 22.11.2006a) ja toinen viittomakielinen opettajankoulutus, josta valmistuu luokanopettajia viittomakieliseen opetukseen (Jyväskylän yliopiston verkkosivut. 22.11.2006b), eli käytännössä kuurojen kouluihin. Näissäkään ohjelmissa opiskelusta viittomakielinen opiskelija ei kuitenkaan selviydy tulkitta (Jyväskylän yliopiston verkkosivut. 22.11.2006c).

4.2 Viittomakielisen opiskelijan kieliopintojen tarpeellisuus ja tavoitteet

Kuulovammaisista peruskoululaisista suurin osa valitsee ensimmäiseksi vieraaksi kielekseen englannin, koska muita vaihtoehtoja ei yleensä ole (Ojala, 2000, 209). Kuurot opiskelijat eivät kuitenkaan lue englantia oppiakseen *puhumaan* sitä. Sen sijaan heidän päämääränään on oppia lukemaan ja kirjoittamaan sitä.

Ojala (2000, 209) kirjoittaa artikkelissaan *Huonokuuloinen opiskelija yleisopetuksessa*, että ”vieraiden kielten opetuksessa korostetaan nykyisin auditiiviseen oppimiseen perustuvaa puhutun kielen hallintaa”, ja luettelee erilaisia tapoja, joilla opettaja voi helpottaa huonokuuloisen oppilaan opiskelua pienin järjestelyin: “kielistudiossa opiskeltaessa ja ääninauhoja kuunneltaessa oppilaan tilannetta voidaan helpottaa, jos oppilas saa käyttää tekstiä ja lainata kielinauhat kotiin.” Täysin kuuro, viittomakielinen opiskelija ei luonnollisestikaan ääninauhojen lainauksesta hyödy – toisin kuin huonokuuloinen – mutta kuuro opiskelija hyötyy nimenomaan teksteistä, joita hän voi lukea sillä välin, kun muut kuuntelevat. Artikkelinsa lopussa Ojala (2000, 209) toteaaakin, että

jos [huonokuuloisella] opiskelijalla kaikista tukitoimista huolimatta on vaikeuksia kielten opiskelussa, hän voi koetilanteessa korvata kuullun ymmärtämistehtävän kirjallisella kokeella tai opettaja voi jättää sen arvostelematta, varsinkin jos tuloksella on todistuksen arvosanaa alentava vaikutus. Tätä varten oppilas voi saada lääkärin lausunnon kuuloasioista vastaavan sairaalan yksiköstä. Ylioppilaskirjoituksissa huonokuuloinen oppilas voi anomuksen perusteella saada vapautuksen kielten kuuntelukokeista. Oppilas voidaan myös kokonaan vapauttaa vieraan kielen opiskelusta, jos oppimisvaikeudet ovat suuria ja/tai hänellä ei ole siihen edellytyksiä (Perusopetuslaki 18§ 1999).

Kahelin (1985) haastatteli viittomakielen tulkkia käyttäviä opiskelijoita lopputyötään varten vieraiden kielten opiskelutilanteiden tulkkauksesta, ja tuolloin opiskelijat toivoivat muun muassa hitaampaa opetustahtia, kuunteluharjoitusten poistamista sekä

sitä, että opettaja kirjoittaisi enemmän asioita taululle ja piirtoheitinkalvoille, sillä kuuron opiskelijan on vaikea samaan aikaan katseellaan seurata tulkkia ja tehdä muistiinpanoja (s. 17–18).

Kuulovammainen opiskelija voi siis saada vapautuksen vieraan kielen opiskelusta, mutta toisaalta kieliopinnot ovat viittomakieliselle opiskelijalle yhtä tarpeellisia kuin kuulevallekin. Huttunen (2000, 268) kirjoittaa artikkelissaan *Mitä peruskoulun jälkeen?* kieliopintojen tärkeydestä kuulovammaiselle opiskelijalle:

Tietotyö valtaa alaa. – – Yhdysvalloissa (Ruben 2000) on arvioitu, että nykyään maan työntekijöistä yli 60 prosenttia on jollakin tavalla tietotyöläisiä eli työssä vaaditaan erityisesti hyviä kommunikointitaitoja. – – Suurkaupungeissa jopa noin 90 prosenttia työntekijöistä on työssään riippuvaisia erityisesti kommunikointitaidoista. Jopa rekka-auton kuljettajilta aletaan vaatia fyysisen voiman lisäksi hyvää luku- ja kirjoitustaitoa, tietokoneen käyttötaitoa ja logistiikan hallintaa tavaratilausten, lastauksen ja ajoreittien suunnittelussa (Ruben 2000).

Muuttuvassa yhteiskunnassa tarvitaan siis hyvää peruskoulutusta. Suomen ja vieraiden kielten hyvä hallinta tulevat työelämässä entisestään korostumaan. Tarvitaan myös laadukasta ammatinvalinnanohjausta sekä jatko- ja täydennyskoulutusta, jotta tämänhetkiset kuulovikaisten varsin lohduttomat työttömyysluvat saataisiin laskemaan.

Kieliopinnot ovat tärkeä osa suomalaisen lukion oppimäärää. Ylioppilaaksi päästäkseen on suoritettava äidinkielen ylioppilaskokeen lisäksi vähintään yhden toisen kielen ylioppilaskoe, joko vieraan tai toisen kotimaisen (Ylioppilastutkintolautakunnan verkkosivut. 6.1.2006). Lukiolain (629/98) mukaan lukion opetuskieli on joko suomi tai ruotsi, mutta se voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Viittomakielinen opiskelija ei kuitenkaan voi suorittaa äidinkielen ylioppilaskoetta viittomakielessä, sillä äidinkielen ylioppilaskoe on mahdollista suorittaa vain suomen, ruotsin ja saamen kielessä. Viittomakielessä ei tosin voi suorittaa myöskään toisen kotimaisen kielen koetta. Toisin sanoen, viittomakielen ylioppilaskoetta ei ole olemassa millään tasolla. Viittomakielinen opiskelija voi kuitenkin kirjoittaa suomen tai ruotsin toisena kotimaisena kielenä (Ylioppilastutkintolautakunnan verkkosivut. 7.1.2006).

4.3 Viittomakielen tulkkaus ja sen toimivuus englannin kielen oppitunneilla

Opiskelutulkkauksista on tutkittu niin Suomessa (ks. esim. Keltanen 1998) kuin muuallakin (ks. esim. Seal 2004), mutta viittomakielen tulkkausta vieraan kielen

oppitunneilla ei juuri ole tutkittu. Aiheesta ja aiheeseen liittyen on kuitenkin tehty opinnäytetöitä viittomakielen tulkin koulutusohjelmassa niin opistotason koulutuksessa 80-luvulla (ks. Kaario & Vivolin 1984 sekä Kahelin 1985) sekä 90-luvulla (ks. Leinonen & Saarinen 1993) kuin 2000-luvun ammattikorkeakoulussakin (ks. Kalliomäki 2003).

Näissä opinnäytetöissä eritellään erilaisia tulkkaustapoja vieraiden kielten oppitunneille. Tällaisia ovat mm. viittomakieli, sormittaminen, ko. kielialueen käyttämä viittomakieli, selkeä artikulointi (huulioluku) sekä tekstin osoittaminen kirjasta eli tikutus, jossa tulkki näyttää kynällä, missä kohtaa oppikirjan tekstiä ollaan menossa (Kahelin 1985). Muita tapoja ovat esimerkiksi kielioppia opettaessa viittomat, joiden perään sormitetaan päätteet tai viitotaan päätteille yhdessä asiakkaan kanssa sovitut viittomat, sekä suomalaisen viittomakielen viittomat englannin kielen huulioin (Leinonen & Saarinen 1993). Kalliomäki (2003) taas jakaa tulkit totaalikommunikoijiin, jotka käyttävät kaikkia mahdollisia tulkkausmetodeja tilanteen mukaan, sekä sormittajiin ja lisäksi kirjoitustulkkeihin. Kalliomäki (2003) olikin teettänyt opinnäytetyötään varten yhden kirjoitustulkkauskokeilun lukion englannin kielen tunneilla. Leinosen ja Saarisen (1993) tutkimuksessa ”tekstitulkkaus” (kirjoitustulkkaus) tulee esille yhden informantin pohdinnoissa.

Yhteistä kaikille mainituille opinnäytetöille on kielten oppituntien viittomakielisen tulkkauksen ongelmallisuus, olipa se sitten työn lähtökohta tai johtopäätös. Kalliomäki (2003) toteaaakin, että ”kielten tunneilla viittomakielessä pysyttelemine on turhauttavaa eikä palvele asiakkaan vieraan kielen oppimista”. Kahelinin lopputyö (1985) vieraiden kielten oppituntien tulkkaamisesta heijastaa sekä tulkkien että opiskelijoiden turhautumista tilanteeseen. Tulkit eivät olleet tyytyväisiä ratkaisuunsa tulkata vieraskielinen puhe viittomakielelle englanninkielisin huulioin. He perustelivat vastauksiaan sillä, että tulkki kääntää vieraskielisen tekstin opiskelijalle, vaikka tämän olisi tarkoitus suomentaa teksti myöhemmin, mikä ei palvele opiskelijaa opetusmielessä. Lisäksi tulkit tunsivat turhautumista, kun heidän asiakkaansa jäivät kielen oppimisessa muista jälkeen. Myöskään kuurot asiakkaat eivät olleet tyytyväisiä tilanteeseen. Kahelinin haastattelemistä opiskelijoista yksi totesi, että vaikka kielen opiskelu ei aina ole helppoa tulkin välityksellä, sen on kuitenkin parempi kuin ei

mitään. Toinen haastateltava taas oli sitä mieltä, että viittomakieli vain hankaloittaa vieraan kielen opiskelua. (Kahelin 1985, 12–15).

Vieraiden kielten oppituntien viittomakielisen tulkkauksen perimmäinen ongelma on tuntien monikielisyys. Tulkilla onkin suomen ja viittomakielen lisäksi työstettävänä kolmas kieli eli opetettava vieras kieli. Kun opettaja puhuu suomea, tulkkaus sujuu normaalisti, vaikkei kaikille kieliopin peruskäsitteille (esim. artikkeli, prepositio jne.) vakiintunutta viittomistoa lienekään olemassa. Ne termit, joille ei vakiintunutta viittomistoa ole, on tulkin vain sormitettava, tai niille on yhteistyössä asiakkaan kanssa sovittava käyttökelpoiset viittomat. Tällaiset ongelmat ovat kuitenkin ylitettävissä, vaikka tulkin vaihtuessa viittomat onkin käytävä uudelleen läpi, sillä alan sanakirjaa ei ole. Varsinainen ongelma siis syntyy, kun opettaja tunnilla puhuukin opettamaansa vierasta kieltä.

Viittomakielen tulkeilla on perinteisesti ollut karkeasti jakaen kolme vaihtoehtoista tapaa tulkata opettajan vieraskielinen puhe. Yksi vaihtoehto on tulkata vieraskielisen, esimerkiksi englanninkielisen puheen sisällön merkitykset viittomakielelle, mahdollisesti englanninkielisin huulioin. Toinen vaihtoehto tulkata englanninkielinen puhe on tulkata se viitotun puheen periaatteiden mukaisesti englannin sanajärjestyksen mukaan selkein englanninkielisin huulioin (ks. Kuva 1, s. 1). Tällöin on yhteistyössä opiskelijan kanssa luotava viittomat sellaisille sanoille, joita ei suomen kielessä eikä viittomakielessä ole (esim. artikkelit), sekä sovittava, onko englanninkielinen huulio kirjoitus- vai äänneasun mukainen. Kolmas vaihtoehto on sormittaa englannin kielen sanat tai niiden alkukirjaimet ja tukea sormitusta selkein, englanninkielisin huulioin (ks. Kuva 2, s. 2). Kaikkien näiden tulkkausmuotojen lisänä on mahdollista käyttää apuna esimerkiksi osoitustulkkausta eli tikutusta, jossa tulkki näyttää esimerkiksi oppikirjan tekstistä, missä kohtaa ollaan menossa. Yleisin tapa opettajan vieraskielisen puheen tulkkaamiseen lienee kuitenkin kaikkien tapojen sekamuoto, totaalikommunikaatio, jossa metodeja vaihdellaan tilanteen, tehtävien tarkoituksien sekä asiakkaan toiveiden mukaan.

Kaikissa edellä mainituissa kolmessa tulkkaustavassa on jokaisessa omat ongelmansa. Tulkkauksen olisi mahdollisimman hyvin palveltava kielenoppimistavoitetta. Sen lisäksi tulkkauksen tulisi mahdollistaa eri kieltä käyttävien, tässä tapauksessa kuurojen

ja kuulevien opiskelijoiden, tasavertainen asema. Tulkkausmetodia valittaessa olisi pidettävä mielessä tulkkaustilanteen tavoitteet. Englannin kielen opettajan tavoite on saada opiskelijat oppimaan englantia. Tämän vuoksi hän myös aika ajoin puhuu englantia. Myös opiskelijoiden toivottava tavoite on kielen oppiminen. Kuuron, viittomakielisen opiskelijan tavoite poikkeaa kuulevien opiskelijoiden tavoitteesta yleensä siinä, että hän opettelee vain lukemaan ja kirjoittamaan kieltä – ei puhumaan sitä. Tulkin tehtävä on palvella tulkkaustilanteen kaikkia osapuolia tulkkaamalla oppitunneilla puhutut/viitotut viestit ja toimia tällä tavoin eri osapuolten tavoitteiden toteutumisen mahdollistajana.

Mikäli opettajan ja muiden oppilaiden englanninkielisen puheen sisällöt tulkataan viittoen, kuuro opiskelija ei ole tasavertaisessa asemassa muiden opiskelijoiden kanssa. Kuuleville opiskelijoille opettajan englanninkielinen puhe on kielikylpyä, ja pinnistellessään puheen ymmärtämiseksi he samalla oppivat kieltä. Kuuro opiskelija jää tästä kielikyvystä paitsi, sillä hänhän vastaanottaa kaiken informaation omalla äidinkielellään/ensikielellään, jos tunnit tulkataan viittoen. Toisaalta hän on myös etulyöntiasemassa: kun opettaja esimerkiksi palaa puheeseensa tai esimerkiksi nauhalta soitetun puheen sisältöön kysyen jonkin tietyn ilmaisun merkitystä, saattaa kuurolla opiskelijalla olla vastaus valmiina.

Mikäli englanninkielinen puhe tulkataan viitotun puheen periaatteiden mukaan, ongelma on periaatteessa sama: kuuro opiskelija saa edelleen sanojen vastineet oman kielensä sanaston kautta, nyt hän tosin saa sisällön lisäksi ainakin jonkinlaista tietoa kielen rakenteista ja sanajärjestyksestä. Metodi – yhden kielen koodaaminen toisen kielen sanastolla (viittomistolla) ilman lauserakenteiden ja merkitysten kääntämistä – on kuitenkin raskas sekä tulkille että tulkkauksen viittomakieliselle vastaanottajalle.

Kolmas metodi, sanojen tai niiden alkukirjainten sormittaminen ja suulla selkein huulioin äänettä artikulointi poistaa ongelman, joka siis näyttää olevan viittomakielen viittomiston ja englannin kielen sekoittaminen: tulkkaus pysyy yhden kielen, englannin, sisällä. Sormitus ja huulilukelu ovat kuitenkin metodina äärimmäisen raskaita, varsinkin tulkkauksen seuraajalle. Sormitus ja kirjoitustulkkaus ovat käytännössä rinnasteisia tulkkausmetodeja: molemmat ovat kielensisäistä tulkkausta, jossa viesti koodataan kirjain kirjaimelta. Kirjoitustulkkauksessa kirjaimet näkyvät tietokoneen

näytöllä, sormituksessa tulkin käden muotoina. Vieraan kielen oppituntien ja luentojen vieraskielisten osuuksien tulkkauksessa raskaasta sormituksesta olisi siis varsin lyhyt matka kevyemmin tuotettavan ja vastaanotettavan kirjoitustulkkauksen käyttöön (ks. Kuva 3, s. 3).

4.4 Kirjoitustulkkaukset ja sen toimivuus englannin kielen oppitunneilla

Kirjoitustulkkauksista ovat käyttäneet huonokuuloiset ja kuuroutuneet 1980-luvulta lähtien (Laurén 2002, 1). Perinteisesti kirjoitustulkkauksista ei ole nähty vaihtoehtoksi viittomakielisille kuuroille tulkkaukseen, sillä useimmissa tilanteissa suomenkielinen tulkkaukset ei palvele äidinkieleltään viittomakielistä henkilöä. Kuitenkin juuri vieraan kielen opetustilanteissa kirjoitustulkkaukset saattaisi olla vaihtoehto myös kuuroille tulkkipalveluiden käyttäjälle. Suomen Kuurosokeat ry:n verkkosivuilla (22.11.2006b) todetaankin, että ”myös viittomakieliset henkilöt voivat hyötyä kirjoitustulkkauksesta esimerkiksi vieraiden kielten opiskelussa”. Lisäksi Laurén (2006b, 3) toteaa Kuuloviesti-lehden (6/06) pääkirjoituksessa, että viittomakieliset kuurot toivovat kirjoitustulkkauksista erityisesti opiskeluihinsa.

Kuurojen Liiton julkaisussa Opiskelutulkkaukset (Kuurojen Liitto ry 2006, 14) todetaan, että monet kuurot opiskelijat ovat kokeilleet kirjoitustulkin käyttöä kielten tunneilla ja kokeneet sen hyväksi vaihtoehtoksi. Kirjoitustulkkaukset mahdollistaakin kuuroille kielenopiskelijoille vieraskielisen kielikylvyn: englannin tunneilla kirjoitustulkkaukset tulkkaukset kaiken englanninkielisen puheen kirjoitetulle englannille. Kirjoitustulkkaukset yksinään ei kuitenkaan mahdollista kuuron opiskelijan kommunikointia opettajan ja opiskelijatovereidensa kanssa tämän omalla äidinkielellä, viittomakielellä.

Usein myös muu vieraskielinen opetus, esimerkiksi ruotsinkieliset ja englanninkieliset yliopistoluennot (joiden varsinainen tarkoitus ei ole opettaa kieltä vaan joilla muuta asiaa opetetaan vieraalla kielellä), jonne osallistuu kuuroja opiskelijoita, tulkkataan viittomakielelle, jolloin kuurot ja kuulevat opiskelijat eivät ole tasavertaisessa tilanteessa. Kuulevat opiskelijat joutuvat ymmärtämään vieraskielistä luennoitsijaa ja saavat samalla oppia kieltä, vaikkei tilanteen varsinainen tarkoitus vieraan kielen oppiminen olekaan. Mikäli vieraskielinen luento kirjoitustulkattaisiin luennon kielellä, pääsisi kieltä osaava kuurokin opiskelija osalliseksi vieraan kielen haasteista ja

hauskuuksista. On kuitenkin pidettävä mielessä, että viittomakielisten opiskelijoiden mahdollisuudet oppia englantia eivät välttämättä ole peruskoulussa ja lukiossa olleet tasavertaiset kuulevien opiskelijoiden kanssa, joten saattaa myös olla relevanttia tulkata esimerkiksi tällaiset vieraskieliset luennot kuuron äidinkielelle.

4.4.1 Kirjoitustulkkauksen uutuus

Usein viittomakieliset kuurot eivät juurikaan ole tietoisia kirjoitustulkkauksen olemassaolosta. Yksi syy tähän on varmastikin se, että kirjoitustulkkaus on ilmiönä varsin nuori, ja toinen se, että kuuroilla on oma viittomakielen tulkkipalvelunsa.

Viittomakielen tulkkau palvelu perustettiin vuonna 1979 (Lappi 2000, 74), ja tarve sille on kummunnut kuurojen kielellisistä tarpeista. Luonnollisesti viittomakielen tulkkaukselta oli ilmiönä esiintynyt ennen virallisen tulkkipalvelun perustamista. Tuolloin tulkkina toimivat ne henkilöt, jotka osasivat viittomakieltä, muun muassa kuurojen kuulevat perheenjäsenet. Kirjoitustulkkaus on ilmiönä viittomakielen tulkkau palveluakin nuorempi (Laurén, 2002, 1). Kirjoitustulkkaus on kehittynyt huonokuuloisten ja kuuroutuneiden henkilöiden kommunikointitarpeiden pohjalta, ja näin ollen sitä on perinteisesti tarjottu suomenkielisille tulkkipalvelun käyttäjille. Nykyisessä muodossaan kirjoitustulkkaus mahdollistui vasta kannettavien tietokoneiden myötä. Nykyisin kummallakin tulkkauksella, viittomakielen tulkkauksella sekä kirjoitustulkkauksella, on oma, suhteellisen vakiintunut asemansa, ja kumpikin tulkkikäyttäjärühmä lienee tottunut omaan tulkkauksuotoonsa.

Viittomakielisillä henkilöillä on tulkkipäätöksen saatuaan oikeus käyttää yhtäläillä viittomakielen tulkkia ja kirjoitustulkkia, ja kumpiakin tilataan samoista tulkkivälitysyksiköistä. Sekä viittomakielen tulkkaukselta että kirjoitustulkkaukselta koskevat samat lakipykälät ja tuntimäärät. Asioimistulkkauksen ollessa kyseessä tulkkikäyttäjällä lienee samat mahdollisuudet tilata viittomakielen tulkki tai kirjoitustulkki. Mikäli viittomakielinen, tulkin välityksellä opiskeleva opiskelija haluaa kuitenkin viittomakielen tulkin muille oppitunneille, mutta kirjoitustulkin kielen oppitunneille, tilanne saattaa mutkistua, sillä kunnalle tai kaupungille, joka maksaa tulkkau palvelun, tulee tulkin/tulkkien vaihtumisesta lisäkuluja (esimerkiksi matkakulut, tuntityöntekijän korkeampi tuntipalkka suhteessa kuukausipalkkaisen vakitulkkin laskennalliseen

tuntipalkkaan). Kirjoitustulkkauksen järjestäminen kielten tunneille saattaa kuitenkin helpottaa sen myötä, kun tulkkipalvelut siirtyvät kuntien yleisen järjestämisvelvollisuuden piiristä valtiolle (Rönneberg 2007).

4.5 Yhdistelmätulkkaukset ja sen toimivuus englannin kielen oppitunneilla

Yksi vaihtoehto toteuttaa vieraiden kielten oppituntien tulkkaus olisi viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin yhteistyö. Tässä yhdistelmätulkkaus viittomakielen tulkki viittoisi kaiken kielten tunneilla suomeksi puhutun ja kirjoitustulkki kirjoittaisi kaiken vieraalla kielellä puhutun (ks. Kuva 4, s. 4). Tällöin opiskelija saisi muiden opiskelijoiden tavoin vieraskielistä kielikylyä ja säilyttäisi mahdollisuutensa saada tunnilla tarjottu muu tieto muiden oppilaiden tavoin omalla äidinkielellään. Viittomakielen tulkin välityksellä hänellä olisi myös mahdollisuus kysyä asioista omalla äidinkielellään. Englanninkieliset vastauksensa hän taas voisi kirjoittaa tietokoneella, jonka avulla hän voi myös tehdä paritöitä parinsa kanssa koneella kirjoittaen, kun muut tekevät keskusteluharjoituksia. Tämän tulkkausmetodin avulla kuuro saattaisi päästä tasa-arvoiseen asemaan kuulevien opiskelijatovereidensa kanssa ja tulkeilla olisi yhteistyössä mahdollisuus välittää kaikki tunnilla puhuttu tarkoituksenmukaisesti.

Tällaista yhdistelmätulkkauksetta ei kuitenkaan ole toistaiseksi paljolti käytetty kielten tunneilla, mutta sitä on toteutettu muissa yhteyksissä. Kun jollekin toimeksiannolle ei ole esimerkiksi saatu kahta viittovaa tulkkiä, on kokeiltu tätä kahden tulkin yhdistelmää: tulkkiparin toinen tulkki on ollut viittomakielen tulkki ja toinen kirjoitustulkki, ja asiakas on seurannut vuoroin kirjoitustulkkiä, vuoroin viittomakielen tulkkiä (Simanen 2006, 15).

Kirjoitustulkki Tero Simanen (2006, 15) on kerännyt tulkeilta kokemuksia tästä viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin parityöstä, joka Simasen mukaan oli toiminut hyvin, vaikka metodia onkin vielä kehitettävä: tulkkausmuotoa voidaan kehittää kokemusten pohjalta, mutta kokemuksia ei vielä ole paljon, sillä metodia on vasta hiljattain kokeiltu ensimmäisiä kertoja, eivätkä sen kaikki edut näin ollen ole vielä tiedossa. Yksi Simanen artikkelissa siteeratuista tulkeista toteaa, että ”parhaimman hyödyn asiakkaat ovat saaneet mielestäni silloin, kun kielitunneilla vieraan kielen puheet kirjoitustulkkiä ja vk-tulkki hoitaa kaiken suomen kielellä puhutun”. Metodien

ongelmakohdaksi Simasen siteeraamat tulkit kokivat kuitenkin tulkkiparin tukemisen vaikeuden, sillä viittova tulkki ei näe kirjoitustulkin kirjoittamaa tekstiä ja toisaalta kaikkien kirjoitustulkit eivät osaa viittomakieltä tai viitottua puhetta, mikä vaikeuttaa tukivuorossa olevan tulkin tehtävää. (Simanen 2006, 15.)

4.6 Tulkkipula

Kuurojen opiskelumahdollisuuksia rajoittaa myös tulkkipula. Ei ole tavatonta, että kuuro opiskelija on saanut opiskelupaikan, mutta joutuu perumaan sen siksi, ettei saa tulkkia. Lapin (2000, 75) mukaan noin kymmenesosa kuuroista opiskelijoista jää vuosittain eri syistä ilman tarvitsemiaan opiskelutulkkauspalveluja. Opiskelu ei tämän vuoksi välttämättä peruunnu kokonaan, mutta opiskelujen aloittaminen saattaa lykkääntyä tai opiskelu hankaloitua kohtuuttomasti. Aina syynä ei tosin ole vain tulkkipula, vaan ongelma saattaa liittyä rahoitukseen ja tulkintaerimielisyyksiin siitä, milloin palveluiden rahoitus kuuluu sosiaalitoimelle ja milloin opetustoimelle. Kunnat myös tulkitsevat vammaispalvelulakia usein virheellisesti pitämällä myönnettyä vuosittaista tulkkausmäärää vähimmäismäärän sijaan maksimimääränä. (Lappi 2000, 75–76.) Tulkkipula haittaa kuitenkin palvelujen saatavuutta huomattavasti. Myös vieraiden kielten tunneille ei ole aina helppo löytää asiansa osaavaa kirjoitustulkkia: vieraan kielen kirjoitustulkkaminen vaatii tulkilta hyvää kielitaitoa ja harjoittelua (Kuurojen Liitto ry 2006, 14).

4.6.1 Kuuron tulkinkäyttäjän näkökulma

Tiina Jaakola, viittomakielinen liiketalouden BBA-koulutusohjelman opiskelija ja Kuurojen Liiton hallituksen jäsen, kirjoittaa Kuurojen Liiton Viittomakielikeskuksen Käsillä Kääntäjät -lehden artikkelissa ”Vieraiden kielten opiskelu ja omat tunteet kirjoitustulkkauksesta” vaikeudesta saada ylipäättään minkäänlaista tulkkausta kielipintoihinsa (Jaakola 2005, 15): Yläasteella sekä lukiossa tunnit tulkattiin viittomakielelle, mikä ”ei ollut hyvä ratkaisu, sillä en oppinut tunneilla paljoakaan ja kotona jouduin tekemään runsaasti ylimääräistä työtä oppiakseni kieliä.” Jaakola jatkaa: ”Lukion loppupuolella päätin luopua suomalaisen viittomakielentulkin käyttämisestä kielten opiskelussa ja ruveta opiskelemaan itsenäisesti, sillä ei ollut muuta vaihtoehtoa.

Tulkkia käytin palavereissa kieltenopettajien kanssa.” Lukion jälkeen kauppaopistossa Jaakola kokeili kirjoitustulkin käyttöä saksan kielen tunneilla, mutta tulkkaus ei sujunut tulkin puutteellisen saksan kielen taidon vuoksi. ”Todennäköisesti tulen opiskelemaan kieliä jatkossakin itsenäisesti, kunnes tulkkipulaan saadaan helpotusta”, Jaakola toteaa. Jaakolan ensimmäinen kirjoitustulkki ei ollut alan ammattilainen, vaan Jaakolan oli itse koulutettava hänet. Artikkelin kirjoittamisen aikaan Jaakola opiskeli ammattikorkeakoulussa BBA-tutkintoa (Bachelor of Business Management):

Koulutusohjelmani on kokonaan englanninkielinen ja siihen sisältyy myös opiskelua/työharjoittelua joko ulkomailla tai kotimaassa yrityksissä, jotka harjoittavat kansainvälistä kauppaa. Lisäksi koulutusohjelmani edellyttää vieraiden kielten opiskelua. – –

Nykyisessä opiskelupaikassani minulla ei ole opiskelutulkkia, sillä koulutusohjelmani edellyttää tulkilta erinomaista englannin kielen taitoa eikä Suomesta löytynyt ASL (American Sign Language) -tulkkia, joka olisi ollut valmis tulemaan opiskelutulkikseni. Sen sijaan löysin Kanadasta ASL-tulkin, mutta osoittautuikin, ettei asiaa ole otettu huomioon Suomen laissa. Sen lisäksi tapaukseni on ainutlaatuinen Suomessa, mikä vaikeutti asiaa.

Tähän ongelmaan kirjoitustulkkaus toi ratkaisun, mutta pätevien kirjoitustulkkien pula jarrutti asiaa. Lisäksi pelkäsin joutuvani ’kouluttamaan’ kokonaan uudelleen kokematon työvoimatoimiston kautta hankittua kirjoitustulkkia. Tämä ’kouluttaminen’ nimittäin vei minulta voimaa viime vuonna ja valitettavasti tulos myös näkyi opiskelussani... Sen seurauksena luovuin kirjoitustulkin käytöstä. (Jaakola 2005, 15.)

Jaakola näkee vieraiden kielten oppituntien tulkkaukseen kaksi vaihtoehtoa. Ensimmäinen vaihtoehto on, että tunnit tulkattaisiin opetettavan kielen kotimaan viittomakielelle. Toisin sanoen ruotsin tunnit tulkattaisiin ruotsalaiselle tai suomenruotsalaiselle viittomakielelle ja englannin tunnit esimerkiksi amerikkalaiselle tai brittiläiselle viittomakielelle jne., mutta Jaakolan mukaan tätä vaihtoehtoa tulisi käyttää ainoastaan silloin, jos asiakas osaa kyseistä viittomakieltä. Tämä vaihtoehto ei liene kovinkaan helppo toteuttaa, sillä muita kuin suomalaista viittomakieltä osaavia viittomakielen tulkkeja on Suomessa äärimmäisen vähän. Jaakolan toinen vaihtoehto vieraiden kielten oppituntien tulkkaukseen on realistinen: kielitaitoinen kirjoitustulkki. (Jaakola 2005, 15.)

Jaakola kertoo artikkelissa selvittävänsä puheentunnistulaitteen ja etätulkkauksen käyttömahdollisuuksia (Jaakola 2005, 15). Näitä mahdollisuuksia tutkii myös

Kuulonhuoltoliitto (Laurén 2002, 2). Etätulkkaus saattaisi edes osaksi helpottaa tulkkipulaa parantamalla tulkkauksen saatavuutta.

4.7 Tulkilta vaadittavat ominaisuudet

Sellaiset tulkit, jotka tulkkaavat viittomakieltä, toimivat kirjoitustulkkina sekä hallitsevat erinomaisella tasolla yhden tai useamman vieraan kielen ja joilla on lisäksi riittävä tietotaito erityisalojen tekstien tulkkaamiseen ja jotka jaksavat jatkuvasti tehdä 6–8 tunnin työpäiviä yksin, ovat harvassa. Millaista ammattitaitoa ja millaisia ominaisuuksia voidaan edellyttää henkilöltä, joka esimerkiksi kirjoitustulkkaa englannin kielen kielioppiluentoa kuuroille, viittomakieliselle yliopisto-opiskelijalle? Tulisiko tulkin olla ammattilainen niin englannin kielessä, viittomakielessä kuin kirjoitustulkkaussakin? Kuurojen koulutustaso nousee jatkuvasti, ja yhä useampi kuuro nuori käy lukion ja opiskelee sen jälkeen joko ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Ennen pitkää tulee välttämättömäksi määritellä tulkilta vaadittavia ominaisuuksia uudelleen.

4.7.1 Kuuron tulkinkäyttäjän näkökulma

Se, mitä kuurot tulkkipalvelun käyttäjät odottavat tulkilta, vaihtelee suuresti. Teoksessaan *Best practices in educational interpreting* Brenda Chafin Seal haastattelee kolmea kuuroa ja huonokuuloista henkilöä. Haastattelut heijastavat korkeakouluissa tehtävän opiskelutulkkauksen laajaa kirjoa sekä tulkki–asiakas-suhteiden yksilöllisyyttä (1998, 182). Yksi haastatelluista on Steve Nover, joka on kirjoittanut useita artikkeleita inklusiosta (eli oppimisympäristön muuttamisesta esteettömäksi ja kaikille sopivaksi) ja joka haastattelun aikaan suoritti kielitieteen jatko-opintoja Arizonan yliopistossa viittomakielen tulkin välityksellä. Hänen haastattelunsa tarjoaa provokatiivisen näkökulman opiskelutulkkaukseen.

Noverin mukaan osa opiskelijoista ei ole tyytyväisiä saamaansa tulkkauspalveluun, mutta hän itse on yleensä saanut haluamansa tulkit. Useat hänen tulkeistaan ovat olleet maisterintutkinnon suorittaneita ja kielitiedettä tuntevia, ja Nover suosiikin tällaisia tulkkeja, joilla on taustatietoja kielitieteestä. Sitä myötä kun hänen metatietoisuutensa

tulkkausprosessista on kasvanut, hän ei enää ole viittomakielen tulkkauksen kannalla. Sen sijaan hän haluaisi vastaanottaa kieltä sellaisenaan, vaikkapa jopa muiden opiskelijoiden muistiinpanoista nähdäkseen millaista kieltä professori käyttää. (Seal 1998, 183–184.)

Haastattelussa Seal ja Nover keskusteleivat myös kirjoitustulkkausmahdollisuudesta (184) [kaikki käännökset omiani]:

Seal: Kumpi sinusta on parempi tulkkausmuoto: ASL (American Sign Language, amerikkalainen viittomakieli) vai englannin kieli [viitottu puhe]?

Nover: Ei sillä kai ole niin merkitystä. Pidän molemmista. Henkilökohtaisesti pitäisin tosin eniten kirjoitustulkkauksesta.

Seal: Onko sinulla mahdollisuus käyttää sitäkin?

Nover: Ei, minulla ei ole mahdollisuutta käyttää sitä. Osalla opiskelijoistamme on, mutta minulla ei, sillä minullahan on jo viittomakielen tulkkini. – – Nykyään, jos osallistun esimerkiksi konferenssiin, luen mieluummin kirjoitustulkausta kuin katson tulkkiä.

--

Nover: En ole koskaan tyytyväinen tulkkaukseen. Kirjoitan väitöskirjaa kielisuunnittelusta, ja tulkkiä on oltava perillä aiheesta, mutta elävässä elämässä sopivia tulkkeja on vaikea löytää. Joten...

Paras mahdollinen vaihtoehto olisi tulkki, joka on väitellyt tohtoriksi omalta alaltani. Tällöin tulkilla olisi koulutus, taustatietoa ja asiantuntemusta alastani.

Seal: No, kielitieteen parissa kun olemme, tuollainen mahdollisuus voisi ehkä olla olemassa, mutta ei se varmaankaan kovin todennäköinen ole?

Nover: Ei, se on hyvin epätodennäköinen. Tulkausta ei ole oikeastaan määritelty yleisen kielitieteen näkökulmasta, ja olen sitä mieltä, että kuurot, joiden on vastaanotettava informaatiota viittomakielen tulkin välityksellä, eivät saa puhdasta viittomakieltä. Tulkki kuulee koko ajan englantia, ja englanti vaikuttaa tulkin viittomakieleen. Ainoa tapa vastaanottaa puhdasta englantia on kirjoitustulkausta.

--

Nover: – – Haluan vain nähdä millaista kieltä professorimme käyttää. Se askarruttaa minua, ja luulen, että tulkkauksen myötä puheesta häviävät sen sävyt.

4.8 Paritulkkaus

Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n (2005) suosituksen mukaan yli kahden tunnin tulkkaustoimeksiannot tulisi suorittaa paritulkkauksena. Myös kirjoitustulkkauksessa on tavoitteena noudattaa viittomakielen tulkeille tehtyjä suosituksia.

Tulkkaus, olipa se sitten puhutun kielen tulkkausta, viittomakielen tulkkausta tai kirjoitustulkkausta, vaatii tulkilta täydellistä keskittymistä, ja pitkien toimeksiantojen suorittaminen yksin on raskasta ja laskee tulkkauksen laatua. Paritulkkauksessa tulkit tulkkaavat vuorotellen 10–20 minuutin pituisen jakson. Kun toinen tulkki tulkkaa puhujaa, toinen avustaa ja tukee häntä esimerkiksi kuiskaamalla tai viittomalla puuttuvan ilmaisan, mikäli aktiivisessa vuorossa oleva tulkki ei esimerkiksi ole kuullut tai ymmärtänyt jotakin, sekä kirjoittamalla muistiin esimerkiksi nimiä tai numeroita ja (viittomakielen tulkkauksessa) tulkkaamalla yleisöstä tulevat kommentit ja kysymykset.

Kuitenkin monet viittomakielen tulkit ja kirjoitustulkit, jotka toimivat opiskelutulkkeina, tekevät 6–8 tunnin työpäiviä yksin. Ongelma on kuitenkin joskus voitu kiertää sillä, että on kaksi asiakasta, jotka ovat kotoisin eri kunnista: tällöin kummallakin on oma opiskelutulkkinsa, jotka pääsevät tekemään parityötä. Tämä ei kuitenkaan läheskään aina ole mahdollista, ja vaihtuvuus alalla onkin suurta: tulkkeja siirtyy muille ammattialoille paitsi alhaisen palkan ja työsuhteeseen liittyvien ongelmien vuoksi myös työn raskauden ja kuluttavuuden vuoksi (Kuurojen Liitto ry 2006, 11). Tämä pahentaa tulkkipulaa entisestään.

Viittomakielen tulkkeja on koulutettu vuosien kuluessa yhteensä 750, mutta heistä tekee tulkin töitä vain noin kaksi kolmasosaa. Tämän vuoksi opetusministeriö on myöntänyt viittomakielen tulkkeja kouluttaville ammattikorkeakouluille lisää aloituspaikkoja viittomakielen tulkin koulutusohjelmiin. Aloituspaikkojen lisäämistä pidetään perusteltuna, sillä ”tulkkeja ei ole riittävästi, eikä uudistuneen vammaispalvelulain turvaama oikeus tulkkaukseen nykyisillä tulkkimäärillä aina toteudu”. (Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkosivut. 9.5.2007).

Jotta kuuron opiskelijan tasavertaiset opiskelumahdollisuudet voitaisiin taata, olisi tulkkipalvelun maksajan vakuutettava siitä, että tulkkeja tarvitaan pitkiin toimeksiantoihin kaksi ja että kirjoitustulkkaukset on vartenotettava vaihtoehto vieraiden kielten oppitunneille. Huomiota olisi kiinnitettävä myös tulkin työehtoihin, palkkaukseen ja työssäjaksamiseen. Paritulkkauksen mahdollistumisen myötä voisi mahdollistua myös kielten tunneille parhaiten perusteltavissa olevan metodin eli yhdistelmätulkkauksen yleinen käyttöönotto.

4.9 Yhteenveto

Lukiossa, korkeakoulussa tai yliopistossa tulkin välityksellä opiskeleva kuuro nuori on yksi opiskelija muiden joukossa, jolle vieraiden kielten opiskelu on yhtä tarpeellista kuin muillekin opiskelijoille. Kuuro kielen oppija ei kuitenkaan yleensä opiskele puhumaan vierasta kieltä, vaan ainoastaan lukemaan ja kirjoittamaan sitä.

Vieraiden kielten opetustilanteet on perinteisesti tulkattu viittoen. Tulkkauksessa on viittomisen lisäksi hyödynnetty viitotun puheen periaatteita, käytetty englanninkielistä huuliota sekä sormiaakkosviestintää. Olemassa olevan kirjallisuuden pohjalta sekä loogisesti ajatellen kielten tuntien viitottu tulkkaus ei ole perusteltua vieraskielisen puheen osalta.

Uutena tulkkausmetodina on vähitellen alettu käyttää kirjoitustulkkauksia. Se mahdollistaa vieraskielisen kielikylvyn myös kuuroille opiskelijoille. Kirjoitustulkkaukset yksin ei kuitenkaan riitä takaamaan kuuron opiskelijan tasavertaista asemaa kielen oppijana, sillä se ei suo hänelle mahdollisuutta opiskella asioita tai kysyä niistä omalla äidinkielellään.

Parhaiten perusteltavissa oleva tapa toteuttaa vieraan kielen oppituntien tulkkaus olisikin viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin yhteistyö, jota kutsun tässä tutkielmassa yhdistelmätulkkaukseksi. Tämä vaatii kuitenkin toteutuakseen tulkkipalvelun maksajan yleisen hyväksynnän paritulkkaukselle opiskelutulkkauksessa. Vieraiden kielten tunneilla yhdistelmätulkkaukset nostaisi kuuron opiskelijan tasavertaiseen asemaan kuulevien opiskelijoiden kanssa ja antaisi tulkeille mahdollisuuden toteuttaa työnsä

vaatimukset: välittää kaikki oppitunnin sisällöt viittomakieliselle opiskelijalle tarkoituksenmukaisesti.

Kuuron opiskelijan tasavertaisia opiskelumahdollisuuksia parantaisi myös ratkaisu tulkkipulaan ja tulkkien pakoon alalta sekä tulkeilta vaadittavien ominaisuuksien uudelleenpohtiminen ja niiden huomiointi tulkkikoulutuksessa. Tulkkipulaan etsitään ratkaisua opiskelijamääriä lisäämällä, mutta monien tulkkien työolot ovat edelleen huonot.

5 TUTKIMUSHAASTATTELU VIERAAN KIELEN OPETUKSEN TULKKAUKSESTA

Tämän tutkielman tärkein tavoite on kehittää vieraiden kielten ja erityisesti englannin kielen opetustilanteiden tulkkausta viittomakielisille opiskelijoille. Tutkielmaa varten olen teemahaastattelun keinoin hankkinut tietoa englannin kielen opetustilanteissa käytetyistä ja käytettävistä tulkkausmetodeista sekä niiden toimivuudesta. Haastattelujen avulla keräsin tulkkaustilanteen eri osapuolten kokemuksia, näkemyksiä sekä toiveita, joiden avulla vieraiden kielten tuntien tulkkausmetodeja voitaisiin kehittää.

Haastattelin tutkielmaa varten vieraiden kielten opetustilanteiden tulkkauksen eri osapuolia: opettajia, tulkkeja sekä viittomakielisiä opiskelijoita. Tutkimushaastattelut olivat luonteeltaan puolistrukturoituja teemahaastatteluja (Hirsjärvi & Hurme 1988); toisin sanoen kaikkia haastattelun näkökohtia ei ollut ennalta lyöty lukkoon. Tarkoitus oli, että kokemukset, näkemykset, toiveet ja ehdotukset kumpuaisivat mahdollisimman vapaasti haastatelluista itsestään, jotta haastattelujen pohjalta voitaisiin rakentaa kuvaa kielen opetustilanteiden tulkkauksen nykykäytännöistä ja niiden toimivuudesta sekä tulevaisuuden toiveista ja mahdollisuuksista.

5.1 Haastateltavien valinta

Haastateltavat (18 henkilöä) jakaantuivat seuraaviin ryhmiin:

Opiskelijat (5 henkilöä):

- viittomakieliset opiskelijat eli tulkin välityksellä vierasta kieltä / vieraita kieliä opiskelevia tai hiljattain opiskelleita viittomakielisiä lukiolaisia sekä ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opiskelijoita

Opettajat (6 henkilöä, joista 3 henkilöä kuuluu myös ryhmään *tulkit*):

- tulkin välityksellä viittomakielisiä opiskelijoita opettaneita vieraiden kielten opettajia tavanomaisen suomenkielisen lukio-opetuksen puolelta
- ilman tulkkia (ts. suoraan viittomakielellä) viittomakielisiä oppilaita opettaneita vieraiden kielten opettajia kuurojen perusopetuksen puolelta

Tulkit (10 henkilöä, joista 3 henkilöä kuuluu myös ryhmään *opettajat*):

- vieraiden kielten oppitunteja/luentoja viittomakielisille opiskelijoille tulkanneita viittomakielen tulkkeja (5 henkilöä)
- vieraiden kielten oppitunteja/luentoja viittomakielisille opiskelijoille tulkanneita tulkkeja, joilla sekä viittomakielen tulkin että kirjoitustulkin koulutus (2 henkilöä)
- vieraiden kielten oppitunteja/luentoja viittomakielisille opiskelijoille tulkanneita, viittomakielentaitoisia kirjoitustulkkeja (2 henkilöä)
- vieraiden kielten oppitunteja/luentoja tulkanneita, viittomakieltä taitamattomia kirjoitustulkkeja (1 henkilö)

Informanteista suhteellisen moni edusti siis useampaa kuin yhtä ryhmää, sillä sama henkilö saattoi toimia esimerkiksi tulkkina ja vieraan kielen opettajana tai viittomakielen tulkkina ja kirjoitustulkkina ja tarjota näin haastatteluun tietoa eri ammattiryhmien näkökulmasta. Lisäksi niistä haastatelluista kirjoitustulkeista, jotka eivät toimineet viittomakielen tulkkeina, suurin osa oli viittomakielentaitoisia. Tämä taitotaso kuitenkin vaihteli alkeista täysin sujuvaan kielenkäyttöön.

Pääasiassa haastatteluissa keskityttiin englannin kielen oppituntien tulkkaukseen, sillä kuurot opiskelijat valitsevat yleensä ensimmäiseksi vieraaksi kielekseen englannin (Ojala 2000, 209), ja Englanti lienee myös viittomakielen tulkkien ja kirjoitustulkkien yleisimmin osaama vieras puhuttu kieli. Pidin kuitenkin myös muut vieraat kielet mukana haastattelussa, sillä juuri vähemmän luettujen kielten, kuten espanjan ja ranskan tunneilla on usein jouduttu/päästy kokeilemaan kirjoitustulkausta, kun ko. vierasta kieltä osaavaa viittomakielen tulkkia ei ole löytynyt.

5.2 Haastattelutyön tavoitteet

Koska haastateltavat edustivat kolmea eri ryhmää (tulkkeja, opettajia ja viittomakielisiä opiskelijoita), olivat kunkin ryhmän haastattelujen tavoitteet hieman toisistaan poikkeavat.

Viittomakielisiä opiskelijoita haastateltaessa tavoitteena oli saada tietoa ensinnäkin siitä, millaisia eri tulkkausmetodeja vieraiden kielten opetustilanteissa on käytetty ja kuinka

hyvin eri menetelmät ovat toimineet opiskelijan näkökulmasta. Tarkoituksena oli myös kerätä opiskelijoilta toivomuksia ja parannusehdotuksia vieraiden kielten opetustilanteiden tulkkaamiseen. Näiden näkemysten pohjalta oli tarkoitus pohtia, mitä käytäntöjä kannattaisi jatkaa ja kehittää edelleen ja mistä kenties kannattaisi luopua, jotta tulkkaus olisi viittomakielisen asiakkaan näkökulmasta mahdollisimman toimivaa. Haastattelun lopuksi opiskelijoiden kanssa pohdittiin, millainen vaihtoehto kirjoitustulkin ja viittomakielen tulkin yhteistyö olisi vieraan kielen oppitunteja tulkattaessa. Tarkoituksena oli myös mahdollisuuksien mukaan kokeilla yhdessä kuoron opiskelijan ja tämän opiskelutulkin kanssa yhdistelmätulkkauksista aidossa tulkkaustilanteessa ja keskustella tämän jälkeen aiheesta uudelleen. Yhdistelmätulkkauksikokeiluja pääsin kuitenkin tekemään vain kaksi, sillä osa opiskelijoista oli jo valmistunut ja osa taas asui huomattavan matkan päässä.

Tulkkauksia haastateltaessa oli tavoitteena saada tietoa siitä, miten tulkit kokevat vieraan kielen opetuksen tulkkaamisen. Haastattelussa käytiin läpi mm. yleisiä tuntemuksia vieraan kielen opetuksen tulkkaamisesta sekä yksin että parin kanssa, tulkkien käyttämiä tulkkausstrategioita ja niiden perusteluja sekä ajatuksia muista mahdollisista tulkkausmetodeista, muun muassa yhdistelmätulkkauksesta ja vierasmaalaisten viittomakielten käytöstä. Haastateltavista tulkkauksista osa oli kokeillut yhdistelmätulkkauksia, ja näiden tulkkien kanssa käytiin myös läpi sen käytäntöjä etuineen ja kehityskohteineen.

Kielten opettajia haastateltaessa käytiin läpi opettajien näkökulmaa viittomakielisen opiskelijan opettamiseen: viittomakielisten opiskelijoiden kielten opiskelun tarpeita ja tavoitteita sekä opettajan näkökulmaa kielten tuntiin tulkkaukseen. Haastattelussa pohdittiin, kuinka opettajat kokevat kuuroille opiskelijalle opettamisen ja oppituntiansa tulkkaamisen, onko opettajilla tavanomaisesta poikkeavia opetuskäytänteitä, kun opetettavana on viittomakielinen opiskelija, ja onko opettajalla toiveita tai parantamisehdotuksia juuri kielten tuntiin tulkkaukseen liittyen.

Kaikkia kolmea haastattelutyyppiä yhdisti kysymys tulkkaustilanteen eri osapuolten – opiskelijan, opettajan ja tulkin – välisestä yhteistyöstä ja sen merkityksestä tulkkaamisen laadulle. Niin Leinonen ja Saarinen (1993) kuin Kalliomäki (2003) korostavat opinnäytetöissään tulkin tekemien etukäteisvalmistelujen sekä tulkin ja opettajan

yhteistyön merkitystä tulkkauksen laadulle. Keskeistä kaikissa tämän pro gradu -työn haastatteluissa oli, millainen näkemys eri ryhmillä on toimivasta, laadukkaasta tulkkauksesta vieraiden kielten oppitunneilla ja miten tällainen tulkkaus voitaisiin käytännössä mahdollistaa.

5.3 Haastattelujen pohjustus

Lokakuussa 2006, ennen varsinaisten teemahaastattelujen toteutusta, tein yhdistelmätulkkauskokeilun lukion englannin kielen oppitunnilla. Tulkkausta seurasi kaksi viittomakielistä lukiolaista. Tulkkiparini tulkkasi suomenkielisen puheen viittomakielelle. Itse toimin tilanteessa kirjoitustulkkina ja kirjoitustulkkin englanninkielisen puheen kannettavalla tietokoneella, johon oli liitetty irrallinen näppäimistö, jotta tietokone näyttöineen oli mahdollista sijoittaa opiskelijoiden eteen.

5.3.1 Esihaastattelut

Ennen varsinaista tulkkauskokeilua lähetin molemmille lukiolaisille lyhyen sähköpostikyselyn, jonka tarkoituksena oli selvittää, kuinka vieraan kielen opetus on heille tulkattu, mitä mieltä he siitä ovat, onko kirjoitustulkkaus heille ilmiönä tuttu ja olisivatko he halukkaita kokeilemaan yhdistelmätulkkausta (Liite 1). Samalla oli tarkoitus kokeilla sähköpostikyselyn/-haastattelun toimivuutta tutkimusmetodinä ja kysymysten ymmärrettävyyttä.

Sain vastaukset kyselyyn nopeasti, ja vastaukset olivat kattavia. Kyseisten opiskelijoiden vieraan kielen tunnit on ollut tapana tulkata viittomakielelle, eikä kumpikaan ollut aiemmin kokeillut kirjoitustulkkausta. Opiskelijat pyysivätkin selitystä sille, kuinka kirjoitustulkkaus toimii käytännössä, sillä metodi oli heille täysin vieras. Näin ollen heillä ei ollut mielipidettä siitä, mikä olisi toimivin tulkkaustapa. Tulkkien vaihtuvuuden kanssa opiskelijoilla ei juuri ollut ollut ongelmia.

Vieraiden kielten tulkaamisessa viittomakielelle kumpikin opiskelija näki huonona puolena sen, että he pääsevät vieraiden kielen tunneilla helpommalla kuin muut, kun tulkki kääntää puheen sisällöt viittomakielelle. Saatuaan selvennystä

kirjoitustulkkauksesta kumpikin vastasi olevansa valmis kokeilemaan yhdistelmätulkausta ja kiinnostunut siitä.

Kokeilua ennen olin yhteydessä myös tulevaan tulkkipariini, joka oli hänkin valmis kokeilemaan yhdistelmätulkausta. Tarkoitukseni oli ottaa myös englannin kielen opettajaan yhteyttä etukäteen, mutta kun käännyin opiskelijoiden puoleen saadakseni opettajan yhteystiedot, he ilmoittivat jo selittäneensä opettajalle tulevan kokeilun ja pyytäneensä siihen luvan.

5.3.2 Yhdistelmätulkauskokeilu

Oppitunnin alussa sovin tulkkiparini kanssa tulkkauskäytännöistä: viittomakielen tulkin vastuulla olisi tulkata kaikki suomenkielinen puhe, kirjoitustulkki taas tulkkaisi englanninkielisen puheen. Sovimme, että mikäli tulee sekakielisiä puheenvuoroja tai jos jompikumpi muuten on epävarma siitä, kumman vuoro on, on parempi, että kumpikin tulkkaa, jolloin jää tulkkauksen vastaanottajan päätettäväksi, kumpaa tulkkaustapaa hän seuraa. Tietokoneen näyttöhän oli suoraan eturivissä istuvien viittomakielisten opiskelijoiden edessä pöydällä, ja viittomakielen tulkki istui luokan edessä noin metrin, kahden päässä näytöstä ja opiskelijoista. Itse istuin kirjoitustulkkinäköalalla takaviistosti viittomakielisten opiskelijoiden oikealla puolella, jolloin minulla oli katsekontakti toiseen tulkkiin, opettajaan, taululle sekä piirtoheitinkankaalle ja tarvittaessa myös tulkkausta seuraaviin opiskelijoihin.

Tulkkkaus sujui luontevasti ja joustavasti, eikä tulkkien vuorottelussa juuri ollut ongelmia. Tunnin alussa opettaja esitteli suomen kielellä mm. tulevaa ainekirjoitusta aiheineen, jolloin puhe tulkattiin viittomakielelle. Kun käsiteltiin kotiläksyjä, opettajan suomenkieliset kysymykset tulkattiin viittomakielelle, mutta oppilaiden englanninkieliset vastaukset kirjoitustulkattiin. Jossakin vaiheessa opettaja siirtyi puhumaan ainoastaan englantia, ja tällöin puhe kirjoitustulkattiin. Kun kirjan tekstiä käännettiin lause lauseelta englannista suomeen, totesimme, että myös oppilaiden suomenkieliset käännöslauseet oli järkevintä kirjoitustulkata: joskus opettaja saattoi korjata oppilaan käännöksestä vain jonkin tietyn suomenkielisen sanan tai sijamuodon, joka ei olisi viittomakielisessä tulkkeessa välttämättä näkynyt. Kokeilun aikana myös opettaja sai mahdollisuuden tulla vilkaisemaan tietokoneen näytöltä, miltä hänen

puheensa näytti kirjoitustulkattuna, ja opettajan reaktio näkemäänsä oli yllättyneen positiivinen.

Kokeilun jälkeen kävin lyhyen keskustelun erikseen kaikkien tulkkauksilanteen osapuolten kesken. Opettaja oli tulkkaukseen sekä näytöltä näkemäänsä oman puheensa tulkkeeseen tyytyväinen. Viittomakieliset opiskelijat toivoivat kirjoitustulkkauksia jatkossakin. Toinen tulkki totesi vieraan kielen oppitunnin tulkkauksen nyt olleen ensimmäistä kertaa mielekästä. Myös omasta näkökulmastani tilanne oli kaikin puolin toimiva, ja myös minulle kielen oppituntien tulkkauksella oli ensimmäistä kertaa mielekästä.

Kokeiluita olisi ollut hyödyllistä tehdä useampia pohjustamaan teemahaastattelutyötä, mutta tämän pilottikokeilun lisäksi pääsin tekemään vain yhden lisäkokeilun toisen lukion ruotsin kielen tunnille jo suurimman osan teemahaastatteluista toteutettuani. Tässä kokeilussa järjestelyt olivat samanlaiset kuin pilottikokeilussa. Tunnilla ei kuitenkaan puhuttu ruotsin kieltä juuri lainkaan, joten kirjoitustulkille ei tilanteessa ollut juuri käyttöä. Tilanteessa olisi saattanut olla suurempi tarve toiselle viittomakielen tulkille eli viittomakieliselle paritulkkaukselle.

Mielestäni tämä toinen kokeilu korostikin tulkin ja opettajan välisen yhteistyön tärkeyttä sekä tulkin ammatillisen asiantuntemuksen merkitystä. Ihanteellisessa tilanteessa tulkki ja opettaja keskustelevat hyvissä ajoin etukäteen oppitunnin sisällöistä, minkä pohjalta voidaan yhdessä opiskelijan kanssa päättää käytettävä tulkkauksimetodi sekä perustella se tulkkipalvelun maksajalle, joka vuorostaan kunnioittaa kuoron oikeuksia opiskella tasavertaisesti muiden kanssa sekä tulkin asiantuntemusta omasta työstään ja sen asettamista vaatimuksista.

5.4 Haastattelujen toteutus pikaviestiohjelmalla

Teemahaastattelut toteutettiin kevään ja kesän 2007 aikana yksilöhaastatteluina. Koska haastateltavat olivat kotoisin eri puolelta Suomea, kaikki haastattelut oli alunperin tarkoitus toteuttaa sähköisesti joko sähköpostin, pikaviestiohjelman tai videoneuvottelun välityksellä. Oletin, että viittomakielisten haastateltavien suomen kielen taito on riittävän vahva myös (kirjoitetulla) suomen kielellä tapahtuvaan

sähköposti- tai pikaviestiohjelmahaastatteluun, sillä haastateltavathan olivat suomalaisissa lukioissa, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelevia viittomakielisiä nuoria. Viittomakielisille haastatelluille tarjottiin kuitenkin myös mahdollisuus verkkokameran kautta tapahtuvaan viittomakieliseen videoneuvotteluhaastatteluun, mutta kaikki opiskelijat valitsivat kirjallisen haastattelun ja näistä kaksi sähköpostikyselyyn vastaamisen.

Myös tulkit ja opettajat haastateltiin yhtä lukuun ottamatta pikaviestiohjelman kautta keskustellen. Yksi tulkki haastateltiin kasvotusten, jolloin kirjoitustulkkin vastaukset itse ja tallensin tulkkeen. Sähköpostihaastatteluja/-kyselyjä tein siis edellä mainittujen esihaastattelujen lisäksi vain kaksi, ja vain yksi haastattelu tehtiin kasvotusten. Yhteensä 18 haastattelusta 15 tehtiin siis pikaviestiohjelmalla.

Haastattelujen toteutuksen pikaviestiohjelmalla kirjoittaen koin itse parhaaksi vaihtoehdoksi, sillä pikaviestiohjelmassa haastattelut jäävät sellaisinaan talteen kirjoitettuina eikä niitä tarvitse erikseen litteroida. Pikaviestiohjelmalla tehdyn haastattelun eduiksi oletin ennalta vähemmän vuorovaikutukselliseksi kuin kasvokkain tapahtuvan haastattelun. Toisaalta katsoin pikaviestihaastattelun eduiksi tarkemmin pohditut ja muotoillut, kirjalliset vastaukset sekä haastateltavien helpomman saavutettavuuden. Nämä oletukset pitivät paikkansa.

Pikaviestihaastattelun ajankohdasta sopiminen informanttien kanssa oli uskoakseni huomattavasti helpompaa kuin perinteisestä, kasvokkain sovitusta haastattelusta sopiminen, sillä haastateltavat saattoivat tehdä haastattelun kotonaan tai työpaikallaan haastattelijaa fyysisesti tapaamatta. Kuitenkin pikaviestihaastattelu oli reaaliaikaista keskustelua, jossa oli mahdollisuus tehdä välittömiä tarkennuksia ja kysymyksiä, palata asiassa taaksepäin tai jättää johonkin kysymykseen vastaaminen myöhempään.

Keräsin pikaviestihaastattelun lopuksi lyhyen palautteen haastattelun toimivuudesta aina, kun se ajan puolesta oli mahdollista. Palautetta antaneista kaikki näkivät pikaviestihaastattelussa positiivisia piirteitä. Kukaan palautetta antaneista ei nähnyt pikaviestihaastattelussa vain huonoja puolia:

Ihan mielenkiintoinen kokemus. Ajattelin, että vastausten kirjoittaminen olisi ollut hitaampaa ja hankalampaa, muttei se sitä sitten ollutkaan. Kirjoittaminen ei suju minulta kuitenkaan ihan niin luonnikkaasti kuin puhuminen, eli vastaukset olisivat saattaneet puhuen olla laajempia. – – Mukavan vuorovaikutteista kuitenkin! (Tulkki)

Alkuhmettelyn jälkeen haastattelu sujui Skypessä mielestäni niin kuin se missä tahansa muuallakin olisi sujunut. – – Kysymyksiin oli helppo vastata. (Tulkki)

– – esim. informantin intensiteettiä ja painotuksia on vaikea havaita. Voi olla, että haastattelun pituuskin on ratkaiseva: lopussa alkaa tuntua, ettei jaksata tuijotella pientä ruutua vaan mielummin kakistelisi asiat ulos ihan auditiivisesti. – – Plussana tässä on se, että näkee heti mitä tuottaa ja joutuu hieman miettimään sitä, mitä sanoo ja miten sanoo. Eli jonkinlaista reflektiota siinä kai tapahtuu. (Tulkki)

Myös viittomakielisiltä opiskelijoilta tuli suomen kielellä kirjoittaen tehdyistä haastatteluista ainoastaan positiivista palautetta:

Ihan hyvin haastattelu tuntui menevän. – – Web-kameralla ei onnistuisi, sillä silloin ei tuntuisi luontevalta. – – Silloin ei voi aina luottaa, että viittomat näkyvät selvästi. (Viittomakielinen opiskelija)

Tykkään tästä haastattelusta sen tuomien haasteiden takia. Siis minua ei haitannut, että vastaukset [piti kirjoittaa] vieraille kielelle [eli suomeksi]. (Viittomakielinen opiskelija)

Haastattelun alussa tai haastattelua ennen kaikkia haastateltavia informoitiin haastattelun käytännöistä sekä luottamuksellisuudesta.

6 HAASTATTELUJEN TULOKSET JA NIIDEN ANALYSOINTI

Haastattelujen keskimääräinen kesto oli hieman yli kaksi tuntia, ja yksi haastattelu kysymyksineen ja vastauksineen tuotti tekstiä keskimäärin noin kahdeksan A4-liuskaa (fontti 12, riviväli 1). Pitkäkestoisin haastattelu kesti yli 3,5 tuntia ja tuotti 17 sivua tekstiä. Lyhytkestoisin haastattelu kesti runsaan tunnin ja tuotti neljä sivua tekstiä. Kaiken kaikkiaan pikaviestiohjelmalla tehdyt 15 haastattelua tuottivat analysoitavaa materiaalia noin 120 sivua. Haastateltavat vaikuttivat suurimmaksi osaksi hyvin motivoituneilta, ja haastattelut olivat rakentavia ja informatiivisia. Yksi tulkki ja yksi viittomakielinen opiskelija kuvasivat haastattelua jopa terapeutiksi – ilmeisesti sen vuoksi, että haastattelun aikana tapahtunut tulkkaustilanteiden reflektointi sai heidät ajattelemaan, *miksi* vieraan kielen tuntien tulkkaus/opiskelu oli herättänyt heissä sekavia tai negatiivisia tunteita.

Koska haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluja ja koska kaikkia näkökohtia ei siten ollut ennalta lyöty lukkoon, esille nousi kysymyksiä, joita en ollut osannut ennalta ottaa huomioon. Yksi tällainen asia oli esimerkiksi amerikkalaisen tai brittiläisen viittomakielen eli ASL:n tai BSL:n käyttö vieraiden kielten opetustilanteiden tulkkauksessa. Haastattelut tuntuivatkin muodostavan jatkumon: aiemmin esiin tulleen uuden asian saattoi ottaa esille seuraavan haastateltavan kanssa, jolloin vaihdettavan tiedon määrä ikään kuin kumuloitui haastattelu haastattelulta.

Haastatellut viittomakieliset opiskelijat olivat lukiolaisia ja korkeakouluopiskelijoita. Yksi informanteista koki itsensä kaksikieliseksi (suomi – suomalainen viittomakieli); muut kokivat itsensä ensisijaisesti viittomakielisiksi. Neljä viidestä opiskelijasta oli opiskellut lukiossa ja/tai korkeakoulussa suomen kielen lisäksi yhteensä vähintään neljää vierasta kieltä. Kaikki olivat kokeilleet kielten oppituntien tulkkauksessa sekä viittomakielen tulkkia että kirjoitustulkkia. Yhdistelmätulkkauksen osalta kokemusta oli vaihtelevasti.

Haastatellut tulkit toimivat viittomakielen tulkkeina ja/tai kirjoitustulkkeina. Osa kirjoitustulkeista oli viittomakielentaitoisia, vaikeivat he viittomakielen tulkkeina

toimineetkaan. Kaikki haastatellut tulkit olivat toimineet tulkkeina vieraan kielen opetustilanteissa. Osa viittomakielen tulkeista ei ollut koskaan seurannut kielten tuntien kirjoitustulkkausta, ja vastaavasti osa kirjoitustulkeista ei ollut koskaan seurannut kielten tuntien viitottua tulkkausta. Toisaalta osa oli toiminut kielten tunneilla sekä kirjoitustulkkinä että viittomakielen tulkkinä (jopa yksinään samoilla tunneilla metodia vaihdellen), ja osa oli kokeillut myös yhdistelmätulkkausta. Osa tulkeista toimi myös vieraiden kielten opettajina.

Haastateltuihin opettajiin kuului sekä lukion vieraiden kielten opettajia että kuurojen perusopetuksen kielten opettajia. Osa opettajista toimi tai oli toiminut myös viittomakielen tulkkinä tai kirjoitustulkkinä. Lukion opettajat olivat opettaneet kuuroja opiskelijoita tulkin välityksellä. Kuurojen perusopetuksen opettajat taas olivat opettaneet kuuroja oppilaita ainoastaan suoraan, ilman tulkkia. Kaikilla opettajilla oli kuitenkin tietoa ja ymmärrystä sekä kielten tuntien viitotusta tulkkauksesta että kirjoitustulkkauksesta siitä huolimatta, että kokemusta oli yleensä vain jommastakummasta. Yhdistelmätulkkauksesta oli kokemusta vain yhdellä opettajalla.

Seuraavassa esitellään haastattelujen tulokset. Ne käydään läpi teemoittain ja kunkin teeman osalta eritellään eri vastaajaryhmien näkemyksiä. Kaikki haastatteluista otetut suorat lainat olen toimittanut kirjoitetulle yleiskielelle.

6.1 Opettajien näkemyksiä vieraiden kielten opettamisesta kuuroille

Haastatellut kuurojenkoulun opettajat kokivat englannin kielen opiskelun kuuroille yhtä tärkeäksi kuin kuulevillekin. Englannin katsottiin myös olevan erityisen soveltuva kuurojen opiskelemaksi vieraaksi kieleksi, koska kuurojen yhteisöllisyyden todettiin ulottuvan yli kansallisuusrajojen, vaikkei viittomakieli kansainvälistä olekaan. Jokisen (2000, 100) mukaan kuurojen

yhteiset kokemukset, samankaltainen kielellis-kulttuurinen identiteetti sekä mahdollisuus oppia verraten nopeasti käyttämään kansainvälistä viittomista toistensa kanssa mitä erilaisimmissa tilaisuuksissa muodostavat pohjan kollektiiviselle globaalille kanssakäymiselle ja verkostolle (Jokinen 2000, 100).

Opettajista yksi totesikin, että kuuroilla on välitöntä käyttöä englannin kielelle, sillä ”viittomakieliset ovat aina olleet niin kansainvälisiä”.

Myös rakenteensa osalta englanti koettiin erityisen soveltuvaksi kieleksi juuri viittomakielisten opiskeltavaksi:

Kun aloin opettaa, – – vain englantia ja ruotsia opetettiin toisena kielenä. *Suomi toisena kielenä* -filosofiasta ei ollut vielä itujakaan kuurojenopetuksessa. Sen vuoksi englanti iski kuin veitsi sulaan voihin. Myös se, että englannin kielessä on prepositiorakenteita ja että ajan ilmaukset tulevat alkuun, on kuuroille helpompaa omaksua, koska se muistuttaa heidän omaa kieltään. Tuo sanojen lyhyys ja morfologian keveys on heille todellakin iso helpotus suomen kielen morfologiaan verrattuna. (Opettaja)

Kuurojenkoulun opettajat kuvailivat kuurojen vieraiden kielten opetusta muun muassa ”perinteiseksi”, ”opettajajohtoiseksi” ja ”ihan tavalliseksi”. Opettajat eivät asettaneet erityisiä tavoitteita kuurojen vieraan kielen opetukselle – lukuun ottamatta sitä, että kuurot eivät opettele puhumaan ja kuuntelemaan vieraita kieliä. Yksi opettaja kuitenkin mainitsi, että ’tsättäilyä’ yms. varten on kuitenkin opeteltava kirjoittamaan englanninkielisiä puhekielen ilmauksia, ja toisaalta yksi opettaja kertoi opettaneensa viittomakielisille opiskelijoille myös foneettisia aakkosia (IPA), jotta he ymmärtäisivät, miksi englannin kieltä puhuttaessa huulio on erilainen kuin kirjoitettu sana. Sormitusta tunneilla kerrottiin käytettävän paljon.

Kuurojenkoulun opettajien haastatteluissa korostui teknologian hyödyntämisen merkitys kielten opetuksessa. Mahdollisuus käyttää kannettavia tietokoneita kielten tunneilla koettiin ehdottoman tärkeäksi, ja vieraalla kielellä tsättäily, CD-romput, DVD:t ja ”Skype-tyyppinen interaktiivinen opiskelu” nähtiin hyviksi opetus- ja oppimismenetelmiksi. Myös opettajan oman innostuksen informaatioteknologian hyödyntämiseen kielten opiskelussa koettiin motivoivan oppilaita. Yleisesti ottaen viittomakielisten oppilaiden motivaatio opiskella englantia koettiin hyväksi.

He [oppilaat] ymmärtävät englannin maailmankielen aseman, ja heillä on jo paljon omiakin kansainvälisiä kontakteja. Monet ovat suuntautuneet jo yläkoulun alussa lukioon. (Opettaja)

Huolestuneisuutta kuurojenkoulun opettajien keskuudessa näytti herättävän kuurojen nuorten syrjäytymisriski, joka aiheutuu osaltaan tulkkipulasta:

Monet kuurot nuoret uhkaavat syrjäytyä, vaikka he ovat 11 vuotta olleet ahkeria peruskoulussa ja tehneet valtavan urakan selviytyäkseen lukiosta – ja saaneet jatko-opiskelupaikan... [mutta] tulkille ei olekaan maksajaa tai tulkkia ei ole saatavilla. (Opettaja)

Kuten aiemmin mainittu, suuri osa lukioon menevistä viittomakielisistä nuorista aloittaa opiskelunsa suomenkielisessä lukiossa opiskelutulkin välityksellä. Opiskelutulkkaus voi suoraan kuurojen koulusta tulleele opiskelijalle itselleenkin olla uutta eikä hän ehkä ole tottunut opiskelun vaatimaan kiinteään yhteistyöhön kuulevien kanssa (Kuurojen Liitto ry 2006, 8). Usein lukion opettajilla ja kuuron opiskelijan opiskelijatovereilla ei ole minkäänlaista ennakkotietoa kuuroista, viittomakielestä ja tulkkauksesta. Kun luokkaan tulee kuuro opiskelija tai useampia sekä viittomakielen tulkki tai parhaassa tapauksessa kaksi, saattaa koko luokka olla alkuun hämillään. Opiskelijatoverit eivät välttämättä tohdi ottaa viittomakielisiin opiskelijatovereihinsa kontaktia tulkin välityksellä, ja opettajista osa olikin havainnut, että kuuron opiskelijan on vaikeampi löytää paria paritehtäviin.

Toisaalta opettajien haastatteluissa kuvastui prosessi, jossa tulkkausjärjestelyt alun kankeuksien jälkeen muuttuvat osaksi luokkahuoneen arkea. Luottamus tulkkiin/tulkkeihin oli kasvanut, ja ideaalitalanteissa tulkista oli tullut huomaamaton osa luokkayhteisöä.

En enää kiinnitä huomiota tulkkaukseen – luotan täysin tulkin taitoihin. (Opettaja)

Tuntuu, että he ovat jo niin normaali osa luokkatyöskentelyä, että se ei [enää] vaikuta [opetustyyliini]. (Opettaja)

Saan mielestäni [kuuroihin opiskelijoihin kontaktin] ihan yhtä hyvin kuin kuuleviinkiin. (Opettaja)

Viittomakielisen opiskelijan ja tulkkien läsnäolo oli tuonut mukanaan myös positiivisia muutoksia opettajien opetustyyliin. Haastatellut lukion opettajat kertoivat käyttävänsä aiempaa enemmän visuaalista materiaalia opetuksessaan (kalvoja, tekstejä ym.) sekä esimerkiksi hidastaneensa opetuksen tahtia. Yksi opettajista totesi tällaisten muutosten auttavan myös muita, kuulevia opiskelijoita.

6.1 Vieraiden kielten opetustilanteiden viitottu tulkkaus

Kaikilla haastatelluilla opiskelijoilla se tulkkaustapa, jota he olivat aivan ensimmäiseksi käyttäneet aloitettuaan tulkin välityksellä tapahtuvan vieraiden kielten opiskelun, oli viittomakielen tulkkaus. Suurimmaksi osaksi opiskelijat kuvailivat tämän viittomakielen tulkkauksen tapahtuneen suomalaisen viittomakielen viittomin ja opetettavan vieraan kielen sanajärjestyksin ja huulioin.

Kysyttäessä, kuinka opiskelijat kokivat kyseisen tulkkausmetodin, nousi kaikista haastatteluista esiin eriarvoisuuden tunne: tulkin koettiin tekevän kielenprosessointi- ja oppimistyön viittomakielisen opiskelijan puolesta, jolloin kuuro opiskelija jää paitsi siitä kielikylvystä, minkä muut, kuulevat opiskelijat saavat.

Koin – – olevani muiden opiskelijoiden kanssa eriarvoisessa asemassa, koska he joutuvat kuuntelemaan ja käyttämään heille vierasta kieltä aktiivisemmin kuin minä: minun tarvitsee vain viittoa omalla äidinkielelläni, jos haluan vastata johonkin. Tuntui, etten oikein oppinut paljonkaan. (Viittomakielinen opiskelija)

Osa opiskelijoista ilmaisikin pitävänsä metodia järjettömänä ja kertoi, että vieraskielisen keskustelun seuraaminen tämän metodin avulla on vaikeaa. Osa opiskelijoista koki, että pelkkä sormitus olisi vieraskielisin huulioin säestettyä viittomista parempi vaihtoehto, osa taas oli jyrkästi pelkkää sormitusta vastaan sen nopeuden ja intensiivistä seuraamista vaativan luonteen vuoksi.

Epävarmuutta opiskelijat olivat tunteneet erityisesti tilanteissa, joissa kuuroilta opiskelijalta odotetaan vieraskielistä vastausta: tulisiko opiskelijan vain sormittaa sanottavansa tulkille vai viittoa se tulkin käyttämää metodia noudatellen vai kirjoittaa viestinsä paperille? Viittomakielisten asiakkaiden yleinen kokemus oli, että tulkkien on ollut vaikea ymmärtää kahta ensin mainittua viestintätapaa. Toisaalta vastauksen kirjoittamisen kuurot opiskelijat olivat kokeneet aikaavieväksi. Myös se, että muu luokka joutui hiljaa odottamaan kuuron kirjoitettua vastausta, oli koettu negatiivisesti. Opiskelijat kertoivat opettajien myös jättäneen heiltä kysymättä vastauksia tällaisten viestinnällisten vaikeuksien vuoksi.

Kaikki haastatellut opiskelijat kuitenkin näyttivät ymmärtävän hyvin ne vaikeudet, joihin viittomakielen tulkki vieraan kielen opetustilanteita tulkatessaan törmää:

Vieraiden kielten tulkkaus vaatii tulkilta loistavaa opetettavan kielen tasoa, eivätkä heidän voi olla kaikkiosaavaisia. (Viittomakielinen opiskelija)

Vaikeus varmaan johtuu siitä, että tulkki on käytettävä paljon ajatusprosessiaan. Ensin englanti, sitten suomen kieli ja sitten viittomakieli. (Viittomakielinen opiskelija)

Viittomakielen tulkeille vieraiden kielten tuntien tulkkaus on useimmiten rankkaa... Olen kysynyt tätä heiltä. (Viittomakielinen opiskelija)

Kaikki opiskelijat kuitenkin painottivat sitä, että vieraan kielen opettajan opettaessa suomen kielellä esimerkiksi kielioppiasiaa he kokivat juuri omalle äidinkielelleen, viittomakielelle tapahtuvan tulkkauksen parhaaksi vaihtoehdoksi. Kaikki opiskelijat kokivat kielten tunneilla myös saavansa kontaktin opettajaan ja muihin opiskelijoihin parhaiten juuri viittomakielen tulkkauksen kautta.

Viittomakielellä sain paremmin yhteyden opettajaan/muihin opiskelijoihin kuin kirjoitustulkin välityksellä. Viittomakielellä ilmaiseminen onnistuu nopeammin. Kirjoitustulkkauksessa on myös se ikävä puoli, että luokka tuntui oikeasti pysähtyvän siksi aikaa, kun kirjoitin. Ihan kuin aika olisi pysähtynyt kirjoittamiseni ajaksi. (Viittomakielinen opiskelija)

Kirjoitustulkattaessa minun on vaikea kertoa vastaukseni opettajalle riittävän nopeasti. (Viittomakielinen opiskelija)

Kaikki opiskelijat ilmoittivat tulevansa toimeen viittomakieltä ja opetettavaa kieltä yhdistelevällä tulkkausmetodilla vaikkakin valitsevansa ennemmin kirjoitustulkkauksen saadakseen saman kielikylvyn kuin muut opiskelijat.

Haastatellut viittomakielen tulkit vastasivat kokevansa vieraan kielen tuntien tulkkaamisen raskaaksi, vaativaksi, haastavaksi, hankalaksi, vaikeaksi ja/tai hyödyttömäksi etenkin niiltä osin, kun tunneilla puhutaan opetettavaa vierasta kieltä. Useampi viittomakielen tulkki perusteli tuntemuksiaan sillä, että mitään selkeää tapaa tulkata vieraan kielen opetusta ei ole. Kuten yksi haastatelluista totesi: ”Jokainen keksii pyörän itse.”

[Vieraan kielen tunneilla] tulkkaaminen tuntuu toisinaan ”tyhmältä”. Kielten tuntien tarkoitus on kai kielen oppiminen. Se ei kuitenkaan toteudu parhaalla mahdollisella tavalla, jos tulkki ”kääntää valmiiksi” asiakkaalle. Vaikka tulkkaisikin – – [opetettavan] kielen sanajärjestyksen mukaan ja [opetettavan] kielen huuliolla, ovat viittomat kuitenkin suomalaisesta viittomakielestä. Sormittaa pitäisi paljon, mutta ei ehdi. (Viittomakielen tulkki)

Paljon näkee – – kielten [opetuksen] tulkkausta – – joka on opiskelijan kannalta mielestäni täysin hyödytöntä: tulkki kääntää opettajan ja opiskelijatovereiden kommentit vieraalta kieleltä suoraan viittomakieleen, enkä voi nähdä tuossa minkäänlaista hyötyä. – – Tulkkipalvelun tulisi kyetä tuottamaan asiakkailleen (sekä kuuroille että kuuleville) sellaisia palveluja, jotka heitä parhaiten hyödyttäisivät. – – Sen, että kuuroille on saatu viittomakielen tulkki, ei pitäisi tyydyttää – – palvelun maksajaa eikä palvelun käyttäjää, jos tulkkaus ei toimi niin kuin sen – – pitäisi toimia. (Viittomakielen tulkki, kirjoitustulkki)

Aika karsealta se [viitottu suomi englanninkielisin huulioin ja ASL:n viittomin höystettynä] on näyttänyt ja tuntunut – – sellaiselta ”no tässä muka nyt viitotaan englantia” -teeskentelyltä. (Viittomakielen tulkki)

Viittomakielen tulkit kokivat vieraiden kielten oppituntien tulkkaamisen vaikeaksi myös muista syistä. Yleinen ongelma opiskelutulkkauksessa on, ettei kuuro opiskelija pysty samanaikaisesti seuraamaan sekä tulkkia että opettajaa ja tämän lisäksi kirjoittamaan muistiinpanoja. Tulkki joutuu mukauttamaan viittomistaan sen mukaan, miten asiakas ehtii häntä katsoa.

Tunnit on suunniteltu kuuleville. Mennään kauheaa vauhtia, mutta kuuleva voi yhtäaikaan kuunnella ja tehdä muistiinpanoja. Joudun tulkkina mukauttamaan viittomistani sen mukaan, mitä asiakas voi katsoa. (Viittomakielen tulkki)

Samaan asiaan puuttui myös yksi kirjoitustulkeista:

Luulen, että kirjoitustulkkauksella saa enemmän viestejä perille, koska se on nopeampaa, ja tulke näkyy ruudulla jonkin aikaa, toisin kuin viittominen. (Kirjoitustulkki)

Sekä viittomakielen tulkit että kirjoitustulkit tunsivat myös riittämättömyyttä vieraiden kielten tuntien tulkkaukseen liittyen. Tulkit kokivat koulutuksensa opetettavissa kielissä olevan puutteellista ja tämän aiheuttavan epävarmuutta.

Koen olevani epäpätevä [vieraiden kielten opetuksen tulkkaukseen], sillä minulla ei ole näiden muiden kielten [korkeakoulu-]opintoja. Pitäisi ehdottomasti olla. – – lukiotaso on jo niin vaativaa, ettei – – lukiopohja ole riittävä. Suosittelisin lämpimästi yliopistotason opintoja. (Viittomakielen tulkki)

Muita haastatteluissa esiin tulleita, kielen tuntien tulkkausta kuormittavia tekijöitä olivat koulutuksen puutteen lisäksi harjoituksen, palautteen ja tuen puute. Harjoituksen puutetta koettiin osaltaan siksi, että kielten tuntien tulkkausta oli osalla tulkeista vain ”silloin tällöin”. Toisaalta viitattiin myös tulkiksi opiskelun aikana ilmenevään harjoituksen puutteeseen: kielten tuntien tulkkaamiseen kaivattiin lisää tietoa ja lisää harjoittelua jo tulkikoulutuksen aikana. Viittomakielen tulkit myös kokivat, että kielten oppituntien tulkkaamiseen valmistautuminen vaatii enemmän työtä kuin esimerkiksi reaaliaineiden oppitunteihin valmistautuminen. Palautetta ja tukea tulkit kaipasivat paitsi asiakkailtaan, myös kielten opettajilta. Osa viittomakielen tulkeista totesi, ettei kielten opettajilla välttämättä ole näkemystä siitä, mikä olisi toimiva tapa tulkata kielten tunnit, mutta toivoi silti aiheesta keskustelua niiden opettajien kanssa, joiden kanssa säännöllisesti työskentelee.

Viittomakielen tulkit kaipasivat vieraiden kielten tunneille tuekseen myös tulkkiparia, ja yleisesti viittomakielen tulkit olivat sitä mieltä, että säännöllisen opiskelutulkkauksen tulisi aina olla paritulkkausta. Pariksi kaivattiin joko toista viittomakielen tulkkia, mutta ne, jotka olivat yhdistelmätulkkausta kokeilleet, kaipasivat kielten tunneille parikseen kirjoitustulkkia. Kuitenkin kirjoitustulkit sekä viittomakielen tulkeista ne, jotka saattoivat itse toimia kirjoitustulkkina, sanoivat kaipaavansa paria vain toisinaan ja tilanteesta riippuen. Tulkeista kuitenkin lähes kaikki olivat sitä mieltä, että opiskelutulkkauksen toteuttaminen paritulkkauksena tulisi olla yleisesti suositeltavaa ja että siihen tulisi olla tulkkipalvelun maksajatahon suoma mahdollisuus.

Kysyttäessä kuuntelutehtävien tulkkaamisesta opiskelijat vaikuttivat olevan tyytyväisiä siihen, että saavat kuuntelutehtävät opettajalta kirjallisessa muodossa eli luetunymmärtämistehtävinä, jolloin tulkin ei tarvitse juuri muuta kuin tikuttaa eli osoittaa, missä kohtaa tekstiä ollaan menossa. Kielen ääntämisen opettelusta suurin osa haastatelluista opiskelijoista ei ollut kiinnostunut, sillä he ilmoittivat kielen opiskelunsa tavoitteiksi kielen lukemisen ja kirjoittamisen. Osa haastatelluista totesikin, että ääntämisen opetusta tulkattaessa riittäisi, että tulkki vain toteaisi, että käydään läpi ääntämistä. Viittomakielen tulkit näkivät ääntämisen opetukseen kaksi vaihtoehtoa: joko sormittaa/kirjoittaa sana ”suomen kielen mukaisen ääntöasun” kautta (how are you -> H-A-U A-A-R J-U-U) tai viittoa sanaa vastaava viittoma ja tuottaa huulio ääntöasun

mukaan. Myös kirjoitustulkit ilmoittivat kirjoittaneensa vastaavissa tilanteissa sanat em. ääntöasun mukaan.

Olisi kyllä ollut IPAtkin [eli foneettiset aakkoset] koneella, mutta luulenpa, ettei asiakas olis niistä mitään hyötynyt. (Kirjoitustulkki)

Kielten tuntien viitottu tulkkaus ei juuri saanut osakseen opettajienkaan hyväksyntää:

Suomenkieliset viittomat ja englanninkieliset huuliot on jossakin määrin kummallinen hybridi. – – Sormitus ja sen kanssa huulio englannin kielen mukaan on hyvä, mutta suuri ongelmahan on, ettei englantia kirjoiteta fonemaattisesti. (Opettaja)

[Se, että viittomakielen tulkki viittoo opettajan vieraskieliset puheet] – – kuulostaa järjettömältä. Tarkoitus kun on kuitenkin oppia tuota vierasta kieltä. Sama kuin ostaisi kuntopyörän ja siihen moottorin. (Kirjoitustulkki, opettaja)

6.1.1 Vierasmaalaisten viittomakielten käyttö vieraiden kielten opetuksessa ja tulkkauksessa

Osa haastatelluista opiskelijoista toi haastattelijan asiaa erikseen kysymättä esille sellaisen vaihtoehdon, että vieraan kielen tunnintulkattaisiin ko. maan viittomakielellä. Tämä otettiin myöhemmin huomioon myös tulkkien ja opettajien haastatteluissa. Perusteluina vierasmaalaisen viittomakielen käytölle opiskelijat esittivät muun muassa, että tällöin oppisi samalla esimerkiksi amerikkalaista viittomakieltä (ASL) tai brittiläistä viittomakieltä (BSL) sekä englantia. Ne opiskelijat, jotka olivat tällaisen metodin kannalla, osasivat itse ainakin yhtä vierasmaalaista viittomakieltä, ja kertoivat, että ulkomailla on joissakin kuurojen kouluissa tällainen opetusmetodi – vierasta kieltä saatetaan opettaa ko. maan viittomakielellä.

Osa haastatelluista opiskelijoista kertoi vierasmaalaisen viittomakielen motivoivan/stimuloivan kyseessä olevan maan puhutun kielen opiskelua. Haastatteluissa nousikin esille toiveita muun muassa siitä, että vieraan viittomakielen opetus aloitettaisiin jo kuurojen koulun alakoulussa eli että englannin kielen rinnalla alettaisiin alusta lähtien opettaa ASL:ää/BSL:ää. Haastatelluista yksi oli vakuuttunut vierasmaalaisen viittomakielen tulkkauksen soveltuvuudesta vieraan kielen oppitunneille, ja osa ilmaisi olevansa hyvin kiinnostunut siitä sekä hyvin positiivisesti

asennoitunut tätä vaihtoehtoa kohtaan, vaikkakin oltiin epävarmoja tällaisen tulkkauksen toimivuudesta. Osa totesi, että vieraalla viittomakielellä tulkkaus soveltuisi vain niille, jotka jo osaavat ko. viittomakieltä, ja vieraita viittomakieliä taitamattomilta tulikin eniten mielipiteitä tätä tulkkausmetodia vastaan.

ASL-tulkkaus englannin tunneilla olisi mahtavaa, mutta toisaalta en itse osaa yhtään ASL:ää, joten paljonpa se hyödyttäisi. Pystyisin varmaan käsittämään kokonaisuuden viittomakielen visuaalisuuden ansiosta. Toisaalta opiskelisin sitten enemmän ASL:ää, vaikka minun pitäisi opiskella englantia; kysytäänhän yo-kirjoituksissa kuitenkin englantia eikä ASL:ää. (Viittomakielinen opiskelija)

Toisaalta vieraita viittomakieliä osaavien opiskelijoiden tahto saada tulkkausta vieraalla viittomakielellä saattoi olla yllättävänkin vahva. Yksi opiskelija ilmoitti toivovansa ensisijaisesti viitottua tulkkausta kaikkeen opetukseen, kuitenkin niin, että esimerkiksi englannin kielen tunnit tulkattaisiin amerikkalaiselle tai brittiläiselle viittomakielelle, ruotsin kielen tunnit ruotsalaiselle/suomenruotsalaiselle viittomakielelle ja suomen kielen tunnit suomalaiselle viittomakielelle. Perinteistä vieraiden kielten tulkkausmetodia, jossa yhdistyvät suomalaisen viittomakielen viittomat ja vieraskieliset huuliot, ei kuitenkaan tämäkään opiskelija suosinut.

Ei se englannin oppiminen kärsisi ASL:n kustannuksella, koska kieliopin opetus säilyisi. Opettajahan opettaa kielioppia ihan samalla tavalla. (Viittomakielinen opiskelija)

Vaikka ASL ja englanti ovatkin kaksi eri kieltä, niin yhteistä niille ovat kulttuuriset piirteet eli se, miten asioita esitellään ja minkä asian yhteydessä. – – Vaikka sanotaankin, että ne ovat kaksi eri kieltä, niin silti maan tavat ja kulttuuri ovat samat. – – Toki on myös viittomakielisten oma kulttuuria. Tavallaan viittomakielessä sekoittuu maan ja viittomakielisten omat kulttuurit. Tuota asiaa pitäisi oikeastaan tutkia enemmän!! – – Vaikken osaisi ASL:ää ollenkaan, ottaisin silti ASL-tulkin [englannin kielen tunneille]. (Viittomakielinen opiskelija)

ASL:n innokkaimmatkin puolestapuhujat kertoivat kuitenkin ymmärtävänsä, että ASL:ää osaavan tulkin hankkiminen esimerkiksi lukion oppitunneille ei ole realistinen vaihtoehto. ASL:ää osaavia tulkkeja on Suomessa luonnollisesti saatavilla vielä vähemmän kuin vieraita kieliä hallitsevia suomalaisen viittomakielen tulkkeja tai kirjoitustulkkeja. On myös erittäin kyseenalaista, voiko vieras viitottu kieli stimuloida viittomakielisessä henkilössä ”vastaavan” puhutun kielen oppimista.

Tulkeilta kuurojen opiskelijoiden toive oppia vieraita viittomakieliä sai runsaasti ymmärrystä osakseen, mutta esimerkiksi englannin kielen tuntien tulkkaminen ASL:llä/BSL:llä herätti tulkeissa lähinnä ihmetystä ja vastustusta. Reaktiot olivat samankaltaisia kuin vieraita viittomakieliä osaamattomilla viittomakielisillä opiskelijoilla.

Pitää taas miettiä, mikä on opiskelun tavoite – onko tavoitteena oppia kieltä x vai kieltä y? Jos kuuro käy vaikka lukion englannin tunnit läpi ASL-tulkkauksella, hän on varmaan todella taitava viittomaan ASL:ää, mutta valitettavasti ylioppilaskirjoituksia ei voi suorittaa ASL:llä. – – ASL:n käyttö ei ratkaise ongelmaa vaan itse asiassa pahentaa sitä – opiskelijan pitää tietää englannin kielen sanan lisäksi ASL:n viittoma. (Tulkki)

Viittomakielen tulkeista yksi kertoi kuitenkin käyttävänsä vieraiden kielten oppitunteja tulkatessaan ASL:stä lainattuja ”kielioppiviittomia” esimerkiksi prepositioille ja modaaliteettiverbeille ja pitävänsä tätä metodia yhtä hyvänä kuin kirjoitustulkkauksia.

Kuurojenkoulun opettajat olivat käyttäneet vieraita viittomakieliä lähinnä virikkeenä ja oppilaita kiinnostavina ”välipaloina”. Opettajat eivät uskoneet kolmannen kielen (ASL, BSL) mukaan tuomisen sinällään tuovan apua itse englannin oppimiseen, mutta oppilaiden kiinnostus vieraita viittomakieliä kohtaan sai osakseen kuurojenkoulun opettajien ymmärryksen.

Tavoitteena on antaa kuurolle samanlaiset jatko-opintokelpoisuudet englannin osalta: [valmius käydä] lukio ja myöhemmin [lukea] tenttikirjojakin englanniksi. Aikaa sen sijaan on rajatusti. Kuuro ei altistu englannin kielelle samalla tavalla, joten tunnit on käytettävä tehokkaasti lukemisen ja kirjoittamisen harjoitteluun. – – Oppilaat eivät ole vaatineet, että heille pitäisi opettaa [vieraita viittomakieliä]. He ymmärtävät, missä mennään.(Opettaja)

6.2 Vieraiden kielten opetustilanteiden kirjoitustulkkaukset

Kaikki haastatellut opiskelijat olivat ottaneet kirjoitustulkkauksen vastaan hyvin positiivisesti. Kaikki haastatellut valitsivat kielten oppitunneille kuitenkin mieluiten viittomakielentaitoisen kirjoitustulkin. Toisaalta viittomakieltä taitamatonkin kirjoitustulkki otettiin vieraan kielen opetustilanteisiin mieluummin kuin viittomakielen tulkki. Kaikki opiskelijat toivoivatkin lisää kirjoitustulkkauksia kielten opiskeluunsa. Osa oli saanut asian järjestettyä, osa oli saanut kieltävän vastauksen tulkkipalvelun

tuottajalta/maksajalta, ja osa oli kokenut anomisen liian työlääksi ja päättänyt tyytyä ko. tilanteissa viittomakielen tulkkaukseen.

Olen yrittänyt saada kirjoitustulkkauksia lisää. Olen sanonut vastuutulkilleni, että tarvitsisin kipeästi kirjoitustulkkeja englannin tunneille. Vastuutulkkineni on samaa mieltä eikä hänestä tunnu kivalta tulkata – – englantia. Luulen, että kirjoitustulkkeja ei ole löytynyt. On yritetty tilata. (Viittomakielinen opiskelija)

Tykkään enemmän kirjoitustulkkauksesta kielten tunneilla. – – Pitäisi hakea kunnalta lupa siihen, mutta jätin asian, kun sen hoitaminen oli niin monimutkaista. (Viittomakielinen opiskelija)

Pelkän kirjoitustulkkauksen heikoksi kohdaksi nousi jokaisessa haastattelussa esiin se, että asiakkaan on vaikea välittää viestinsä opettajalle ja luokalle esimerkiksi silloin, kun hän kokee tarvetta kysyä asioista omalla äidinkielellään, viittomakielellä. Vieraskielisten vastausten näppäileminen koneella oli kuitenkin vastaanotettu kohtalaisen positiivisesti, vaikka siinäkin vastauksen kirjoittamisen aiheuttama viive näytti häiritsevän osaa haastatelluista. Osa opiskelijoista piti myös kirjoitustulkkauksen seuraamista raskaana:

Kirjoitustulkkaukset toimii [kielten opetustilanteissa] – – paremmin kuin viittomakielen tulkkaus mutta on huomattavasti raskaampi seurata – oli rankkaa tuijottaa aina näyttöä. Tuli ikävä saada käyttää käsiäni. (Viittomakielinen opiskelija)

Kaikista viittomakielisten opiskelijoiden haastatteluista kävi myös ilmi, että opiskelijan aloittaessa tulkin välityksellä tapahtuvia opiskelujaan ei kirjoitustulkkauksesta ollut ollut tietoa eikä sitä tämän vuoksi ollut nähty vaihtoehtona. Kirjoitustulkkaukset tulivat kyseeseen vasta, kun ei ollut löydetty opetettavaa kieltä osaavaa viittomakielen tulkkeja tai kun opiskelija itse oli todennut, että viittomakielen tulkkausta on kielten tunneilla vaikea ymmärtää ja/tai kun opiskelija oli jäänyt vieraan kielen opinnoissaan muista jälkeen.

Viittomakielen tulkit näyttivät suhtautuvan positiivisemmin vieraiden kielten oppituntien kirjoitustulkkaukseen kuin kirjoitustulkit. Usein viittomakielen tulkit olivat ajatelleet kirjoitustulkkauksen vieraiden kielten tuntien optimaaliseksi tulkkausmetodiksi juuri sen suomen kielikylpymahdollisuuden vuoksi. Kirjoitustulkit kuitenkin kertoivat usein kaipaavansa parikseen juuri viittomakielen tulkkeja, jotta asiakas saisi

otettua paremmin kontaktia opettajan ja muiden opiskelijoiden suuntaan silloin, kun hän haluaa puhua asioista omalla äidinkielellään.

Toisaalta siinä, missä viittomakielen tulkit kaipasivat lähes järjestään paria kielten (ja muidenkin aineiden) tunneille, kaipasivat kirjoitustulkit paria tilanteen kestosta ja vaativuudesta riippuen, ja paritoive vaihteli viittomakielen tulkista toiseen kirjoitustulkkiin sen mukaan, missä suhteessa tunneilla puhutaan vierasta kieltä. Kaikki viittomakielentaitoiset kirjoitustulkit kokivat hyötyvänsä viittomakielen taidostaan tulkatessaan viittomakielisille opiskelijoille. Yleisesti ottaen sekä kirjoitustulkit että viittomakielen tulkit olivat sitä mieltä, että kirjoitustulkkien tulisi osata vähintään sormiaakkoset, mutta mielellään myös joitakin viittomia niiden lisäksi.

– – asiakas ei pitänyt aluksi siitä, kun joskus oli vain viittomakieltä taitamaton kirjoitustulkki paikalla. Ymmärsin, että hän koki asian niin, ettei voinut kysyä kielioppiasioista kunnolla, sillä suomen kieli ei ollut riittävän vahva eikä englantikaan sujunut vielä riittävän hyvin. (Viittomakielen tulkki)

Viittomakielen tulkeista yksi totesi, että vieraiden kielten tunneilla asiakkaalla tulisi olla aina kannettava tietokone käytössään, tapahtuipa tulkkaus millä metodilla hyvänsä. Tällöin asiakas voi kommunikoida opetettavalla vieraalla kielellä ja joissakin tapauksissa suomeksikin kirjoittaen opettajan ja opiskelijatovereidensa kanssa esim. paritöissä.

Haastatellut opettajat näyttivät olevan vahvimpia kirjoitustulkkauksen puolestapuhujia:

Kirjoitustulkkausta suosittelen lämpimästi: tulkki kirjoittaa ja opiskelijat seuraavat omalta päätteeltään ja kirjoittavat takaisin. YES! – – Mielestäni kirjoitustulkkaus on ehdottomasti paras tapa kielten opetuksessa, jos halutaan oppia kieltä. Viittomakielisten pitää nähdä sanat, minkä vuoksi kirjoitustulkkaus on niin oiva tapa. (Opettaja)

Se kirjoitustulkkaus oli tosi mielenkiintoista, kyllä se mielestäni sopii oikein hyvin – sen osaa itsekin hahmottaa paremmin. Ja tietenkin kun ei viittomakieltä itse opettajana osaa, niin kirjoitustulkkaus tuntuu oikein mielekkäältä. En osaa sanoa, kuinka paljon sitä voisi tai pitäisi sitten käyttää muutenkin kuin vieraan kielen tulkkauksessa. Voisiko esimerkiksi suomenkielisenkin puheen tulkata kirjoittaen? – – Ai niin, kyllä, usein unohtuu tuo äidinkieliäsiä. Kyllä [omat tuntini] käsittääkseni kirjoitustulkkauksella olisi parempi tulkata, koska silloinhan se on englantia! (Opettaja)

6.3 Yhdistelmätulkkaus vieraiden kielten opetustilanteissa

Kuten tämän tutkielman johdanto-osassa (s. 4) todettiin, yhdistelmätulkkauksella tarkoitetaan viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin parityöskentelyä. Kun yhdistelmätulkkausta käytetään englannin kielen tunnilla, kirjoitustulkki tulkkaa kaiken englanniksi puhutun ja viittomakielen tulkki kaiken suomen kielellä puhutun.

Opettajista yksi otti yhdistelmätulkkausmahdollisuuden haastattelussa spontaanisti esille keskusteltaessa kirjoitustulkkauksesta:

Näkisin, että ideaali [tulkkausmetodi] olisi varmaan, jos olisi mahdollisuus sujuvaan kirjoitustulkkaukseen ja myös viittomakieliseen tulkkaukseen. Toisaalta oppilaan suomen kielen taidotkin voivat olla hyvät, jos puhutaan lukiotasosta. Jos taas puhutaan nuoremmista oppilaista, niin luokassa pitäisi olla kaksi tulkkiä, joista toinen kirjoittaisi ja toinen tulkkaisi. (Opettaja)

Opiskelijoista osa oli kokeillut yhdistelmätulkkausta, osa taas oli vain kuullut vaihtoehdosta tulkilta tai toiselta viittomakieliseltä opiskelijalta, mutta osa oli metodista täysin tietämättömiä. Mikäli vieraan kielen oppituntien tulkkaminen vieraalla viittomakielellä jätetään pois laskuista sen huonon saatavuuden vuoksi, oli yhdistelmätulkkaus vaihtoehdoista se, jonka jokainen haastateltu opiskelija listasi kielen opetuksen parhaaksi tulkkausvaihtoehdoksi sekä kirjoitustulkkaukseen että viittomakielen tulkkaukseen verrattuna, sillä juuri yhdistelmätulkkauksen kautta he kokivat voivansa parhaiten ja muihin verrattuna tasapuolisimmin osallistua kielten oppitunteihin.

Kyllä yhdistelmätulkkaus pelasi minulla oikein hienosti, ja kielten opiskelussa tuollainen systeemi on paras vaihtoehto, jos ei ole tulkkiä, joka osaa vierasta viittomakieltä. Silloin tuntui ihanalta, kun sain päättää itse, mitä kieltä käytän. Innostuin enimmäkseen kyselemään englanniksi kirjoittamalla. (Viittomakielinen opiskelija)

Asiakkaista yksi kuitenkin korosti, että menetelmä vaatii tulkeilta tarkkaavaisuutta: kun kieli vaihtuu, tulkin on havahduttava siihen, että on hänen vuoronsa tulkata. Myös toisen tulkin tukemisen ajateltiin olevan vaikeampaa, kun tulkit eivät istu vierekkäin ja kun kirjoittava tulkki ei osaa lainkaan viittoa.

Yhdistelmätulkkauksen parhaana piirteenä nähtiin opiskelijan mahdollisuus toisaalta ilmaista itseään äidinkielellään ja toisaalta samaan aikaan saada kielikyöpyä opetettavassa kielessä.

Yhdistelmätulkkaukseen olisi loistava vaihtoehto, koska minullakin on oikeus ilmaista sanottavani äidinkielelläni muiden opiskelijoiden tavoin. Ja minulla on sama oikeus saada tietää, mitä opettaja tai muut puhuvat englanniksi tai muilla kielillä. Ja itsellenikin olisi mahdollisuus vastata niillä kielillä, jos tiedän jotakin. (Opiskelija)

Kaiken kaikkiaan tulkit näkivät sekä omasta että asiakkaan näkökulmasta kielten tunteiden tulkkaukseen yleisimmin soveltuvaksi vaihtoehdoksi yhdistelmätulkkauksen. Vain yksi tulkki epäili asiakkaiden suosivan kirjoitustulkkaukseen yhdistelmätulkkauksen kustannuksella ja perusteli näkemystään sillä, että nämä eivät ole tottuneet yhdistelmätulkkauksen vaatimiin järjestelyihin ja että tulkkausikäytännöissä saattaisi ilmetä sekavuutta.

Minusta se [yhdistelmätulkkaukseen] oli loistojuttu! Kaikki sujui mielestäni oikein hyvin. Etukäteen hieman epäilin, että tulisiko – – päällekkäisyyttä tms. [toisen tulkin kanssa], mutta ei tullut. Helpotti, kun kirjoitustulkkikin osasi viittoja, jotta hän saattoi nähdä, milloin viittomakielen tulkki on viittonut sanottavansa. Asiakas oli vähintään yhtä innoissaan kuin minä ja yritti saada kirjoitustulkkia kaikille kielten tunneille, mutta ei ole ainakaan vielä onnistunut siinä. (Viittomakielen tulkki)

[Yhdistelmätulkkauksesta] jäi meille molemmille tulkeille e-rit-täin hyvä fiilis. Se tuntui sujuvalta kaikin puolin, myös opiskelijasta. Tunnin kuormittavuus putosi molemmilta tulkeilla puoleen siitä, mitä se yksin tunnilla tulkaessa on! Se oli todella toimivaa. Valitettavasti vain on niin, ettei sitä ole voitu toteuttaa kuin (muistaakseni) kaksi kertaa, koska maksaja uupuu. (Kirjoitustulkki)

Opettaja oli ihan fiilikissä. – – Hän kurkki aina välillä kirjoitustulkin olon yli ja korjasi lempeästi, jos jokin oli mennyt vähän pieleen. – – Vauhti tunneilla oli todella huima ja opettajakin huomasi, että tällä tekniikalla pysymme varsin hyvin tahdissa. (Viittomakielen tulkki)

Kaikkein vahvimmin tulkit perustelivat yhdistelmätulkkauksen toimivuutta sillä, että sen kautta asiakas saavuttaa tasavertaisemman aseman vieraan kielen oppijana. Muita perusteluita yhdistelmätulkkaukselle oli muun muassa yleinen paritulkkauksen tarve: sen avulla tulkkauksen laatu nousee, tulkkien työssä jaksaminen paranee ja tulkkaustilanne on joustavampi.

Erityisen vaikeaksi yhdistelmätulkkauksessa nähtiin tulkkiparin tukeminen. Viittomakieltä taitamattoman kirjoitustulkin on luonnollisesti lähes mahdoton tukea viittovaa tulkkipariaan. Toisaalta tulkkien sijainti (viittomakielen tulkki luokan edessä, kirjoitustulkki viistosti asiakkaan takana) vaikeuttaa tulkkiparin tukemista, kun esimerkiksi kuiskaaminen ei ole mahdollista. Yksi yhdistelmätulkausta kokeillut viittomakielen tulkki kuitenkin oli tästä eri mieltä:

Nykyään olen ihmetellyt, miksi istuin niin kaukana [kirjoitus]tulkista ja opiskelijasta; olisin ihan hyvin voinut sijoittua [kirjoitus]tulkin pöydän eteen vinottain. (Viittomakielen tulkki)

Yhdistelmätulkausta kokeilleet tulkit pystyivät haastatteluissa luettelemaan myös joukon muita havaintoja ja käytänteitä, joita olivat tulkatessaan joutuneet miettimään. Tällaisia olivat muun muassa työn ajoittainen epätasainen jakautuminen tulkkiparin kesken, käytänteistä etukäteen sopiminen tulkkiparin kesken, yhteistyön opettelu kahden eri metodilla tulkaavan tulkin kesken, joista voidaan pienenä, mutta tärkeänä asiana mainita esimerkiksi se, että viittomakielen tulkin on osoituksella suunnattava kuuron asiakkaansa katse tietokoneen näytölle, kun tekstiä on tulossa. Lisäksi todettiin, että kirjoitustulkin tietokoneeseen tulisi olla kytkettynä kaksi näppäimistöä: toinen kirjoitustulkille itselleen, toinen asiakkaalle, jotta tämä voi kirjoittaa vieraskieliset vastauksensa mahdollisimman helposti.

Osa kirjoitustulkeista ja opettajista kiinnitti huomiota siihen, että yhdistelmätulkkkaus ei kuitenkaan aina olisi englannin kielen tunteja parhaiten palveleva metodi.

[Soveltuvien tulkkkausmetodi] riippuu tietysti tunnin rakenteesta ja opettajastakin – joskus on ainetunti ja joskus rakennetunti. Kuitenkin peruste olisi se, että koska kommunikointi luokassa on paljon englanninkielistä, kuuroilla tulisi olla samanlainen oikeus ”kuulla” ne englanninkieliset ilmaukset, joita opettaja ja oppilaat käyttävät. Muutenhan kuuro vain joutuu katsomaan suomalaista viittomakieltä ja menettää opetuksesta mahdollisesti suurenkin siivun. Varmasti lukion alkukurssitkin painottuvat suulliseen ilmaukseen ja toiset kurssit taas enemmän kirjalliseen. [Tulkkkausmetodi on] siis myös tunnista kiinni. (Opettaja)

Muutoinkin opettajien asenne yhdistelmätulkausta kohtaan oli pohtivan positiivinen.

Yhdistelmätulkkkaus kuulostaa tosi hyvältä, koska oikeasti viittomakielisen täytyy saada ekstrapäivä eli merkitystä ja muotoa vähän eri paketissa. Semioottinen prosessi

katkeaa häneltä eli muoto ja merkitys oikeasti irtautuvat toisistaan [viitotun kielen ja puhutun kielen] modaliteettieron takia. Mielestäni pitäisi ottaa huomioon se, että sen lisäksi, että on olemassa tuo kielten ero, joka on myös kuulevilla, on viittomakielisillä vielä modaliteetin ero, mikä tarkoittaa sitä, että heillä pitää olla visuaalisesti selvitettyä sekä muoto että merkitys, eikä se meidän auditiivisessa kulttuurissamme mene niin. – – Kuuroilla tulee olla nähdyn merkin sisällönerittely myös nähdyssä muodossa. Siksi kaksinkertainen tulkkaustyö on perusteltua etenkin silloin, jos opettaja ei voi olla yltiövisuaalinen. (Opettaja)

[Yhdistelmätulkkkaus] olisi ehdottomasti hyvä. Itse asiassa viittomakielinen saattaisi aktivoitua enemmän [kuin käyttäessään ainoastaan kirjoitustulkkausta]. Jos tulee yllättäen kysyttävää kesken opetuksen, hän ei varmasti kovin helpolla keskeytä kirjoitustulkkiä ja kysy. Sen sijaan hän voisi [viittomakielen] tulkille viittoa heti, jos hän ei ymmärrä tai haluaa kysyä opettajalta jotakin. (Kirjoitustulkki, opettaja)

Niiden tulkkien kanssa, jotka toimivat sekä viittomakielen tulkkeina että kirjoitustulkkeina, pohdittiin myös mahdollisuutta tulkata kielen tunnit yhden tulkin voimin, mutta tulkkkausmetodia vaihdellen. Tämä tulkkaustapa todettiin kuitenkin toimimattomaksi muun muassa sen vuoksi, että viittomakielen tulkin on istuttava vastapäätä asiakastaan, kirjoitustulkin taas asiakkaansa vieressä tai takana, jotta hän voi seurata tekstiä asiakkaan kanssa samalta näytöltä. Metodien vaihtelu koettiin hankalaksi myös siksi, että tulkin on siirryttävä metodia vaihtaessaan kielensisäisestä tulkkauksesta kahden kielen väliseen tulkkaukseen ja päinvastoin. Toisaalta tämän mahdollisuuden toteuttamiseksi oli saatu innovatiivisia ideoita: jos asiakkaalla olisi edessään lisänäppäimistön lisäksi lisänäyttö, voisi tulkki istua vastapäätä asiakasta oman näytönsä kanssa, jolloin metodien vaihtaminen helpottuisi fyysisesti.

6.4 Suomen kielen oppituntien tulkkkaus

Kaikki haastatellut opiskelijat olivat lukiossa osallistuneet äidinkielenä opetettavan suomen tunneille, mutta suurin osa kertoi kirjoittaneensa tai aikovansa kirjoittaa suomen toisena kielenä. Kysyttäessä suomen kielen tuntien tulkkaamisesta haastatellut opiskelijat olivat kaikki sitä mieltä, että suomen kielen tunneilla viitottu tulkkkaus on hyvä vaihtoehto, joko viittomakielellä tai viitotun puheen periaatteiden mukaan tilanteesta riippuen sekä sormitustakin välillä käyttäen, mikäli halutaan korostaa sanan tai ilmaisun muotoa. Kirjoitustulkkausta viittomakieliset opiskelijat eivät siis kokeneet tarpeelliseksi vaihtoehdoksi suomen kielen tunneille suomenkielisen kielikylvyn saamiseksi.

Tulkeista kuitenkin osa näki suomen kielen tunneille parhaaksi vaihtoehdoksi yhdistelmätulkkauksen, mikäli kyseessä on suomi toisena kielenä. Muuten kielikylvyn antaminen viittomakieliselle opiskelijalle suomen kielen tunneilla kirjoitustulkkauksen keinoin jakoi tulkkien mielipiteitä. Viittomakielen tulkkausta äidinkielen tunneilla puolustettiin muun muassa sillä, että kuuroilla ei ole mahdollisuutta esimerkiksi suorittaa ylioppilaskoetta omassa äidinkielessään. Toisaalta yksi tulkki nosti esille esimerkiksi suomalaisten kirjallisuusklassikoiden ja runouden viittomakielisen simultaanitulkkauksen mielettömyyden.

6.5 Toivomuksia ja parannusehdotuksia

Kaikki informantit saivat haastateltaessa mahdollisuuden esittää toivomuksia vieraiden kielten opetustilanteiden tulkkaamisen järjestelyistä. Näitä toivomuksia ja kommentteja esitettiin niin kuuroille opiskelijoille, vieraiden kielten opettajille, tulkeille, kuuleville ja kuuroille opiskelijatovereille kuin tulkkipalvelun maksajatahoille sekä poliittisille päätöksentekijöillekin.

6.5.1 Tulkkauksen järjestämiseen liittyvät toiveet

Kaikki haastatellut ryhmät olivat siis tyytymättömiä kielten opetuksen perinteiseen, viitottuun tulkkaukseen. Sen tilalle toivottiinkin yleisesti mahdollisuutta yhdistelmä- tai kirjoitustulkkaukseen tilanteen mukaan. Tulkkipalvelun järjestäjiltä ja maksajilta toivottiin ymmärrystä sille, miksi kuuro opiskelija saattaa kesken päivän tarvita toisen tulkin tai lisätulkin: saadakseen kuulevien opiskelijatovereidensa kanssa tasavertaiset mahdollisuudet oppia vierasta kieltä ja menestyäkseen opinnoissaan.

Yleisesti ottaen sekä kuurot opiskelijat että viittomakielen tulkit toivoivat paritulkkausta kaikille tunneille/luennoille tulkkauksen laadun takaamiseksi. Yksi opiskelija puhui myös sen puolesta, että ensin olisi perusteltava maksajatahoille paritulkkauksen tarve opiskelutulkkauksessa yleensä, minkä kautta saattaisi mahdollistua myös kielten tuntien yhdistelmätulkkaus. Jotta päättäjät ja tulkkipalvelun maksajat saataisiin ymmärtämään tilanne, ehdottivat tulkit muun muassa, että heille yksinkertaisesti ja rehdisti selitettäisiin ja kuvailtaisiin kielten tuntien tulkkauksen sekakielisyyttä sekä

opiskelutulkkauksen vaativuutta yleensä. Monet tulkeista esittivät toiveen siitä, että kentällä toimivia tulkkeja kuunneltaisiin ja heidän kokemustaan hyödynnettäisiin.

Viittomakieliset opiskelijat toivoivat tulkkipalveluihin lisää valinnanvaraa: tulkkipalvelun käyttäjiä ei saisi vain pakottaa tyytymään kulloiseenkin tilanteeseen. Opiskelijat toivoivat myös yhdenvertaisia mahdollisuuksia kansainvälistymiseen ja kansainväliseen opiskeluun. Osa haastatelluista ilmaisi kuitenkin kiitollisuutensa siitä, että ylipäättään (on) saa(nut) käyttää opiskeluissaan tulkkia.

6.5.2 Toiveita tulkeille

Opiskelijat toivoivat vieraiden kielten opetusta tulkkavien viittomakielen tulkkien hallitsevan sormituksen sujuvammin. Yleensä tulkeille on vaikeaa juuri sormituksen vastaanottaminen, joka kuitenkin vieraan kielen opetusta tulkattaessa nousee tärkeään asemaan. Sujuvuutta toivottiin kuitenkin myös sormituksen tuottoon. Lisäksi tulkkien toivottiin kansainvälistyvän ja opettelevan myös vieraita viittomakieliä, jos vain ehtivät ja jaksavat.

Opiskelijat totesivat olevan hyvin positiivista, jos tulkki pyytää asiakkaaltaan palautetta tulkkauksen sujumisesta. Opiskelijoiden haastatteluissa korostui myös se, että tulkin tulisi hallita opetettava kieli riittävän hyvin voidakseen tulkata sen oppitunteja ja kieltäytyä tulkkaamasta, jos ei koe hallitsevansa opetettavaa kieltä ja sen tulkkausta riittävän hyvin. Tämä kuuluu myös tulkin ammattieettisiin periaatteisiin.

Viittomakielen tulkit ja kirjoitustulkit kehottivat toisiaan puolin ja toisin tutustumaan toistensa työhön ja opettelemaan yhteistyötä. Yksi tulkki nosti myös esille sen, että kirjoitustulkkaukseen ei nähdä erillisenä taitona, ja kyseenalaisti sen, että jos osaa kirjoittaa ja osaa tulkata, osaa myös kirjoitustulkata. Sama tulkki totesi, että kielten tunneilla viittomakielen tulkkaus on parempi kuin huono kirjoitustulkkaus. Opiskelijat toivoivat kirjoitustulkkien opettelevan edes joitakin viittomia. Toivottiin myös, että viittomakielen tulkkien ja kirjoitustulkkien tulkkipöytätyössä pohdittaisiin kielten tuntien tulkkausta enemmän.

Lukion opettajat kaipasivat tulkeilta parempaa tiedotusta kuuroudesta, viittomakielestä ja tulkkauksesta. Toisaalta yksi tulkeista tunsii järjestämänsä tiedotuksen menneen hukkaan, kun opettajat eivät olleet saapuneet kuuntelemaan yhteistä tiedotustilaisuutta, ja useampi tulkki kertoi tuntevansa, ettei heidän työnsä opettajia juuri kiinnostanut. Haastatellut opettajat kuitenkin kertoivat toivovansa tietoa niin suullisena kuin paperilla. Lisäksi opettajat kaipasivat yksityiskohtaisempaa tietoa juuri kielen opiskeluun liittyvistä asioista. Myös tulkin työnkuva ja rooli ei aluksi ollut valjennut opettajille – opettajat eivät aina olleet tienneet, mitä tulkin työhön kuuluu ja toisaalta ei kuulu.

Yksi opettaja kertoi toivovansa tulkeilta joustavuutta tulkin roolissa, koska ollaan tekemisissä nuorten kanssa, ja toisaalta myös opettajakollegoiltaan joustavuutta tulkkauksen suhteen.

6.5.3 Toiveita opettajille

Siinä, missä opettajat toivoivat tulkeilta parempaa tiedotusta tulkkauksesta, toivoivat tulkit opettajilta enemmän kiinnostusta kuurojen opiskelijoiden kielten opiskelun tavoitteisiin ja tulkin työhön.

En ymmärrä, miten opettajat (eivät kuitenkaan kaikki) voivat olla niin välinpitämättömiä siitä, mitä tulkki tekee tai mitkä hänen taitonsa ovat. – – enemmistöön kuuluvat eivät lainkaan selvitä, millaisilla taidoilla tulkki heitä palvelee. Enemmän yhteistyötä! (Tulkki)

Lisäksi tulkit toivoivat, että opettajat paneutuisivat paremmin viittomakielisten opiskelijoidensa vieraan kielen opiskelun tavoitteisiin. Tulkit toivoivatkin voivansa keskustella kielten opettajien kanssa kuuroudesta, tulkkauksesta ja sen käytännöistä.

Usein opiskelija ja tulkki kyllä juttelevat tulkkauksestakin keskenään, mutta liian harvoin tulkin tulee mentyä opettajan juttusille tai opettajan tulkin juttusille. (Tulkki)

Kaksi haastateltua tulkkia kertoi opettajan jättäneen viittomakielisen opiskelijan huomattavasti muita vähemmälle huomiolle, ja yksi tulkki kertoi opettajan huomioineen viittomakielistä opiskelijaa liikaa. Kuuro opiskelija haluaa kuitenkin tulla kohdelluksi tasa-arvoisena muiden kanssa, niin hyvässä kuin pahassa (Kuurojen Liitto ry 2006, 12).

Joidenkin haastateltujen tulkkien mukaan opettajia saattoi ihmetyttää, miksi tulkki aina etukäteen utelee opetuksen sisältöjä. Opettajilta kaivattiinkin valmistautumismateriaaleja tulkkaukseen eli etukäteistietoa oppituntien sisällöistä ja ymmärrystä sille, miksi tulkki niitä joutuu pyytämään. Erityisesti opettajia kiitettiin siitä, jos nämä olivat valmiiksi kopioineet tai litteroineet kuullunymärtämistehtävät kuuroille opiskelijoille.

Haastatelluista sekä kuurojenkoulun opettajat että tulkit toivoivat kielen opetukseen lisää teknologian hyväksikäyttöä, esimerkiksi Internetin sekä chat- ja pikaviestiohjelmien käyttöä, perusteena se, että juuri siihet nuoret nykypäivänä tarvitsevat vieraita kieliä, erityisesti englantia, ja näitä käytettäessä kuuro ja kuuleva voisivat olla tunnilla tasavertaisessa asemassa. Opettajan toivottiin myös ottavan kuuroon yhteyttä samalla tavoin kuin kuuleviin opiskelijoihin. Ehdotettiin, että silloin kun luokassa on tietokone, opettaja voisi luokassa kierrellessään jutella myös kuuron opiskelijan kanssa suoraan vaikkapa opetettavalla vieraalla kielellä kirjoitellen ilman tulkkia.

Viittomakielisistä opiskelijoista yksi korosti tulkkaustilanteen kaikkien osapuolten kärsivällisyyttä sekä ymmärrystä sille, että tulkkauksessa on aina viiveensä.

6.5.4 Toiveita viittomakielisille opiskelijoille

Tulkit toivoivat myös kuurojen opiskelijoiden osallistuvan opettajan ja opiskelijoiden tiedottamiseen. Toivottiin, että kuuro opiskelija keskustelisi kuurouteen ja tulkkaukseen liittyvistä asioista opettajan kanssa tulkin välityksellä. Myös opettajat toivoivat kuuroilta opiskelijoilta rohkeutta ja avoimuutta kertoa opettajille ja oppilastovereille kuuroudestaan ja siitä, miten se vaikuttaa opiskeluun.

Kuurot opiskelijat itse katsoivat voivansa parantaa tulkkausyhteistyötä antamalla tulkille välitöntä palautetta, jos eivät ymmärrä jotakin, sekä pyytämällä tarvittaessa opettajaa (eivätkä tulkkia) hidastamaan tai toistamaan sanomaansa. Opiskelijat näkivät myös hyväksi kysyä epäselvien käsitteiden tarkoitusta suoraan opettajalta eikä tulkilta, kuten käytännössä usein tapahtuu. Opiskelijat kertoivat kokevansa positiivisesti sen, että tulkki itse pyytää heiltä palautetta.

6.6 Opettajan, tulkin ja opiskelijan yhteistyö

Rivien väleistä haastatteluista kumpusivat tulkkipalvelun käyttäjien yksilölliset erot niin oppimistyytleissä kuin tulkkausmieltymyksissä. Käytännössä tulkin on sovittava tulkkauksen käytänteistä tapauskohtaisesta opettajan ja opiskelijan kanssa: tulkkauksen laatu on katsojan silmissä. Tämän vuoksi tulkin, opettajan ja asiakkaan yhteistyö tulkkaukseen valmistautumisessa korostuu. Yksi haastatelluista tulkeista kuitenkin painotti sitä, että juuri lukion aloittaneelta tulkinkäyttäjältä ei voi vaatia kykyä analysoida tulkkausta. Kalliomäki (2003, 31) kirjoittaaakin opinnäytetyössään:

Opiskelu on riittävän raskasta uudessa kulttuurissa ilman, että joutuu miettimään, miten haluaa itseään opetettavan ja itselleen tulkattavan. Koko ajan on kuitenkin tulkin ja opettajan hienovaraisesti kyseltävä – – kuuron tuntemuksia opetuksen ja tulkkauksen osalta.

Haastattelut toivat esille sen, että tulkin on oltava tietoinen eri tulkkausvaihtoehdoista ja kyettävä tiedottamaan niistä asiakkailleen. Kuitenkin myös kuuron opiskelijan olisi itse aktiivisesti otettava selvää eri tulkkausmetodeista: kun jotakin vaihtoehtoista tulkkaustapaa perustellaan tulkkipalvelun maksajalle, lienee parasta, että perusteluja pystyvät antamaan sekä tulkki että asiakas. Yksi tulkki ehdotti myös, että jotta asiakas saisi itseään ja oppimistavoitteitaan parhaiten palvelevan tulkkauksen, hän voisi toimia yhteistyössä opettajan kanssa, joka voisi perustella tulkkipalvelun maksajalle, miksi jokin tietty tulkkausmetodi tulisi ottaa käyttöön. Kun muistetaan, että opiskelutulkkaus voi opiskelujen alussa olla uutta sekä opettajalle että opiskelijalle, tulkin vastuu kuitenkin korostuu tiedottajana.

Osassa tulkkien haastatteluista kuvailtiin opettajien kokemaa, tulkkausjärjestelyjen mukanaan tuomaa hämmennystä:

Opettaja tajusi kyllä, että olen jonkinlainen tulkki, mutta oli ihan hämmästynyt siitä, miten tulkkaus voi oikein tapahtua – tuli oikein katsomaan. Sitten hän ymmärsi, että näppäimistö oli sylissäni, piilossa pöydän takana. (Kirjoitustulkki)

On ollut oppilaan vuoro vastata johonkin tehtävään, ja oppilaan vastaus on väärä. Kun minä luen sen ääneen, opettaja on kuin puulla päähän lyöty. Muille tulisi samantien tyrmäys väärästä vastauksesta. Minä taas saatan joutua toistamaan ennen kuin opettaja tajuaa, että se on oppilaan vastaus. (Tulkki)

Opettaja oli hyvin hämmästynyt tästä koko jutusta [tulkkauksesta]. Näytti siltä, että jatkoi lähdettyäni prosessointia edelleen. (Tulkki)

Ranskan opettaja älysi vasta kurssin loppupuolella, että ”ai, olisit kertonut, että osaat ranskaa”. (Tulkki)

Hih, opettaja toisti liioitellulla huuliolla nauhalta tulleen kuunteluharjoituksen. (Tulkki)

Jotta opettaja ja opiskelijat tietäisivät, kuinka tulkin kanssa tulee toimia, on tulkin osattava ja saatava jakaa opettajakunnalle tietoa toimenkuvastaan. Tulkki voi pitää opettajainhuoneessa tiedotustilaisuuden kaikille opettajille ja mahdollisesti myös koulun muulle henkilökunnalle. Myös luokahuoneessa voi järjestää tiedotustilaisuuden opiskelijatovereille. Lisäksi opettajille voi toimittaa kirjallista materiaalia, jollaiseksi soveltuvat esimerkiksi Kuurojen Liiton (2006) julkaisemat tietopaketit *Opiskelutulkkkaus* sekä sen tiivistelmä *Pieni opas opiskelutulkin kanssa työskentelevälle opettajalle*.

Lukion kielten opettajien haastatteluissa nousikin esiin opettajien tiedonjano opiskelutulkkauksesta. Tulkeilta oli kyllä saatu tietoa kysyttäessä, mutta koska tietoa asiasta oli niin vähän, oli kysymyksiä ollut vaikea muotoilla.

Sain ja tavallaan en saanut tietoa riittävästi. Aina tulee uusia asioita, joihin sitten kaipaa vastauksia ja joita ei osaa heti kysyä, kun asia on itselle uusi ja outo. (Opettaja)

Yleisesti ottaen tulkit kokivat sekä opettajille että kuuleville opiskelijoille suunnatun tiedottamisen tärkeäksi ja työtään helpottavaksi. Hyviksi tiedotuskanaviksi oli todettu painetun informaation laittaminen ilmoitustaululle tai luokan seinälle sekä opettajan kanssa keskustelu kasvokkain. Tulkeista kuitenkin vain harva oli toimittanut opettajille kirjallista materiaalia opiskelutulkkauksesta.

6.7 Yhteenveto

Kaikkien kolmen ryhmän – tulkkien, viittomakielisten opiskelijoiden sekä kielten opettajien – haastattelut olivat näkemyksiltään ja toiveiltaan varsin yhtenäiset. Haastattelutulokset vahvistavat käsitystä siitä, että niin opiskelijat, opettajat kuin tulkitkin ovat tyytymättömiä vieraiden kielten opetustilanteiden perinteisiin, viitottuihin tulkkkausmetodeihin.

Kaikki ryhmät kokivat kirjoitustulkkauksen hyödyntämisen kielten tunneilla viitottua tulkkausta mielekkäämmäksi metodiksi. Kirjoitustulkkausta perusteltiin sen kuurolle opiskelijalle suomalla kielikylpymahdollisuudella ja viitotun tulkkauksen toimimattomuudella kielten tunneilla sekä tästä johtuvalla tulkkien kokemalla riittämättömyyden tunteella. Kaikkien ryhmien haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että kirjoitustulkkauksen yksin ei riitä mahdollistamaan viittomakielisen opiskelijan tasavertaista osallistumista kielten tunneille.

Kirjoitustulkin ja viittomakielen tulkin yhteistyötä, yhdistelmätulkkausta, kokeilleet kertoivat yhdistelmätulkkauksen olleen erittäin toimivaa kielten oppitunneilla mutta valittivat tulkkipalvelun maksajien haluttomuutta maksaa siitä ja paritulkkauksesta yleensäkin aiheutuvat lisäkulut. Paritulkkauksen sekä yhdistelmätulkkauksen koettiin tuovan laatua ja joustavuutta tulkkaukseen, parantavan tulkkien työssäjaksamista sekä ennen kaikkea mahdollistavan viittomakielisen opiskelijan tasavertaisen aseman lukiolaisena, opiskelijana ja vieraiden kielten oppijana.

Toisessa tekemässäni yhdistelmätulkkaukokokeilussa ja osassa haastatteluista korostui kuitenkin se, että yhtä ainoaa oikeaa tulkkaustapaa ei ole: oppitunnin sisällöistä riippuu paljolti se, millainen tulkkaustapa milloinkin on optimaalinen. Joskus vieraiden kielten tunneilla puhutaan ainoastaan suomea, kun käydään läpi esimerkiksi kielen rakennetta tai kielialueen kulttuuria. Tällöin viittomakielen tulkkaus toimii todennäköisesti hyvin. Jos taas koko tunti on kielikylpyä ja keskustellaan opetettavalla vieraalla kielellä, saattaakin sopivin tulkkaustapa olla kirjoitustulkkauksen. Useimmiten vieraiden kielten tunnit kuitenkin sisältävät elementtejä kummankinlaisesta opetuksesta: käydään läpi vieraskielisiä tekstejä, käännetään lauseita, käydään läpi kielen rakennetta ja kielialueen kulttuuria, keskustellaan opetettavalla vieraalla kielellä joko koko luokan tai parin/ryhmän kanssa sekä tiedotetaan suomen kielellä tulevista ainekirjoituksista, kokeista ja muista käytännön asioista. Tällaisissa tapauksissa optimaalisin tapa tulkata tunnit on yhdistelmätulkkauksen.

Soveltuvan tulkkausmetodin järjestäminen kuhunkin tilanteeseen ei ole ongelmatonta. Sen yksi lähtökohta lienee tulkin ja opettajan suunnitelmallisuus ja yhteistyö – tieto siitä, mitä opetus milloinkin pitää sisällään. Tulkin on myös otettava huomioon

asiakkaan toiveet. Toinen lähtökohta lienee tulkin tietämys erilaisista tulkkausvaihtoehdoista ja oman alansa asiantuntijuus sekä näiden lisäksi rohkeus ja kyky perustella esimerkiksi tulkkiparin tai yhdistelmätulkkauksen tarve palveluntuottajalle sekä tulkkipalvelun maksajalle. Kolmas lähtökohta lienee tulkkipalvelun tuottajan ja palvelun maksajan ymmärrys ja luottamus tulkin asiantuntijuuteen omasta työstään. Kun nämä lähtökohdat ovat paikallaan ja on saatu tilanteeseen soveltuvat tulkit ja tulkkausmenetelmät, on tulkeilla mahdollisuus toteuttaa työnsä perusvaatimus – tuottaa ymmärrettävää ja laadukasta tulketta – ja tämän myötä viittomakielisellä opiskelijalla on tasavertaiset mahdollisuudet oppia vierasta kieltä.

7 POHDINTA

Tämän työn lähtökohdan muodosti oletus viittomakielisten opiskelijoiden sekä viittomakielen tulkkien yleisestä tyytymättömyydestä englannin ja muiden vieraiden kielten opetustilanteiden viittomakieliseen tulkkaukseen. Työ kyseenalaistaakin vahvasti viitotun tulkkauksen toimivuuden ja sen myötä kuuron opiskelijan tasavertaisuuden vieraan kielen opetuksessa. Alussa asetetun tavoitteen mukaisesti työ haastattelutuloksineen tarjoaa kehitysnäkymiä vieraiden kielten opetustilanteiden tulkkaukseen.

Teorian ja haastattelututkimuksen pohjalta tutkielmassa esitetään kielten opetuksen vieraskielisten osuuskien viitotusta tulkkaamisesta luopumista ja siirtymistä niiden osalta kirjoitustulkkaukseen. Käytännössä tämä tarkoittaisi viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin yhteistyön, yhdistelmätulkkauksen, valjastamista vieraiden kielten oppituntien tulkkaukseen. Yhdistelmätulkkauksessa kirjoitustulkkaukset mahdollistaisi kuuroille opiskelijalle vieraskielisen kielikylvyn, viittomakielen tulkkaus taas asioiden oppimisen ja asioista kysymisen viittomakielisen opiskelijan omalla äidinkielellä. Tulkeille yhdistelmätulkkaus antaisi mahdollisuuden toteuttaa työnsä tärkein tavoite: välittää vieraan kielen oppituntien kaikki sisällöt kuuroille opiskelijoille tarkoituksenmukaisesti. Tämä puolestaan mahdollistaisi kuuron opiskelijan tasavertaisen aseman kielen oppijana.

Tutkimushaastatteluissa ja toisessa yhdistelmätulkkauskokeilussa korostui kuitenkin se, että yhdistelmätulkkaus ei ole aina ja jokaisella kielen oppitunnilla paras mahdollinen metodi, kuten ei kahden kirjoitustulkin tai kahden viittomakielen tulkin paritulkkauskään, sillä tuntien sisällöt vaihtelevat paljon. Haastattelujen ja teorian pohjalta opiskelutulkkien parityön ja kielten tuntien yhdistelmätulkkauksen tulisi kuitenkin olla sääntö ja muiden tulkkausmetodien poikkeus. Tällä hetkellä tilanne näyttää olevan päinvastainen. Sopivimman tulkkaustavan varmistamiseksi haastatteluissa korostui tulkkauksiin etukäteen valmistautumisen merkitys sekä opettajan, tulkin ja kuuron opiskelijan välinen yhteistyö.

Haastatteluissa korostui myös tiedotuksen tärkeys ja erityisesti tulkin rooli tiedottajana. Aloittaessaan lukion kuuro opiskelija saattaa olla ensimmäistä kertaa elämässään opiskelutulkin käyttäjä. Opettajilla ja luokkatovereilla ei välttämättä ole minkäänlaista kokemusta kuuroista, viittomakielestä ja tulkkauksesta. Tulkkauksen kaikkien osapuolten on saatava tietoa tulkkauksesta, jotta se voi toimia tarkoituksenmukaisesti.

Myös tulkkipalvelun maksaja voi olla täysin tietämätön tulkin työn haasteista ja vaatimuksista. Tulkin tai tulkkipalvelun tuottajan on osattava tiedottaa ja perustella palvelun maksajalle – mahdollisesti yhteistyössä kuuron opiskelijan ja tämän opettajan kanssa – miksi pitkiä päiviä tekeville opiskelutulkeille paritulkkaus tai vierasta kieltä opiskeleville kuuroille yhdistelmätulkkaus on välttämätöntä. Toisaalta tulkkauksen järjestäminen ei saisi tulla opiskelijalle kohtuuttoman raskaaksi: itse opiskelu ja opiskelutulkin käyttöön oppiminen ovat jo riittävän raskaita prosesseja. Tämän vuoksi tulkkipalvelun maksajien tulisi luottaa tulkkeihin oman alansa asiantuntijoina.

Koska kyseessä on vain pieneen populaatioon ja sen myötä suppeaan aineistoon perustuva tutkimus, ei sen pohjalta voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tutkimus onkin vain tienaus vieraiden kielten opetustilanteiden tulkkauksen, vieraskielisen kirjoitustulkkauksen sekä yhdistelmätulkkauksen tutkimukselle. Lisäksi tutkimus nostaa esiin muita kysymyksiä, joita tulisi pohtia viittomakielen tulkausta ja kirjoitustulkausta sekä niiden koulutusta tutkittaessa ja kehitettäessä. Tällaisia ovat muun muassa kysymykset viittomakielisestä kielioppitermistöstä, vieraskielisen kirjoitustulkkauksen toimivuudesta, tulkkien saatavuudesta ja pysymistä alalla, tulkilta vaadittavista ominaisuuksista, tulkkien koulutuksen ja työnkuvan vastaavuudesta sekä monen eri tulkikoulutuksen yksinäisestä rinnakkainelosta.

Tämän tutkimuksen tuloksia olisi voinut laajentaa ja parantaa tekemällä teemahaastattelujen lisäksi esimerkiksi suuremmalle populaatiolle lyhyen, kvantitatiivisen kyselytutkimuksen vieraiden kielten tuntien perinteisten tulkkausmetodien sekä vieraiden kielten tuntien pelkän kirjoitustulkkauksen toimivuudesta ja/tai asiakastyytyväisyydestä. Tämän pohjalta olisi mahdollisesti voinut tehdä pidemmälle meneviä yleistyksiä. Toisaalta teemahaastatteluihin olisi voinut lisätä neljänneksi osioksi kuurojen opiskelijoiden kuulevien opiskelijatovereiden haastattelun, jolloin aiheeseen olisi mahdollisesti saatu neljäs näkökulma. Myös

yhdistelmätulkkauskokeiluja olisi kannattanut tehdä tai teettää useampia lisäkokemusten ja -näkemysten saamiseksi. Lisäksi olisi voinut tehdä myös kirjoitustulkkauskokeiluja ja pohtia, kuinka soveltuva keino kirjoitustulkkauksellaisenaan on vieraiden kielten oppitunneilla. Suuren lisän tutkimukseen olisi tuonut, jos jossakin olisi satuttu tutkimuksen tekoaikaan järjestämään viittomakielisille suunnattu, tulkattu englannin kurssi ja jos siellä olisi voinut teettää yhdistelmätulkkauskokeilun ja kerätä palautetta metodin toimivuudesta niin opettajalta, osallistujilta kuin tulkeiltakin.

SUMMARY IN ENGLISH

The aim of this Master's thesis is to develop the interpreting of English and other foreign language classes for Deaf students. The thesis offers information for Sign Language interpreters, speech-to-text interpreters, foreign language teachers, Deaf students studying foreign languages, for the providers and producers of interpreting services, and for all others interested in Deaf studies, Sign Language, or interpreting.

For the reader, I would like to mention that the word *deaf* means 'someone who cannot hear and has been that way since she or he was born' and reflects the medical point of view on deafness. In contrast to this, the word *Deaf* with a capital D is synonymous with the term *Sign Language user* and refers to the cultural point of view. This might be good to bear in mind when reading this summary.

INTRODUCTION

This summary mainly follows the structure of the actual thesis. To begin with, I discuss the connection between hearing and language: I go through the concepts *deaf*, *deafened* and *hard-of-hearing* and the different ways of communication related to the hearing-impaired with the focus on Sign Language. Then, I move on to the topic of interpreting. Under this topic, I try to draw connections between the interpreting of spoken languages and signed languages and, on the other hand, between Sign Language interpreting and speech-to-text interpreting by comparing and contrasting them. Moreover, I briefly describe the technological innovations that have been developed to enable new kinds of interpreting and to assist interpreters in their work.

After the theoretical background, I move on to discuss the object of the empirical research of my thesis: the interpreting of language classes for Deaf students. I briefly explain why it is necessary for the Deaf student to study foreign languages among the hearing, and how their learning goals differ from those of hearing students. I then proceed to describe the traditional, signed methods of interpreting language classes and the more modern methods, i.e. speech-to-text interpreting (also called computer-assisted real-time translation, i.e. CART, print interpreting, or text interpreting) and the possible combination of Sign Language interpreting and speech-to-text interpreting. To the combination of the two, I have given the name *combined interpreting*.

As only little research has been carried out on interpreting language classes and on speech-to-text interpreting in Finland (and basically none on combined interpreting), I chose, as the method of my study, to interview Deaf students, foreign language teachers, Sign Language interpreters and speech-to-text interpreters with experience of language class interpreting. The aim of the interviews was to gather information on the interpreting methods used in language classes and to obtain aspects, ideas, and suggestions to help in their development. The methods and results of the theme interviews are described at the end of this summary.

HEARING AND LANGUAGE

A *deaf* person has been born deaf or lost the ability to hear before language learning (Virpiranta–Salo 2000). For the deaf, Sign Language is the only way to acquire a language effortlessly, without formal education (Malm & Östman 2000, 17). Earlier, deafness was considered a disability, but, nowadays, the Deaf communities are seen as cultural minorities as they have their own language with which they communicate with ease (Jokinen 2000, 95).

A *deafened* person has lost the ability to hear after acquiring a spoken language (Viita et al. 1998, 7). Thus, the mother tongue of a deafened person is a spoken language, such as Finnish or English. However, it is extremely difficult to understand speech from a person's lip movements, only. Therefore, a method called signed speech has been developed to help the deafened to communicate. In signed speech, the words are distinctively articulated and the articulation is supported by signs (Laurén 2002, 9). In other words, signed speech consists of signs that are signed according to the word order of the spoken language to support lip reading.

A *hard-of-hearing* person has not lost all of his or her hearing capacity, and thus benefits from technical hearing aids (Laurén 2002, 19). Both the deafened and the hard-of-hearing are often defined as disabled people. However, many of the deafened and the hard-of-hearing who use Sign Language identify with the Deaf community. A part of the hard-of-hearing identify with the hearing majority of the country. The rest of them define themselves as hard-of-hearing and identify with the hearing-impaired and the disabled people (Kalela 2006, 76).

Sign Language

Signed languages, used by Deaf communities all around the world, are real and natural languages. They are living and changing languages, each with their own grammar, idiomatic expressions, dialects and registers. They meet the criteria for natural languages (Rissanen 1985, 6–9): Sign Language is discrete and productive, and its signs consist of smaller elements in the same way as the words of spoken languages. Moreover, signs are arbitrary, even if signed languages are more iconic than spoken languages. Most importantly, signed languages are used by native Sign Language users.

In Finland, the rights of the country's approximately 5000 deaf Sign-Language users are guaranteed in the Constitution of Finland (1999, section 17). According to the Support and Assistance for the Disabled Decree (759/1987), interpreting services have to be arranged so that a Deaf person has the possibility of at least 180 hours of interpretation services during a year. However, educational interpreting has to be arranged to the extent that the student needs for coping with his or her studies. Under the Services and Assistance for the Disabled Act (380/1987), it is the municipalities that are responsible for providing the interpreting services. However, according to the Ministry of Social Affairs and Health (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2007), the responsibility for providing interpreting services will be handed over to the state in 2009.

INTERPRETING

Interpreting can be defined as real-time translation. Translation, in turn, means mediating the meaning of a written or a spoken text from a source language into the target language (Ingo 1990, 23).

It is necessary to alter or revise the text in the translating process (Oittinen 2000, 75, 80–81) and to reflect for whom the translation is being done and why (Mäkinen 2001, 415). In the same way, interpreters need to be creative, as well. Creativeness helps them be faithful to the source text and remain unnoticed by their customers. (Jones 1998, 42.)

Interpreting differs from translating by being immediate and real-time. Interpreters cannot go through the source text several times, and they do not have time for refining and polishing the product. In other words, interpreting is translating where the source-

text is immediately, once it has been heard, mediated into the target language (Pöchhacker 2004, 10–11).

The main fields of interpreting are community interpreting and conference interpreting. According to the *Code of ethics for community interpreters* (Asioimistulkin ammattisäännöstö), community interpreting means interpreting a transaction dialogue between an authority or a private individual and a client. Conference interpreting means interpreting at meetings, seminars, and other public events (Sunnari 2004, 55).

Interpreting spoken languages

The main methods of interpreting spoken languages are simultaneous and consecutive interpreting. Community interpreting is most often consecutive, i.e. speech and interpreting take turns. Conference interpreting, in turn, is mostly simultaneous: the interpreter interprets from one language to another at the same time as the performer speaks (Sunnari 2004, 56). A simultaneous interpreter normally works in a booth using a headset and a microphone. In Finland, one can become a community interpreter through vocational qualification or by studying interpreting at a university. To become a conference interpreter, one has to complete an eight-month post-graduate programme.

Interpreting Sign Language

Sign Language interpreting usually means interpreting a spoken language into a signed language and vice versa. Sign Language interpreting can, for example, mean interpreting from Finnish Sign Language (FSL) into Finnish. Sign Language interpreters interpret not only between two languages, but also between two modalities: They receive Sign Language through their vision and mediate it into speech. While interpreting the other way around, they receive speech by listening to it and mediate it to Sign Language with their hands, gestures, lip movements and facial expressions. Because Sign Language is silent, Sign Language interpreting is almost always simultaneous.

In addition to conference and community interpreting, Sign Language interpreting has two other main fields. One of them is educational interpreting and the other leisure-time interpreting. Educational interpreting is usually used at upper secondary school and higher education, when a Deaf person studies among the hearing. Leisure-time

interpreting means interpreting a Deaf person's leisure-time activities, such as parent-teacher meetings, language courses, or driving school.

Unlike spoken-language interpreting, most Sign Language interpreters have to interpret a major part of their work from their mother tongue into a later-learned language, Sign Language (Roslöf & Veitonen 2006, 164). In Finland, there is also a growing need for Sign Language interpreters who interpret between Swedish/English and Finnish Sign Language. These interpreters have to cope with two 'foreign' languages (Swedish and Sign Language are both domestic languages in Finland) *and* two different modalities (Laine 2006, 228).

In Finland, Sign Language interpreters are trained at universities of applied sciences (formerly called polytechnics). The degree programme lasts for 4 years (240 ECTS) (Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkosivut 22.11.2006a). Community and conference interpreters are not trained separately.

Speech-to-text interpreting

If a hearing-impaired person does not communicate with signs, the most likely method of interpreting for him or her is speech-to-text interpreting (Laurén 2005, 9). A speech-to-text interpreter types everything that is being said using a laptop computer. In other words, speech-to-text interpreting means interpreting spoken language into written language (Mäkiranta 2006, 7). Speech-to-text interpreting is language-internal interpreting (Mäkiranta 2006, 10), as the interpreter only has one language to work with. The person following the interpreting reads the text from the computer's screen. In conferences and other public events, the text can be made available for a larger audience by attaching a TV-screen or a projector to the computer.

Traditionally, the aim of speech-to-text interpreting has been to mediate *everything* that is said. As speech often flows at a tempo that is not possible to type, the interpreter has to summarize (Mäkiranta 2006, 96). For the same reason, automatic speech recognition devices cannot replace speech-to-text interpreters: the spoken language elements such as fillers, repetitions, and corrections can make the text difficult to understand (Pihlmaa 2006, 13).

In Finland, speech-to-text interpreting services are regulated by the same legislation as Sign Language interpreting services. In 2007, the Sign Language interpreting courses, which are open for all and nowadays arranged by the same

universities of applied sciences that offer training in Sign Language interpreting, haven been expanded to encompass 20 ECTS-credits (Käsillä kääntäjät 3/06, 29). In Finland, more and more speech-to-text interpreting is needed in Swedish and English. Thus, the first course in text-interpreting in English was arranged in 2005. It was followed by a course in speech-to-text interpreting in Swedish in 2006.

Connecting interpreters

Simultaneous interpreting in spoken languages was enabled by the sound reproduction techniques required for it (Pöchhacker 2004). Nowadays simultaneous interpreters can even bring their own mobile interpreting devices with them, when there are no booths available. It is not unusual to have a laptop computer in the booth, either, to quickly check terms from terminology databases and web dictionaries. The laptop computer has also enabled the modern form of speech-to-text interpreting, and new computer programs have been designed for the type of word processing it involves.

Video conference devices – which were used for interpreting for the first time at the UN in the 1970s (Pöchhacker 2004, 168) – have enabled remote interpreting in all fields of interpreting. In the field of Sign Language, the experiments on interpreting through mobile phones with video connection have been encouraging (Veitonen 2006, 250). Moreover, as television broadcasting is becoming digital, it will most probably bring with it the possibility of watching TV programmes with Sign Language interpreting that can be switched on and off (Liikenne ja viestintäministeriö 2007).

There are many differences in the work and especially the training of spoken language interpreters, Sign Language interpreters and speech-to-text interpreters. However, there are probably more similarities than differences in their work: they all mediate meanings in constantly varying circumstances, and their almost identical ethical codes reveal the similar ethical problems they face, and a technological innovation created for one field of interpreting might soon be borrowed by another. Also, speech-to-text interpreters and Sign Language interpreters are needed more and more in situations where foreign spoken languages are being used.

INTERPRETING ENGLISH LANGUAGE CLASSES FOR A DEAF STUDENT

When Deaf students finish their general education after 11 years of deaf school, they do not have many possibilities for further education in their native tongue, as there is only one *lukio* or upper secondary school and two vocational schools for the hearing-impaired in Finland. A major part of the Deaf who choose to study at an upper secondary school, do so among the hearing, using a Sign Language interpreter.

In Finland, the Deaf students usually study English as their first foreign language, as there usually are no other options (Ojala 2000, 2009). In the goals of their language studies, there is usually one major difference when compared to the goals of the hearing students: the Deaf do not study English with the purpose of learning to speak it. Instead, they aim at learning to read and write the language.

For the interpreters, the main problem in foreign language classes has been the trilinguality of the lessons. In other classes they have two languages to handle, Finnish Sign Language and spoken Finnish, but in foreign language classes there is always a third language, the one that is being taught. Thus, the basic problem is how this third language, the ‘language bath’ given by the teacher, should be mediated for the Deaf students.

Traditional methods of interpreting language classes

Traditionally, the interpreters have had three different methods of signing the English language spoken in the class room. The first of these methods is to interpret the spoken English texts into Finnish Sign Language. This leaves the Deaf students without the ‘language bath’, as they only receive their native tongue, and this weakens their possibilities to learn the language. For the hearing students, it is unfair that the Deaf get, for example, the English instructions given by the teacher, interpreted straight into their own language, as others have to struggle to understand them – and learn.

The second method is to sign the English sentences using the principles of signed speech, i.e. the word order of the English and clear, English lip movements. Words that do not exist in Finnish Sign language (for example, articles, and the verb *to be*) have to be signed with artificial signs (see Figure 1, p. 2). However, this method is difficult for the interpreter, who now has to produce one language with the vocabulary (signs) of another language. For the Deaf, it is tiring to watch this kind of interpreting, and they

still get most of the words in their own language and remain in an unequal position as language learners.

The third method is to sign the English words letter by letter, i.e. to fingerspell them. Now, what the interpreter produces and what the Deaf students receive, is English language. However, the method is too slow as the interpreter does not have time to fingerspell everything. For the Deaf, the method is hard to follow for a long time (see Figure 2, p.2).

From the few final theses written by students of Sign Language interpreting, it is quite clear that interpreters are dissatisfied with these traditional methods (Kaario & Vivolin 1984, Kahelin 1985, Leinonen & Saarinen 1993, Kalliomäki 2003). However, these methods do not belong to the past, as they are still generally used.

Modern methods of interpreting language classes

Many Deaf students have tried speech-to-text interpreting in language classes and have approved of the method, as it makes their 'language bath' possible (see Figure 3, p. 3). However, with this method, the Deaf students lose the possibility of communicating with the teacher, their fellow students and the interpreter using their own language, and are again in an unequal position as language learners compared to hearing students. Moreover, there are many Deaf students who are not aware of this possibility.

The method that would probably best guarantee the Deaf students' equality as language learners might thus be combined interpreting, which means the cooperation of a speech-to-text interpreter and a Sign Language interpreter. It would be the speech-to-text interpreter's responsibility to mediate everything that is spoken in English and the Sign Language interpreter's duty to mediate the meanings between Finnish and Sign Language (see Figure 4, p. 4). However, this method has been used on rare occasions, only, and it is not widely known. Of the methods described, this is the only one which gives the interpreters full possibilities to finally meet the criteria set for their work: to mediate everything that is spoken during the classes in a meaningful manner.

Problems in organizing meaningful interpreting

According to the recommendation given by the Finnish Association of Sign Language Interpreters (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2005), assignments longer than two

hours should be carried out by two interpreters. In spite of this, many educational Sign Language interpreters and speech-to-text interpreters work 6–8-hour days alone. This, together with other problems in the employment conditions, the low wages and the stressful work, cause many Sign Language interpreters to leave the profession (Kuurojen Liitto ry 2006, 11). Because one third of the interpreters leave the field, the Finnish Ministry of Education has decided that more Sign Language interpreters need to be trained (Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkosivut 9.5.2007).

To guarantee equal opportunities for Deaf students, the providers and producers of interpreting services should be convinced of the fact that educational interpreters need to work in pairs. If working in pairs became the rule, combined interpreting might become generally possible, as well.

Theme interviews on interpreting language classes

To provide arguments for the need to improve the working conditions of educational interpreters, the methods of interpreting the language classes and thus the learning opportunities of the Deaf students, I carried out an interview study.

I interviewed 16 persons, and in addition to them, two informants filled in a questionnaire. Of these 18 persons, five were Deaf students, six were teachers and the rest interpreters. However, of the six teachers, three were also interpreters. Some of the interpreters were both Sign Language interpreters and speech-to-text interpreters. Of the 16 interviews, 15 were carried out using an instant messaging program, where the questions and answers were communicated through an Internet connection by typing them in real time. The 15 interviews produced approximately 120 pages of text.

The results of the theme interviews

The traditional, signed methods of interpreting languages classes were considered stressful, difficult and meaningless by the Deaf students; demanding, difficult, stupid and meaningless by the interpreters; and absurd as well as strange by the teachers. With these methods, the Deaf students had feelings of inequality, lagging behind in their studies and being ignored by the teacher. The Sign Language interpreters, in turn, felt inadequate and incompetent with their techniques. In educational interpreting, the Sign Language interpreters said in general that they would need a co-worker.

Speech-to-text interpreting was warmly welcomed by all the informant groups. The Deaf students expressed their wish to have more of it, but, on the other hand, they stated that it does not give them a chance to ask the teacher about things. Thus, they hoped for speech-to-text interpreters who can communicate in Sign Language. All the groups were also thrilled about the ‘language bath’ made possible by speech-to-text interpreting.

Speech-to-text interpreters themselves found working in language classes pleasant, but said they felt sorry they were not able to mediate their clients’ questions and answers in the best possible way. However, some of the speech-to-text interpreters explained that they would not need a Sign Language interpreter as their co-worker in *every* language class; there were times when another speech-to-text interpreter would have been more appropriate.

Of all the informants, one teacher, three interpreters and three students had experience on combined interpreting, and the experiences were extremely positive. According to the Deaf students, it had been ‘brilliant’ and ‘great’, as it puts them in equal position with their classmates. According to the interpreters, it had been ‘extremely good’, ‘very well-functioning’ and ‘great’. The only negative side the interpreters saw in it was the unwillingness of the municipalities to pay for it. According to the interpreters, combined interpreting as a method makes interpreting language classes more flexible, improves the quality of interpreting, and helps to cope with the hard work.

However, the interviews made it clear that combined interpreting is not always the most suitable method, as there can, for example, be lessons, where the teacher speaks only English. In spite and because of this, the interview results emphasize that combined interpreting should become the rule in interpreting language classes, while the other methods should be considered exceptions. At the moment, it seems to be the other way around.

As the population of this study was small and as the method was a semi-structured theme interview (Hirsjärvi & Hurme 2001), the results cannot be largely generalized. However, the results give new insights into the art of interpreting language classes and may even help improve it.

Lähdeluettelo

Aineslähteet

Pekanheimo, E. 2006. Kaksi esihaastattelua. Säilytetään E. Pekanheimon arkistossa.

Pekanheimo, E. 2007. 18 teemahaastattelua. Säilytetään E. Pekanheimon arkistossa.

Painetut lähteet

Asioimistulkkin ammattisäännöstö. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, Kääntäjien ammattijärjestö ry sekä Suomen Viittomakielen Tulkit ry.

Asumaa, M. 2006. Harrastuksia tulkin avulla. Kuulonhuoltoliiton lehti *Kuuloviesti* 6/06, 28.

Bassnett, S. 1995. *Teoksesta toiseen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Eronen, A. & Eskelinen, M. & Kinnunen, P. & Saarinen M. & Tiermas, P. & Wikman, M. 1997. *Kieli – kynnys hyvinvointiin. Kuurojen omia kokemuksia hyvinvointipalveluista*. Helsinki: Kuurojen Palvelusäätiö & Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Hirsjärvi, S. & Hurme H. 2001. *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Huttunen, K. 2000. Mitä peruskoulun jälkeen? Teoksessa Lonka, E. & Korpijaakko-Huhta, A. (toim.), s. 261–268.

Huvio, P. 2004. *Minor-hanke: Vähemmistökieliryhmien ja vähemmistöjen yhteisölliseen viestintään liittyvä esiselvitys*. Helsinki: Prosign Oy.

Hytönen, N. ja Rissanen T. (toim.) 2006. *Käden käänneessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*. Helsinki: Finn Lectura Ab.

Ingo, R. 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen – johdatusta käänntieteteeseen*. Juva: WSOY.

Jaakola, T. 2005. Vieraiden kielten opiskelu ja omat tuntemukset kirjoitustulkkauksesta. Kuurojen Liiton Viittomakielikeskuksen lehti *Käsillä kääntäjät* 1/2005, 15.

Jokinen, M. 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Malm, A. (toim.), s. 79–101 .

- Jones, R. 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester, UK: St. Jerome Publishing.
- Kaario, T. & Vivolin, R. 1984. *Opiskelutulkinnan ongelmia*. Turun kristillinen opisto: Tutkielma viittomakielentulkin opintoja varten Turun kristillisen opiston kansankorkeakoulussa.
- Kahelin, M. 1985. *Vieraiden kielten tulkinta*. Turun kristillinen opisto: Tutkielma viittomakielentulkin opintoja varten.
- Kalela, E. 2006. *Keitä huonokuuloiset oikein ovat? Lähtökohtia huonokuuloisten sosiaalisten identiteettien tutkimukselle*. Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos: Soveltavan kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Kalliomäki, T. 2003. *Skopoksesta rutiiniksi – Tulkkausratkaisuja lukion englannin kielen harjoitustehtävien tulkkaukseen*. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Kuopion yksikkö. Viittomakielentulkin aikuiskoulutus: Opinnäytetyö.
- Keltanen, O. 1998. *Opiskelutulkin työ ja työtyytyväisyys*. Jyväskylän yliopisto: Opinnäytetyö.
- Kuuloviesti* 6/06. Kuulonhuoltoliiton lehti.
- Kuurojen Liitto ry 2006. *Opiskelutulkkaus*. Tietopaketti opiskelutulkkauksesta.
- Käsillä kääntäjät* 2/06. Kuurojen Liiton Viittomakielikeskuksen lehti.
- Käsillä kääntäjät* 3/06. Uusi kirjoitustulkkipäätös käynnistyy vuonna 2007. Kuurojen Liiton Viittomakielikeskuksen lehti.
- Lahtinen, R. 2006. Kuurosokeille tulkkaus – haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Hytönen, N. ja Rissanen T. (toim.), s. 182–198.
- Laine, J. 2006. Tulkkaus kahden modaliteetin ja kahden vieraan kielen välillä. Teoksessa Hytönen, N. ja Rissanen T. (toim.), s. 228–246.
- Laine, P. & Paasio, L. & Valtonen, P. & Vartia P. 2004. *Loitsu. Äidinkieli ja kirjallisuus* 8. Helsinki: Otava.
- Laki (380/87) ja asetus (759/87) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.
- Lappi, P. 2000. Viittomakielen lainsäädännöllinen asema. Teoksessa Malm, A. (toim.), s. 71–77.
- Laurén, S. 2002. *Toimiiko kirjoitustulkkaus? Selvitys kirjoitustulkkiensa työstä ja koulutustarpeista*. Humanistinen ammattikorkeakoulu: Viittomakielentulkin muuntokoulutuksen opinnäytetyö.

- Laurén, S. 2005. *Tulkkipalveluopas*. Helsinki: Kuulonhuoltoliitto ry.
- Laurén, S. 2006a. Kielen sisäinen tulkkaus. Teoksessa Hytönen, N. ja Rissanen T. (toim.), s. 199–225.
- Laurén, S. 2006b. Tulkkipalvelut muutoksessa. Pääkirjoitus. Kuulonhuoltoliiton lehti *Kuuloviesti* 6/06.
- Leinonen, S. & Saarinen, K. 1993. *Vieraiden kielten tulkkaus oppitunneilla*. Pohjois-Savon Kansanopisto: Opinnäytetyö.
- Lonka, E. & Korpijaakko-Huhta, A. (eds.) 2000. *Kuulon ja kielen kuntoutus – Vuorovaikutuksesta kommunikointiin*. Helsinki: Palmenia.
- Lukiolaki 629/98.
- Malm, A. (ed.) 2000. *Viittomakieliset Suomessa*. Helsinki: Finn Lectura.
- Malm, A. & Östman J. 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Malm, A. (toim.), s. 9–32.
- Mesch, J. 2000. Kuurosokeiden viittomakielestä. Teoksessa Malm, A. (toim.), s. 216–226.
- Mäkinen, P. 2001. Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti? Teoksessa Oittinen, R. ja Mäkinen, P. (toim.), s. 407–422.
- Mäkiranta, S. 2006 *Asiasisällön välittyminen kirjoitustulkkauksessa*. Tampereen yliopisto: Suomen kielen pro gradu -tutkielma.
- Nida, E. A. 1964. *Towards a Science of Translating*. Leiden: Brill.
- Oittinen, R. 2000. *Translating for Children*. New York: Garland Publishing, Inc.
- Oittinen, R. ja Mäkinen, P. (toim.) 2001. *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press.
- Ojala, P. 2000. Huonokuuloinen oppilas yleisopetuksessa. Teoksessa Lonka, E. & Korpijaakko-Huhta, A. (toim.), s. 203–219.
- Phelan, M. 2001. *The Interpreter's Resource*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Pihlammaa, S. 2006. Kirjoitettua puhetta. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitoksen professori Liisa Tiittulan haastattelu. Kuulonhuoltoliiton lehti *Kuuloviesti* 6/06, s. 12–13.
- Pimiä, P. 1987. Havaintoja kuurojen koululaisten tuottamista poikkeamista kirjoitetussa suomen kielessä. Teoksessa Pimiä, P. & Rissanen, T., s. 49–87.

- Pimiä, P. & Rissanen T. 1987. *Kolme kirjoitusta viittomakielestä*. Helsinki: Yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.
- Pöhhacker, F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. New York: Routledge.
- Rissanen, N. 2003. *Viittomakielen kirjoittaminen: kartoitus kirjoitetun viittomakielen ensiaskelista kuurojen yhteisössä*. Diakonia-amattikorkeakoulu, Turun yksikkö: Viittomakielentulkin koulutusohjelman opinnäytetyö.
- Rissanen, T. 1985. *Viittomakielen perusrakenne*. Helsinki: Yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.
- Roslöf, R. ja Veitonen, U. 2006. Tavoitteena toimivat tulkkausikäytännöt. Teoksessa Hytönen, N. ja Rissanen T. (toim.), s. 163–179.
- Seal, B. C. 1998. *Best Practices in Educational Interpreting*. Boston: Allyn and Bacon.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Tiedote 115/2007. *Valtiosihteeri Savolainen: Tulkkipalvelujen siirto valtiolle vahvistaa vammaisten oikeuksia*.
- Simanen, T. 2006. Viittomakielen tulkin ja kirjoitustulkin parityöstä. Kuurojen Liiton Viittomakielikeskuksen *Käsillä kääntäjät* -lehti 2/06, s. 15.
- Sunnari, M. 2004. Kääntäminen ja tulkkaus monikielisyyden mahdollistajana. Teoksessa Tommola, J. (toim.), s. 47–61.
- Suomen perustuslaki (731/1999) 17§: Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin.
- Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2005. *Viittomakielen tulkkien palkka- ja muut työsuhteen ehdot asioimis- ja vapaa-ajan tulkkauksessa 16.2.2005 – 30.9.2007*.
- Takala, M. & Lehtomäki, E. 2002. *Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus*. Helsinki: Oy Finnlectura Ab.
- Tommola, J. (toim.) 2004. *Kieli, teksti ja kääntäminen*. Turun yliopisto: Englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus.
- Tulkin ammattisäännöstö* 1994. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry.
- Turun yliopisto 2007. *Tulkkauksen ABC*. Konferenssitulkkien erikoistumiskoulutuksen esite. Turun yliopisto: Kääntämisen ja tulkkauksen keskus.
- Työministeriö 2004. *Tietoa maahanmuuttajille asioimistulkkauksesta*. Työministeriön esitteitä.
- Wadensjö, C. 1992. *Interpreting as Interaction*. Linköping: Department of Communication Studies.
- Wallvik, B. 2001. *Ett folk utan land*. Helsinki: Finn Lectura.

Vehmas-Lehto, I. 1999. *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännteoriaan. 2.*, korjattu painos. Helsinki: Finn Lectura.

Veitonen, U. 2006. Viittomakielen etätulkkaus ja viestintäteknikka. Teoksessa Hytönen, N. ja Rissanen T. (toim.), s. 248–261.

Viita, H. & Huttunen, K. & Sorri, M. 1998. *Korvat ja kuuleminen*. Tampere: Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja A2.

Viitotun puheen työryhmän suositus. Viitotun puheen seminaari 22.3.2003. Kuulonhuoltoliitto ry.

Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö 1999. Suomen Viittomakielen Tulkit ry.

Painamattomat lähteet

Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkosivut:

Viittomakielentulkin koulutusohjelma
[www.diak.fi/viittomakielentu] 22.11.2006a

Kirjoitustulkkaus ruotsiksi
[http://www.diak.fi/av_tarjonta3#19] 22.11.2006b

Viittomakielen tulkkikoulutukselle lisäpaikkoja.
[<http://www.turku.diak.fi/lehdistotiedotteet/lehdistotiedote?id=1371607>]
9.5.2007

Jyväskylän yliopiston verkkosivut:

Major subjects for admission.
[<http://www.jyu.fi/hum/en>] 22.11.2006a

Viittomakielinen luokanopettajakoulutus
[<http://www.jyu.fi/tdk/kastdk/vkluoko/>] 22.11.2006b

Kasvatustieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvoston pöytäkirja 11/2003
[<http://www.jyu.fi/tdk/kastdk/tdkhallinto/kokoukset/11122003.pdf>]
22.11.2006c

Kuulokynnys. Kuulonhuoltoliiton esteettömyyssivusto.

Viitotun puheen tulkkaus.

[http://www.kuulokynnys.fi/sivu.php?artikkeli_id=85] 18.7.2007

Kuurojen Liitto ry:n verkkosivut:

Kirjoitustulkkaus – kielenä englanti.

[http://www.kl-deaf.fi/page.asp?notice=1&_item_id=2154] 7.1.2006

Liikenne ja viestintäministeriö 2007. Kohti esteetöntä viestintää. Toimenpideohjelman seurantaraportti. Verkkajulkaisu. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 10/2007.

[http://www.mintc.fi/oliver/upl598-LVM_1007.pdf] 19.7.2007

MRP Matila Röhr Productions 2001. Rölli ja metsänhenki. Elokuva. Viittomakielinen toteutus Prosign Oy 2001.

Rönberg, M. 2007. Viittomakielen tulkkipalvelut siirtymässä kunnilta valtioille – muuttuvatko opiskelumahdollisuudet?

[<http://esok.jyu.fi/artikkelit/ronnberg/>] 11.6.2007

Pohjoismaisen kuurosokeiden henkilöstön koulutuskeskuksen (NUD) verkkosivut:

Tarkistettu pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä

[<http://www.nud.dk/maaritelma?mid=8B25D966-C5E5-49C4-BEE9-069E844C97B9&>] 18.7.2007

Suomen Kuurosokeat ry:n verkkosivut:

Viitottu puhe (VP) – menetelmä vai kieli?

[<http://www.kuurosokeat.fi/tietoa/kommunikaatio/viitottupuhe/index.htm>] 7.1.2006

Tulkkipäätös

[http://www.kuurosokeat.fi/materiaalipankki/oppaat_verkossa/tulkkipalveluopas/7_tulkki_ja_hanen_tehtavansa/74_tulkkipäätös/] 22.11.2006b

Viittomakielen alkeita -sivusto. Humanistinen ammattikorkeakoulu ja tuotantoyksikkö Kanti. [<http://www.kanti.net/viittomakieli/viittomia.shtml#>] 20.7.2007

Virpiranta-Salo, M. 2000. Huonokuuloinen, kuuro, kuuroutunut, kuulovammainen, mihin ryhmään lapseni kuuluu?

[http://personal.inet.fi/yhdistys/klvl/kuulovammainen_lapsi/teksti112.html] 7.1.2006

Ylioppilastutkintolautakunnan verkkosivut:

The Finnish Matriculation Examination.

[<http://www.ylioppilastutkinto.fi/english.html>] 6.1.2006

Äidinkielen koe.

[<http://www.ylioppilastutkinto.fi/maaraykset/ainekohtaiset/aidinkieli.html>]

7.1.2006

Liitteet

Liite 1: Yhdistelmätulkkaukokeilun esihaastattelu

- 1) Kuinka vieraiden kielen oppituntisi on tulkattu?
 - a) viittomakielelle
 - b) kirjoitustulkkien
 - c) olen kokeillut kumpaakin tapaa

- 2) Mikä sinusta on sopivin tapa tulkata vieraan kieleen tunnit?
 - a) viittomakieli
 - b) kirjoitustulkkauk
 - c) jokin muu
 - d) en tiedä

- 3) Ovatko tulkit (nimenomaan vieraiden kielten oppitunneilla) vaihtuneet usein? Kuinka usein? Onko tulkki vaihtuminen häirinnyt vieraan kielen tuntien ymmärrettävyyttä? Jos, niin miten?

- 4) Jos olet kokeillut kirjoitustulkkausta vieraan kielen oppitunneilla, mitä hyviä tai huonoja puolia siinä mielestäsi oli?

- 5) Entä mitä hyviä tai huonoja puolia mielestäsi on vieraan kielen oppituntien tulkkauksessa viittomakielelle?

- 6) Jos vieraan kielen oppitunneilla on paritulkkaus (kaksi tulkkausta), onko kokeiltu tulkkauksista siten, että on yksi viittomakielen tulkki ja yksi kirjoitustulkki? Ts. viittomakielen tulkki tulkkauksella kaiken sen mitä puhutaan suomeksi ja kaiken sen mitä sinä viitot, ja kirjoitustulkki taas kirjoittaa kaiken sen, mitä puhutaan ko. vieraalla kielellä.

- 7) Jos et ole kokeillut kysymyksen 6 tulkkauksimuotoa, olisitko valmis kokeilemaan sitä?

- 8) Jos sinulla on jotakin muuta sanottavaa aiheesta, voi vapaasti kertoa tähän.

- 9) Olivatko nämä kysymykset mielestäsi vaikeita? Jos, niin miksi?